Za “Vreme” govore i pišu:
MILICA KRALJ, UROŠ ĐURIĆ, JELA KREČIČ ŽIŽEK...

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

VREME

broj 1562

10. decembar 2020.

ŠTA ĆE BITI SA NOVOM GODINOM

DEDA MRAZ JE ŠVORC

Tribina nedeljnika VREME na Zoom platformi;

ISTRAŽIVANJE – DA LI SMO TU ZA DRUGOG

Učestvuju:

Jelena Nikolić, istraživački tim NSPM

Ivana Rajić, istraživač NSPM

Moderatorka: **Jelena Jorgačević**

PETAK, 11. DECEMBRA SA POČETKOM U 13h

Tribinu možete pratiti na facebook profilu nedeljnika Vreme

Emisija Zoomiranje i okrugli sto su sastavni deo projekta "Država i solidarnost" – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program.

VREME

BROJ 1562
10. decembar 2020.

04 Skupštinska hronika:
Nasiljem protiv društva

07 **Politički život na način predsednika Srbije:**
Farbanje fasadne demokratije i naroda

10 Intervju: Milica Kralj

14 Šta će biti sa Novom godinom:
Deda Mraz je švorc

18 Praznični biznis u doba korone:
Grinč je došao po svoje

22 Intervju: Lana Nikolić

24 Od devedesetih do 11/9:
Globalizacija terorizma

32 Međunarodni dan ljudskih prava:
Vanredno stanje kao konstanta u Srbiji

35 Tribina: Vidljivi za nevidljive

KULTURA

38 **12. Merlinka festival:**
Ko za rane ne zna, ožiljku se ruga

41 "Kovid" matine u Concertgebouw

42 Pozorište: Paravani

43 Godišnjice: Džon Lenon (1940–1980–2020)

46 Noviteti: Smashing Pumpkins – CYR

47 Odlazak: Džej Ramadanovski (1964–2020)

SVET

48 **Pandemijska depresija:**
Kovid i strah

52 TV Manijak:
Prinudno konzervativno autovanje

MOZAIK

54 Intervju:
Jela Krečič Žižek

56 Fenomen:
Šta ako si u onih 15 odsto

58 Uspomena:
Sa Koljom u "Kolarcu"

59 Navigator: Gugl kao tvrđava cenzure

60 Strip: Napred, drugari

62 Vreme uživanja: Lenon i ja

Aleksandar Vučić je prilično brutalan makijavelista po svom doživljaju politike kao neprestane i nemilosrdne borbe za osvajanje, povećanje i zadržavanje vlasti. Tu su fascinantne sličnosti između njegove političke tehnologije na unutrašnjem planu i one Vladimira Putina.
NIKOLA TOMIĆ

Pet filmova sa ovogodišnjeg izdanja festivala kvir filma dostojno oličava žanrovsku, motivsku, senzibilitetsku, naravno i kvalitativnu raznolikost savremene produkcije.
ZORAN JANKOVIĆ

Ipsosova lista od 18 vrsta narodnih briga u 27 zemalja pokazuje da pandemija nije samo medicinska, već kompleksna društvena pojava koja duboko potresa ekonomske, socijalne, psihološke i mentalne aspekte ljudskih života.
MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: **Marija Janković**

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

NASILJEM PRO

Sazivi Skupštine od 2014. naovamo bili su poligon za iživljavanje naprednjačke većine nad opozicionom manjinom. "Vreme" je u više navrata pisalo o izobličenju najvažnije institucije u državi u zli rijaliti, gde se poslanici većine takmiče u količini uvreda i mržnje koju su u stanju da proizvedu po jedinici vremena. Međutim, ova naprednjačka skupština u kojoj nema opozicije za svega nekoliko meseci rada po zlu i mržnji nadmašila je prethodne sazive, ma koliko su se oni prethodni trudili i bili "marljivi"

Zloupotreba poslovnika, uvrede, gašenje mikrofona, glasanje na zvonce, sadizam, mrcvarenje, opstrukcija rada ("prvi put u novijoj istoriji" većina je opstruisala rad parlamenta), uskraćivanje mogućnosti za odgovor opozicije, i, iznad svega, besramno laganje i neprekidno ponavljanje istih laži – sve ovo "krasilo" je parlament od 2014. godine pod vođstvom Maje Gojković, Igora Bečića, Đorđa Milićevića i Vladimira Marinkovića.

Većem delu opozicionih poslanika u jednom trenutku došlo je u glavu da možda i ne bi trebalo da sede na sednicama koje služe isključivo tome da budu temeljno polivani verbalnim fekalijama u direktnom prenosu na RTS-u, pa su tokom cele 2019. bojkotovali rad Skupštine.

Uprkos sada već i zaboravljenim pregovorima o poboljšanju izbornih uslova po pravilima "Chatham house-a", ovi uslovi su toliko poboljšani da deo opozicije nije izašao na parlamentarne izbore u junu ove godine, dok oni koji jesu izašli, nisu uspeli da prebace snižen cenzus od tri odsto: "prvi put u novijoj istoriji" parlament je ostao bez opozicije, izuzev jednog samostalnog poslanika i šest poslanika nacionalnih manjina okupljenih u poslaničku grupu Ujedinjena dolina – SDA Sandžaka.

No, ništa zato.

Novi parlament, kako su ga reklamirali naprednjaci, čine "nova lica", tu je najveći broj poslanica u parlamentu do sada, tu su "mladost i energija" i već poslovična marljivost iz prethodnih saziva... U Vladi Srbije je i "ministarstvo za dijalog" čija ministarka, doduše, izuzima Vladu iz dijaloga, ali ga širokogrudo nudi ovom suštinski jednopartijskom energičnom parlamentu, punom novih mladih naprednjačkih lidera, uz mentorstvo i vođstvo dugogodišnjih skupštinskih vedeta poput Aleksandra Martinovića, Vladimira Đukanovića, Marka Atlagića, Vladimira Orlića...

I zbilja, ovaj saziv parlamenta prihvatio se teškog zadatka društvenog dijaloga. Narodne poslanike nije omela činjenica da im u Skupštini nije ostao niko sa kim bi mogli da razgovaraju: ne, uprkos ovoj objektivnoj teškoći – da sagovornik kome pružate ruku pomirenja nije u stanju da vam odgovori – oni kao da su se dogovarali ili, ne daj bože, kao da im je neko pisao varijaciju istog teksta, već nedeljama temeljno i sistemski upućuju jedne te iste poruke različitim akterima kojima se obraćaju: Draganu Đilasu, televizijama N1 i Nova S, glumici Jelisaveti Seki Sablić, glumcu Draganu Bjelogrliću...

Ovim skupštinskim borcima za dijalog nije bitno o čemu se tog dana u Skupštini raspravlja, ne zanima ih dnevni red, ne zanimaju ih zakoni – važan je samo dijalog i da se pomirljiva poruka što dalje čuje.

"VERUJTE, NISMO SE DOGOVARALI"

Tako je u sredu 2. decembra ova poruka upućivana medijima:

"N1 i Nova S su antisrpski mediji, nema tu trunke nezavisnosti i njih može opisati samo jedna rečenica – domaći izdajnik, strani plaćenik", rekla je dugogodišnja poslanica SNS-a, novosadski advokat Biljana Pantić Pilja.

"Suština je u tome da televizije N1 i Nova S predstavljaju jednu antidržavnu konstrukciju koju građani Srbije i čiju priču građani Srbije ne žele da progutaju, i to ne bez razloga, već zato što veruju u politiku SNS i predsednika Aleksandra Vučića", kao odjek se nadovezao stranački kolega Miloš Terzić, a "antidržavni program" ovih televizija je bio lajtmotiv i govora poslanika Đorđa Todorovića.

Prethodno je 1. decembra u jednom jedinom izlaganju poslanica SNS Sandra Božić 56 puta pomenula prezime Đilas, da bi se nakon nje javio poslanik SNS Nebojša Bakarec:

"Poštovani predsedavajući, poštovani gosti, poštovane kolege poslanici, po-

TIV DRUŠTVA

DVE JEDNOPARTIJSKE SKUPŠTINE, SFRJ I SRBIJE: Tako isto, a tako različito
Foto: Večer arhiv; Tara Radovanović/ Tanjug

štovani građani, ovo izvanredno izlaganje koje ste malopre čuli koleginice Božić je prosto kao da smo se dogovarali, a verujte nismo, izvanredan uvod u ono što ja imam da kažem."

Tog 1. decembra poslanik SNS Marko Atlagić bavio se razvijanjem dijaloga sa profesorkom Srbijankom Turajlić i njenom izjavom o spomeniku Stefanu Nemanji ("Ovo ne može izreći ni moralna nakaza", ocenio je pobornik dijaloga Atlagić), kao i Draganom Đilasom ("Da li gospodin Đilas ima vrline? Naravno da nema"), e da bi se sutradan kao lav – mada neuspešno – borio da tačno izgovori prezime Dragana Bjelogrlića: glumac, reditelj i producent je u Atlagićevoj izvedbi bio i Belo-grlić i Belo-grdić, ali su se svakako na njega odnosile reči dijaloga da "Bjelogrlićem treba da se bavi policija, a ne ja, jer provodi mito i korupciju, zato je Bjelogrlić moralna sramota nacije i države". Prethodno je krajem novembra, u zamišljenom dijalogu sa Sekom Sablić, Atlagić rekao da čuvena glumica "ima manjak iliti nedostatak patriotskih osećanja".

Da ne bude zabune da li je poslanik Atlagić ispravno shvatio partijski zadatak, nakon ovih obraćanja pohvalili su ga i Aleksandar Martinović i Vladimir Đukanović, e da bi se nakon toga Aleksandar Vučić "izvinio" tako što je nakon izvinjenja dodao jedno "ali", pa objasnio gledaocima RTS-a kako su zapravo grozni neki neimenovani "oni" i da je on tu, u stvari, najveća žrtva.

Za Bojana Pajtića, profesora Pravnog fakulteta u Novom Sadu, a nekadašnjeg predsednika Demokratske stranke i narodnog poslanika, ova i ovakva Skupština predstavlja nešto do sada neviđeno:

"Nikada se nije dešavalo da se poslanici obračunavaju sa takvim veličinama kao što su Seka Sablić, Dragan Bjelogrlić ili Nikola Kojo. Ili, da se obračunavaju sa fantomskim protivnicima koji uopšte nisu u parlamentu, kao što je opozicija koja je bojkotovala izbore. Bilo je ranije i grubih reči, ali ono što sada viđamo je ispod svakog nivoa. Očito je reč o strategiji da, nakon što su uspeli da opoziciju svedu na statističku grešku, i da kroz blokadu medija i stalnu satanizaciju opozicionara dovedu do situacije da nijedna opoziciona stranka ne može da prebaci sama tri odsto, da im je sada preostalo da ućutkaju i javne ličnosti i da konačno postanemo društvo koje je suštinski jednopartijsko – koje je formalno parlamentarna demokratija, ali suštinski nema veze sa tim", kaže Pajtić za "Vreme".

Dodaje i da je ovakva Skupština pokazala kako je bojkot imao smisla "jer je potpuno razotkrio sa kakvom organizacijom i sa kakvim ljudima imamo posla":

"Ovo su ljudi koji neće prezati ni od čega da u Srbiji zavedu jednoumlje, tako da ne treba da nas zavaravaju izvinjenja Aleksandra Vučića, koja i nisu prava izvinjenja, jer on kroz svoja izvinjenja relativizuje ono što su učinili njegovi sledbenici. On je tvorac te politike i njegova je ideja da se ućutka svaki kritički glas u Srbiji", kaže Pajtić za "Vreme".

SADIZAM I NASILJE

Istoričarka, profesorka na Filozofskom fakultetu u Beogradu Dubravka Stojanović i sama je prošle godine bila meta "dijaloga" poslanika Marka Atlagića. Dubravka Stojanović za "Vreme" kaže da, "pošto se poslanici baš unose u svojim nastupima", ona zaključuje "da sadistički uživaju u tome":

"Time se zaokružuje ta vrsta političke komunikacije. Tako govore od vrha vlasti, na niže, pa se taj 'stil' širi štampanim i elektronskim medijima i evo sad još jednog stuba, Skupština i to preko RTS-a. Slažem se sa onima koji kažu da »

ZNA DA NAROD VOLI ČVRSTU RUKU I ZVECKANJE ORUŽJEM: A. Vučić
Foto: Dimitrije Nikolić/ Tanjug

je taj govor neka vrsta građanskog rata, jer ovaj način delegitimisanja protivnika legitimiše fizičko nasilje nad svakim ko je tako označen. Posle ovakvih izgovorenih optužbi nema druge nego fizički nasrnuti na takve ljude. Zbog toga verujem da smo mi u predvorju šireg, eksplicitnog nasilja. To je valjda ono na šta misli predsednik kada kaže da bi on odgovorio brutalno, ali (trenutno) ne može", kaže profesorka Stojanović za "Vreme".

Ali, otkuda tolika količina nasilja u Skupštini? Žarko Trebješanin, profesor na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu, kaže za "Vreme" kako je delom tačna teza da je nasilje "konstitutivno i večito u nama", jer "istorija ostavlja tragove".

"Međutim, istakao bih drugu tezu, da ovo nije ni tako spontano, niti je proizvod našeg karaktera, nego se ovde radi o smišljenoj proizvodnji nasilja, agresivnosti, netrpeljivosti i primitivizma. To na prvi pogled izgleda čudno – zašto bi to radio neko ko to može, ko je vlastan, a to su pre svega političari – zašto bi im to išlo u prilog?

Kod dela biračkog tela, koje nije malo, a koje je neobrazovano, poluobrazovano, politički nepismeno, konzervativnih uverenja i autoritarnog sklopa – kod njih najbolje i prolaze takvi političari, koji se zalažu za jaku državu, jaku vojsku, patriotizam i koji imaju ona najprostija, dogmatska rešenja i misle u dihotomnim kategorijama: crno-belo, normalno-nenormalno, izdajnik-patriota. I kada vi analizirate taj govor ovih poslanika, upravo oni tako govore i kroz skupštinu i kroz sve te medije koje im stoje na raspolaganju – državni mediji, tabloidi, televizije koje su pod strogom kontrolom – podstiče se i neguje netrpeljivost i mržnja, ispoljavanje nasilja, agresivnosti prema svima koji se nalaze ili na socijalnoj margini ili koji se uopšte usuđuju da kritički progovore – umetnici, intelektualci, profesori... I odmah tu idu etikete, dehumanizacija.

To je ono što je opasno – 20. vek je bio pun progona koji upravo ovako počinju, lovom na veštice, koji može nekome da izgleda bezazlen, ali se, nažalost, ne završava nimalo veselo: ti ljudi koji su obeleženi, targetirani, oni počinju da se progone, a potom i čitave grupacije ljudi i na kraju se to završava logorima i istrebljenjem neprijatelja", kaže Trebješanin.

Dubravka Stojanović dodaje da u Srbiji vlada politička kultura "koja počiva velikim delom na nasilju", te da se u tom ključu nasilje razume kao snaga.

"Reč je o patrijarhalnoj, epskoj kulturnoj baštini i sistemu vrednosti. To proizlazi iz nedostatka pluralističke svesti, zbog čega 'drugi', bio on manjina, politički protivnik ili bilo ko, postaje samo i isključivo neprijatelj. Suština demokratije jeste da je manjina ključni korektiv, nema demokratije bez manjine, prava i slobode većine ograničena su upravo pravima manjine.

Kod nas se to tako ne doživljava – manjina se vidi kao greška u sistemu, nepoželjni kamičak u cipeli. Zato je prema njoj, kako su govorili opozicioni poslanici početkom 20. veka 'dozvoljeno upotrebiti sva sredstva'. I stvarno, ako čitamo Stenografske beleške Narodne skupštine, mi možemo da pratimo korene tog odnosa, jer se u skupštinskoj sali galamilo, vređalo, pevalo, napadalo...To naravno nije uporedivo s ovim danas, iz više razloga. Za početak, taj svet je bio pristojniji, postojao je neki stid. Uz to, javnost nije znala šta se dešava u Skupštini, nije bilo prenosa, tako da je izazov bio daleko manji. Takvo ponašanje služilo je da bi se pokazalo ko je jači, tako se demonstrirala snaga nad konkurentskim strankama. Ali, za ovih skoro vek i po stvari su degradirane", dodaje profesorka Dubravka Stojanović.

"NISTE SE POBUNILI KADA SU DOŠLI PO DEMOKRATE"

Bojan Pajtić navodi kao "veliku grešku kritičke javnosti" to što nije reagovala na satanizaciju Demokratske stranke i ljudi iz DS-a.

"Nekako se polazilo od toga da ko god je bio na nekoj poziciji u prethodnom režimu ili se bavio politikom – da je to zaslužio. Ali, ako ne stanete u odbranu kada se bilo ko brutalno lično progoni, nezavisno da li se bavio politikom ili ne, onda na kraju imate nimlerovsku situaciju: kad se niste pobunili kada su došli po socijaldemokrate, kasno je da se setite kada na vas dođe red za ono što ovaj režim čini. To ne samo da nije primereno 21. veku i Evropi, nego je to zaista manir koji su koristili nacional-socijalisti i fašisti u obračunima sa svojim političkim protivnicima. Samo ne koriste fizičko nasilje, ali zaista sve ostale komponente obračuna su tu", kaže Pajtić.

Na pitanje da li je u istoriji parlamentarizma Srbije bilo ovakvih parlamenata, profesorka Stojanović kaže da je slična situacija bila od vremena uvođenja parlamentarizma, tj. kada je političkim životom prevladala Narodna radikalna stranka.

"Sve do otcepljenja Samostalne radikalne stranke, radikali su osvajali više od 70 odsto biračkog tela, što im je zbog nakaradnog izbornog sistema davalo oko 80 odsto skupštine. Evo – na izborima 1880. godine radikali su od 117 mesta dobili 102 i tako redom, pa su posle promene dinastije 1903. godine imali 88 odsto parlamenta.

Jednom je opozicija bojkotovala izbore, 1897, pa su radikali bili sami u Skup-

štini i to im uopšte nije smetalo, uživali su, što dovoljno govori o politici bojkota. Druge stranke, npr. Napredna stranka i Liberalna bile su zgurane u mali procenat. Uz to, sve analize skupštinskog života pokazuju da su predlozi opozicije, čak i kasnije, kada je zbog podele bolje stajala, nailazili na 'smeh u sali', kako nam prenose stenogrami i da nema primera da je predlog opozicije bio podržan od većine", kaže Dubravka Stojanović i dodaje da je ovakve unutarstranačke odnose idolopoklonstva patentirala Narodna radikalna stranka Nikole Pašića, ali da je ovo danas "otišlo do dna" i da je reč o patologiji "i prema vođi i prema građanima Srbije – patološka idolatrija i patološko sluđivanje javnosti".

Profesor Trebješanin kaže da iako u Skupštini nema opozicije, vlast nastavlja da bije bitku sa nekim imaginarnim neprijateljem, za koga tvrde da ugrožava same temelje društva.

"U suštini, onaj ko zbilja ugrožava temelje demokratskog društva jeste upravo vlast. Uvek postoji ta projekcija svega najgoreg što ima jedna grupacija na onu drugu, neprijateljsku grupu, pa se oni optužuju da nisu patriote, da su agresivni, da šire mržnju, da su skloni fizičkoj agresiji... Neprijatelj mora da postoji u svakom autoritarnom, pogotovo totalitarnom društvu – ako i ne bi postojao, morao bi da se izmisli", kaže Trebješanin.

Na pitanje kako izaći iz ovog začaranog kruga verbalnog nasilja, profesor Trebješanin kaže da je jedini način smirenim demokratskim dijalogom.

"Smrtni neprijatelj autoritarnog društva i politike i namerne proizvodnje netolerancije, mržnje, verbalne agresije koja lako prelazi i u fizičku, jeste razvoj demokratskog društva i razvoj institucija. Do toga možemo doći upravo jednim smirenim demokratskim dijalogom. Najgori odgovor opozicije bi bio da uzvrati na sličan način. Nažalost, to se dešava, ali to opozicija nikako ne bi smela sebi da dozvoli, bez obzira koliko je povredi nešto. Zašto? Zato što se izjednačava sa onima na vlasti i time potkrepljuje kod mnogih ljudi uverenje 'svi su oni isti', a upravo to bi vlast želela da postigne", zaključuje Trebješanin. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Farbanje fasadne demokratije i naroda

Aleksandar Vučić je prilično brutalan makijavelista po svom doživljaju politike kao neprestane i nemilosrdne borbe za osvajanje, povećanje i zadržavanje vlasti. Tu su fascinantne sličnostima između njegove političke tehnologije na unutrašnjem planu i one Vladimira Putina: predsednički kabinet kao komandni centar vlasti, formiranje "opozicionih" stranaka koje se probude pred izbore i kojima se diriguje telefonskim pozivom, kontrola nad celim nizom organizacija i pojedinaca međusobno ideološki potpuno udaljenih, i još mnogo šta drugog, sve u istom pravcu

Srbija je u ovom trenutku zemlja bez višestranačkog pluralizma. Do ove situacije združenim snagama doveli su težnja Srpske napredne stranke za apsolutnom moći, odluka većeg dela opozicije da bojkotuje izbore i pandemija virusa korona. Srbija je, takođe, zemlja bez istinski nezavisnih institucija, bez istinski slobodnog pravosuđa, bez nezavisnog javnog medijskog servisa, bez ijednog funkcionalnog institucionalnog mehanizma za kontrolu izvršne vlasti, odnosno za valjanu kontrolu onoga što rade političari na vlasti.

A sve postoji. I poverenici za ovo i ono (mada bi se malo ko setio imena i lica većine njih), uglavnom solidni zakoni, parlament sa svim svojim ovlašćenjima, i desetine raznoraznih političkih stranaka. Na kraju krajeva, i izbori na kojima može da se slobodno učestvuje i glasa. Ali, u praksi to je uglavnom samo fasada. Fasadna demokratija, što bi se reklo.

U praksi, jedna politička stranka i njen lider drže skoro pa totalnu vlast. Preciznije, drže skoro pa totalnu moć. Jer, pored kontrole institucija i državne privrede, javnog sektora, tu je i kontrola većine finansijskih tokova u zemlji, većine krupnog privatnog poslovnog sektora, većine medija, dela nevladinih organizacija. Srbija je zemlja u kojoj, makar trenutno, apsolutnu moć imaju jedna politička stranka i jedan čovek, uz delegiranje mehanizama, resursa i ovlašćenja u slučajevima gde procene da bi im to koristilo.

Međutim, kao što glasi mudrost iz američkih stripova o superherojima, "uz veliku moć ide i velika odgovornost". Što veća moć, to je veća i odgovornost. Svaki vladar u svom instinktu ima poriv za koncentracijom moći. Međutim, samo mudar vladar, ako ga već ne koči sistem vladavine prava i podele vlasti, u tome će prepoznati zamku. U dugoročnom interesu mudrog vladara u zemlji Srbiji, malenoj zemlji na jugoistoku Evrope, okruženoj članicama NATO i u predgrađu EU, nisu ni apsolutna moć ni fasadna demokratija, niti da bude doživljen kao balkanski despot i potencijalni tiranin. Sve će suviše kratko trajati. I završiće se, velike su šanse, bolno.

Samooslobađanje od koncentracije moći, bar delimično, ma koliko bilo suprotno instinktu i svakom porivu u nervnom sistemu "političke životinje" kakva je Aleksandar Vučić, u njegovom je najboljem interesu. Pored toga što je u najboljem interesu Srbije. Da li će on to umeti da prepozna drugo je pitanje, zapravo najvažnije, i spada u onu sferu može li se biti jači od sebe, od svog karaktera, od svoje senke. Može, ali to je možda najteži zadatak za svako ljudsko biće, pa i za Vučića. »

DOBAR SI TU GDE JESI

Ali zašto, pitaće se neko, konkretno zašto je u interesu najmoćnijeg čoveka u Srbiji da samog sebe delimično razvlasti, da se ne pita za svaku trafo-stanicu, za svaki magistralni put, za svaki respirator, i da prestane da sam radi na učvršćivanju percepcije da je to baš tako?

Evo, između ostalog, i zbog sledećeg. Kada samo malo razgrnemo birokratski rečnik Brisela vrlo je jasno da je upravo koncentracija moći u rukama jedne stranke i jedne osobe osnovni razlog zašto Srbija u toku cele 2020. godine nije otvorila nijedno poglavlje u pregovorima o pristupanju Evropskoj uniji. Tačnije, zbog toga je veći broj zemalja članica EU onemogućio Srbiju da otvori poglavlja. Direktnije – zbog toga je Srbija blokirana u svojoj evropskoj integraciji.

Stvari svakako nisu crno-bele, mnogi u EU, pre svih Evropska narodna partija (EPP), i dalje u SNS-u i Vučiću vide svog partnera, pa i saveznika, možda je najbolji izraz – jedinog mogućeg. U danima kada je iz Brisela medijima javljeno da Savet EU ni u decembru neće dozvoliti otvaranje pregovaračkih poglavlja kancelarka Angela Merkel je razgovarala sa Aleksandrom Vučićem, dok je njen stranački kadar iz CDU, predsednica Evropske komisije Ursula fon der Lajen imala sastanak sa premijerkom Anom Brnabić. Takođe, Francuska je i letos bila protiv blokade pregovaračkog procesa sa Srbijom. Ispada da bliski odnosi vlasti u Beogradu sa dve ključne države EU i njihovim liderima ipak nisu dovoljni da se pristupni pregovori nastave. Vrlo zanimljivo, složićemo se, i lako za interpretaciju da se ovim poručuje Vučiću – dobar si tu gde jesi, ali daleko od dovoljnog za članstvo u našem klubu. Razvlasti se.

Koliko će biti potrebno da značajniji deo birača, uz svu naprednjačku kontrolu nad najuticajnijim medijima, ovo prepozna i da se uplaši novog odvajanja Srbije od "normalnog sveta", od Zapada. Koliko će blokada procesa integracije, pogotovo ako se nastavi, uticati na zapadne investitore, i to sve u ovoj epohi korone, kada se baš i ne hrli sa novim investicijama. Ma koliko prosečan srpski birač i dominantna srpska javnost bili skeptični prema EU, oni ne žele sukob sa njima, ne žele ni metaforički povratak sankcija i izolacije, ako ništa drugo zbog svog komfora, životnog standarda.

Sukob sa Zapadom Vučiću nimalo ne treba. Viktor Orban vodi državu koja je članica EU i NATO, mi do prvog ne možemo, drugo nećemo, on sebi može da dozvoli luksuz da bude viđen kao evropska crna ovca, dok bi Srbiji u tom slučaju sledila opasnost – klinička smrt. Pa spasavanje preko brze, i moguće prilično dramatične promene vlasti. Nema Rusa, Kineza i "ultrakopova" koji bi to mogli da spreče. Zapravo, ovi poslednji bi verovatno odmah promenili stranu.

DIJALOG I KOME ĆE POSLUŽITI

Naprednjacima je opozicija u parlamentu potrebna zbog učvršćivanja ranije pomenute fasade; opozicija to ne želi da bude pa je odlučila da bojkotuje izbore i ostvarila privremenu pobedu – građani su zauzvrat dobili život u praktično jednostranačkom sistemu ili, još preciznije, "višestranačkom monizmu" – ali sebe dovela u dugoročno neodrživu poziciju, a zapadnjaci bi želeli da se Vučić bar malo razvlasti. Kada saberemo sve to, novi dijalog vlasti i opozicije o izbornim uslovima u susret glasanju za predsednika države, novi sastav Skupštine grada Beograda i, gotovo sigurno, novi sastav Skupštine Srbije, a uz posredovanje EU, deluje kao neizbežno rešenje u interesu svih.

Kao što smo već na ovom mestu pisali, ti pregovori će najverovatnije početi krajem prvog kvartala 2021, dakle do kraja marta. Formalno će ih zajedno voditi predsednik srpskog parlamenta Ivica Dačić i predstavnici Evropskog parlamenta, a cenimo da je i ishod u najvećoj meri već poznat: delimični ustupci naprednjaka, pre svega na polju otvorenosti medija i izvesna doza smanjivanja nasilnog govora u javnosti, što bi bilo dovoljno da opozicija proglasi još jednu pobedu (ili "pobedu") i njen izlazak na sve izbore koji budu raspisani "najkasnije 3. aprila 2022. godine".

Šta će se na tim izborima najverovatnije desiti? U Beogradu bi moglo da bude prilično tesno, mada zvanično paktiranje Vučića i Aleksandra Šapića ulaskom ovog drugog u vladu, i njegova eventualna kandidatura za gradonačelnika i u ime SNS-a, dodatno umanjuju šanse opozicije za pobedu; na predsedničkim izborima, ukoliko se opozicija okupi oko jednog kandidata, ta ličnost bi možda mogla da duplira onih 16 odsto Saše Jankovića sa prethodnih, ali bez realne prilike za ulazak u drugi krug; a što se tiče parlamentarnih, kako god opozicija na njima da nastupi verovatno će se kretati između petine i četvrtine osvojenih mandata.

Da li bi sve ovo značilo stratešku pobedu Aleksandra Vučića da se fasadna demokratija zacementira i mnogo lepše oboji? Može i tako da se tumači. Međutim, iz ovih projekcija nikako ne treba isključiti scenario ulaska nekih opozicionih snaga u buduću vlast sa SNS-om, ne samo zbog ličnih ambicija njihovih lidera i funkcionera, već i zbog insistiranja Zapada da se (delimično) razbije koncentracija moći u Vučićevim rukama. Da li bi to bili oni u opoziciji koji takav razvoj događaja pomalo i otvoreno priželjkuju, ili bi bili neki drugi za koje je sada najveća uvreda tako nešto i pomisliti, zavisi od suviše faktora da bismo se sada detaljnije bavili.

BEZ NEZAVISNIH INSTITUCIJA, SLOBODNOG PRAVOSUĐA I BILO KAKVE KONTROLE IZVRŠNE VLASTI: Politički sistem u Srbiji
Foto: M. Milenković

MINISTARKA ZA NEVLADIN SEKTOR

Izraženi antagonizam najvećeg dela opozicione javnosti prema ministarki za društveni dijalog Gordani Čomić za to što je dočekana na nož izjava da u opisu njenog posla nije dijalog o izbornim uslovima. Pa, i nije i ne može da bude. Zamislite da Vlada Srbije, odnosno ministarka, pokaže nameru da organizuje pregovore stranaka vlasti i opozicije i posreduje u tim pregovorima. To bi, s pravom, bilo komentarisano kao skandal i odbačeno.

Posao ministarke Čomić, u ovom kontekstu, ipak nije manje značajan. Ona će pokušati da u ime izvršne vlasti uspostavi, odnosno obnovi komunikaciju i saradnju sa autentičnim organizacijama civilnog društva, koja je poslednjih godina gotovo zamrla. U periodu pred nama zato očekujmo da će iz vlade na adrese NVO biti učestalo upućivani pozivi na raznorazne konsultacije, učešća u radnim grupama, zajedničke akcije. Bojanka fasadne demokratije? Može i tako da se tumači. Međutim, vlast na ovom terenu, ako se zaista upusti u ove aktivnosti i pogotovo ako pokaže spremnost da neke predloge nevladinog sektora usvoji i sprovede, može samo da pobedi. Pohvale iz Brisela i zemalja članica, i poboljšanje nekih važnih delova izveštaja EK o napretku biće neminovni.

Da li organizacije civilnog društva tek tako mogu da kažu "bojkotujemo pozive, to je učvršćivanje fasadne demokratije, nećemo u tome da učestvujemo"? U teoriji mogu, ali jedan od osnovnih postulata njihovog rada jeste što veće učešće građana u procesu donošenja odluka, a kod mnogih je u delokrugu rada i poboljšanje prava marginalizovanih društvenih grupa. Pa zamislite da, na primer, LGBT organizacije odbiju da učestvuju u izradi zakona o istopolnim partnerstvima. Ili da NVO sa ekspertizom na polju evropske integracije bojkotuju poziv na konsultacije o deblokadi pristupnih pregovora. Takođe, kako bi ove organizacije reagovale ukoliko bi ih najveći donatori, poput EK i američke vlade, ohrabrili da prihvataju pozive na sastanke sa ministarkom Čomić i ostalima. Da li bi to sve bio rad na naprednjačkoj fasadi ili rad na evropskim reformama zavisilo bi pre svega od rezultata, manje od početnih premisa ili čak motiva. Ali, za vlast SNS-a i samog Vučića ozbiljan plus.

SPASIBA ZA DRUŽBU

Aleksandar Vučić je prilično brutalan makijavelista, sa (post)modernim "komentarima", pre svega po svom doživljaju politike kao neprestane i nemilosrdne borbe za osvajanje, povećanje i zadržavanje vlasti. Takođe, eseji bi se mogli (i trebalo) napisati o svim fascinantnim sličnostima između njegove političke tehnologije na unutrašnjem planu i one koju je u Rusiji do perfekcije doveo režim Vladimira Putina, od predsedničkog kabineta kao komandnog centra vlasti, pre svega neformalne, preko formiranja raznih "opozicionih" stranaka koje se probude pred izbore i kojima se diriguje telefonskim pozivom, do kontrole nad celim nizom organizacija i pojedinaca međusobno ideološki potpuno udaljenih, da navedemo samo neke od zanimljivih važnih paralela.

Međutim, Vučić ne raspolaže nekim od ključnih preduslova da bi u punom kapacitetu bio Makijavelijev tiranin ili balkanski Putin. Kontekst u kojem deluje mu to ne dozvoljava. Veličina zemlje, njen geografski položaj, njena privredna snaga, geopolitičko okruženje, potpuna zavisnost za bilo kakav prosperitet od većih i moćnijih, ogromni problemi na malom prostoru, plus spoljni faktori koji se ne mogu predvideti i na koje se odlučujuće ne može uticati poput aktuelne pandemije virusa korona, sve to mora da drastično limitira ambicije bilo kog lokalnog racionalnog Vladara.

Ako je zaista racionalan. Vučićeva koncentracija moći stigla je do nivoa kada je jedini razuman put izvesno samorazvlašćivanje, ma koliko bilo suprotno njegovom karakteru i nagonima i ma šta govorili poslušnici kojima se okružio. U suprotnom, fasada će početi da ubrzano puca. Ali lako ćemo za fasadu. Nego će temelji kuće koju zovemo Srbija propasti u živo blato bez dna, a krov će nam se svima koji smo se u njoj skućili popadati pravo na glavu. ¶

NIKOLA TOMIĆ

Danas je opozicija svako ko misli svojom glavom

“Izgleda da 700.000 stranačkih jurišnika nije dovoljno da se sakrije činjenica da se apsolutno sve raspada pred našim očima. Od ’Skupštine’ gde svedočimo kako se raspadaju ljudi, njihovo dostojanstvo i moral, od medija gde svedočimo kako se raspada istina i profesionalnost, do ulica gde se raspada sve. Nijedno društvo ne može nikud bez ljudi koji kritički misle, ni prijateljstvo ne može da bude pravo ako vam neko stalno klimoglavi – pa, vi ćete postati totalni idiot”

Pre nekoliko dana je, podstaknuta “parlamentarnim” čerečenjem Seke Sablić i Dragana Bjelogrlića, na svom tviter nalogu napisala: “Udvorice... Rečnik kaže:

poltroni / laskavci / skutonoše / ugađači / podrepci / prirepaši / dupelisci / uvlake / slugerani / šlihtare / prišivci / čankolizi / lizuni / pačavre / ništavci / hvalitelji / puzavci / pripuznici / tamponi / uguznici / klimoglavci / potrkuše / poslušnici / hulje / ... pa gde ćete takvi na glumce!”

Milica Kralj je pozorišna rediteljka, a možda i zato što je ćerka dvoje glumaca Ljiljane Gazdić i Petra Kralja, reklo bi se da je osetljiva na glumce. A u poslednje vreme daje i “čisto političke intervjue”. Sintagma pod navodima je nova kvalifikacija koju je smislio predsednik države Aleksandar Vučić. Naime, u izvinjenju glumici Seki Sablić na RTS-u rekao je tako: Marko Atlagić je pogrešio (zato što je izvređao glumicu optuživši je da nije patriota), ali je taj intervju Seke Sablić (za nedeljnik NIN) “čisto politički”. Tako da je predsednikovo izvinjenje glumici, u stvari, bilo “pravda za Marka”. Poslanik Atlagić se danima kasnije, iz ugla umornog građanina posmatrača, pretvara u žrtvu Seke Sablić, zapravo onog na koga digoše hajku “strani plaćenici” i “izdajnici”, a da se, na kraju, i ne zna zbog čega.

“VREME”: Seka Sablić nema pravo da politički misli jer je glumica?

MILICA KRALJ: Čini se da niko nema pravo, ne politički, nego uopšte da misli ako misli svojom glavom, govori svojim rečima i ako se kritički odnosi prema našoj stvarnosti. Pravo na slobodu mišljenja i govora je nešto što se svakom građaninu Srbije garantuje Ustavom. Ako Ustav ne važi, vreme je da nam predstavnici vlasti to javno kažu. Red bi bio i da znamo šta od zakona uopšte važi. A osim obesmišljavanja Ustava i zakona, temeljno se radi na tome da se građanima ogadi i sama reč “politika”. A zapravo je sve politika. Ako plaćate da grad bude čist, a davite se u đubretu, to je politika. Ako dajete plate nekim tipovima da vas predstavljaju u institucijama države, vi ste u politici. Cena krompira je politika. Dostupnost kulturnih sadržaja je politika. Uređenje parkića ispred vaše zgrade je politika, a betoniranje drveća dobijete ako vam je politika ogađena pa okrećete glavu od mešalice za beton.

Skupština Srbije danas je mesto gde se obučavaju i dokazuju pripravnici, botovi, oni čitaju s papira, razume se, ima i starih asova koji ličnim primerom pomažu u obuci početnika. Najbolji među aktivistima, bilo da imaju knjižicu ili ne, ne čitaju s papira, istrenirani su da brzo izgovaraju salve optužbi na račun onih koji misle drugačije, ne sede u Skupštini nego u TV studijima. Da li je moguće razgovarati s njima?

Svaka javno izgovorena reč nosi ogromnu odgovornost, pogotovo u ovako zaoštrenoj društvenoj situaciji u kojoj živimo. Kod nas nema odgovornosti ni za dela, pa naravno ni za reči. To je opasno. Dijalog je samo forma, a suština je da on nije moguć, jer bi morali da demantujete ne svaku rečenicu sagovornika iz vlasti, nego skoro svako slovo koje vam je upućeno. Uz to, vaspitanje vas primorava da se zaprepastite, to vas naizgled hendikepira, ali vam, u stvari, daje vremena da izbrojite do tri i da ne uzvratite onako kako vam instinkt naređuje. Ipak, sloboda koju vam daje činjenica da govorite ono što mislite je ipak neuhvatljiva prednost u odnosu na svakoga ko je tuđim mislima opterećen. Zato nam se sloboda mišljenja svojom glavom konstantno i osporava. Iako je Ustavom zagarantovana. Moguće je i da se reči danas ne koriste u istom značenju kao nekad. Jer nemoguće je da ljudi sebi dopuste da izgovaraju toliko laži. A nemoguće je i da se ne zaprepastite pred najezdom udvorištva. Udvorištvom su ljudi sami sebe degradirali, jer na to niko ne može da vas natera, to uradite sebi sami, pristajete na tu ulogu iz sitnih ličnih interesa. Veliki je problem kad takve građani plaćaju i pretpostavljaju da će posao da rade po zakonu, ove u parlamentu, recimo, onda neminovno dolazi do nesporazuma između građana-poslodavaca i njihovih predstavnika u institucijama ili u raznim nivoima vlasti. I tako i propadosmo.

Ko gleda skupštinske prenose u Srbiji? Da li je moguće da predsednik Vučić ima svako jutro pred sobom rejtinge koji potvrđuju da ovako treba: danas da se udari po Seki Sablić, sutra po Radetu Paniću, posle hajde vrati priču na brata Dragana Đilasa jer “kida” skupštinski rejting?

Prenose gledaju prvenstveno za to zaduženi nekakvi stranački šefovi, oni koji zadaju teme za sastave na kojima se sad “poslanici” u Skupštini obučavaju, oni koji upisuju pluseve i minuseve za svaki nastup. Nastup koji vređa inteligenciju građana i zdrav razum. Verujem da su prethodnog meseca polagali Veliki rečnik rodoljubivih fraza iz devedesetih, te otud toliko “narodnih izdajnika” s jedne i “sjaj-

Fotografije: Marija Janković

nih patriota" s druge strane, koji predlažu proterivanje mrskih rušitelja poretka. Skupštinske prenose gledaju i okoreli ljubitelji rijalitija, samo je pitanje da li ljubitelji rijalitija razumeju da oni finansiraju taj "skupštinski" rijaliti? Finansiramo ga svi mi, finansiramo one koji su tu dovedeni da ne rade ništa od onoga što zakoni nalažu da se u Skupštini radi. Da li bi ljubitelji rijalitija i dalje voleli da gledaju skupštinske prenose ako bi se setili da su zapravo oni poslodavci tim ljudima u Skupštini? I to u trenutku kad se bukvalno sve što se zove država – raspada?

Da li ljude koji ne znaju od čega će napuniti frižider, ili one koji se smrzavaju u redovima ispred kovid ambulanti, da li njih zanima to što je poslanik Atlagić poručio Draganu Bjelogrliću da se iseli iz zemlje?

Ogromna je neodgovornost ljudi koji se igraju lažne stvarnosti i siluju istinu. Kada zemlju vode stručni ljudi, profesionalci, dakle, ne udvorice nego nezavisni, misleći ljudi, onda stvarnost ne izgleda kako ste je opisali kroz prazne frižidere i smrzavanje u redovima ispred kovid ambulanti, ali se opet vraćamo na isto: stručni ljudi nisu spremni da budu u stranačkom kavezu kakav je SNS, jer bi u takvom kavezu bili u nemogućnosti da išta učine. Misleći čovek, stručan i nezavisan, onaj koji pokreće stvari nabolje, kritički se odnosi prema svemu, pa i prema sebi samom. Kritika je ovde zločin nad državom. Partijsko zapošljavanje, zaobilaženje stručnih ljudi, nagrađivanje poslušnika od mesne zajednice do Kriznog štaba, doveli su do toga da se danas sve raspada. Kada na mesto ministra dođe čovek koji se nije uopšte školovao da bi mogao da vodi neki resor, nego je na to mesto došao zato što je najglasnije aplaudirao, zato što se udvoravao šefu države, to je već zločin nad tim resorom. Ali onda to ide još dalje: tom čoveku podrazumevano pripada mesto u Kriznom štabu koji sad odlučuje doslovno o našim životima.

Mislite li da se vlast ostrvila na ljude iz kulture i zdravstvene radnike jer opozicije, sem Dragana Đilasa koji je njihova glavna meta, više i nema?

Opozicije ima, ja sam opozicija, svako ko misli svojom glavom je danas opozicija. Dragan Đilas je satanizovan, on je »

sav izvrljan metama, to ne samo što nije normalno šta se radi čoveku koji je bio gradonačelnik Beograda pre sedam godina, nego je i opasno. Inače, ne bih rekla da postoji posebna ideja o napadu na glumce, ljude iz kulture, zdravstvene radnike, to su napadi na sve one koji kritički misle u ovom društvu, na ljude koji misle svojom glavom. Oni su targetirani kao glavni neprijatelji. Izgleda da 700.000 stranačkih jurišnika nije dovoljno da se sakrije činjenica da se apsolutno sve raspada pred našim očima. Od "Skupštine" gde svedočimo kako se raspadaju ljudi, njihovo dostojanstvo i moral, od medija gde svedočimo kako se raspada istina i profesionalnost, do ulica gde se raspada sve. Nijedno društvo ne može nikud bez ljudi koji kritički misle, pa tako ne može ni prijateljstvo da bude pravo, jer ako vam neko stalno klimoglavi – pa, vi ćete postati totalni idiot.

Da li su građani Srbije videli suze anesteziologa Radeta Panića ili je i njegova reakcija progutana u velikoj rijaliti produkciji SNS-a? Čini se kao da su svi čuli samo predsednika države koji je optužio Panića da hoće da sruši državu i zdravstveni sistem.

Jedan mali deo Srbije je čuo doktora Panića, jer veći deo živi u suverenom medijskom mraku. Po principu devedesetih – ne daju vam vest, al' vam daju reakciju svih dežurnih pljuvača. Ali iako je medijski mrak, jedan deo Srbije ono što govori doktor Panić vidi sopstvenim očima. Svi sistemi koji zavise od organizacije države se u krizama drže samo zahvaljujući ljudima herojima, pojedincima. Posledice toga što se odavno ne veruje, na primer, Kriznom štabu i onome što su državni izvori, ogromne su i mi im upravo svedočimo. I činjenica da nam se, evo, deveti mesec plasiraju potpuno suprotne informacije i da se na nas izdiru, dovoljno govori kakav je odnos ove vlast prema nama, građanima.

Skupština definitivno liči na rijaliti. Bori li se vladajuća SNS na ovaj način za rejting i gledanost ili želi da to baš ne gleda niko, da ispod radara i neprimetno donose zakone i odluke koje idu na ruku samo ostvarenju njihovih partikularnih, burazerskih interesa?

"Partijsko zapošljavanje, zaobilaženje stručnih ljudi, nagrađivanje poslušnika od mesne zajednice do Kriznog štaba, doveli su do toga da se danas sve raspada"

Sigurno je da oni nešto izigravaju pred kamerama, i ranije je tako bilo, kako se uključe kamere, oni živnu, svađaju se, pa kad se isključe, zevaju, dosadno im, i sve to za plate koje dobijaju od građana Srbije. Oni ne odlučuju ni o čemu, niti se trude da to sakriju. A možda je tako i bolje ako se tek obučavaju. Volela bih da znam kako se zove tačka dnevnog reda na koju se oni javljaju pa pričaju satima o Draganu Đilasu, ili njegovoj porodici, ili o patriotizmu glumaca? Kako se tačno zove ta tačka dnevnog reda u zemlji koja je u krizi i deo je sveta koji je u krizi?

Možda je ideja baš to da se svi skupa bavimo glupostima i uvredama koje poslanici upućuju građanima ove zemlje umesto da pitamo zašto su dozvolili da pukne zdravstveni sistem, da tražimo odgovornost za raspale institucije?

Teme nam se nameću s namerom, da bi se skretala naša pažnja s onoga što je stvarni problem. I računaju da smo glupani. Jer nas temeljno i dugo zagluplju-ju. I uspeva im.

Udruženje dramskih umetnika Srbije napisalo je otvoreno pismo Ivici Dačiću, predsedniku Skupštine Srbije, zbog napada i uvreda upućenih umetnicima. Mislite li da je takav izraz solidarnosti dovoljan?

Uvek treba reagovati. Mislim da je odustajanje od reakcija "zato što smo uvereni da se ništa ne može postići" ono što nas je uvelo u apatiju. Kad god se dogodilo da se javnost uzburka zbog neke teme, događaja, iako je malo primera, vlast se uvek povlačila. Nek reaguje ko, kako i gde može. Čak i uprkos činjenici da vas ovi što su uvek iznad svake situacije smatraju ludim il' budalom što ne ćutite, čak i kad vas zbunjuju kad kažu: "Nemojte sad na ovo da reagujete, to vam vlast namerno podmeće." Pa, pobogu, nemojte narodu koji ćuti govoriti šta bi još trebalo da ućuti!

Kazali ste da je udvorištvo pojelo sve naše institucije. Šta se događa sa društvenom solidarnošću tamo gde nestanu institucije države, ima li društvo u takvim prilikama šansu da preživi? Zašto je solidarnost toliko skupa?

Ovo društvo će morati da se gradi ispočetka jer su ga pojeli korupcija i udvorištvo. To nema toliko veze sa vlašću, koliko sa nama, građanima, koji nikako da shvatimo da smo mi ti koji imamo moć, jer građani su iznad svake vlasti, vlast mora biti njihov servis, papagajski to ponavljam. U teškim trenucima mi smo uglavnom bili solidarni i lako se razumeli. Na primer, tokom bombardovanja ili tokom poplava. Međutim, čim se umeša vlast koja nas poziva na solidarnost na način da smo mi krivi za sve i da nismo svi isti, koja nas je pre toga na svaki način zavađala, i izlaže nas iživljavanju klimoglavaca, naša solidarnost postaje upitna. Kada su nas zatvarali, mi smo bili solidarni. I ostali bismo mi solidarni da smo

“Nek reaguje ko, kako i gde može. Čak i uprkos činjenici da vas ovi što su uvek iznad svake situacije smatraju ludim il’ budalom što ne ćutite, čak i kad vas zbunjuju kad kažu: ‘Nemojte sad na ovo da reagujete, to vam vlast namerno podmeće.’ Pa, pobogu, nemojte narodu koji ćuti govoriti šta bi još trebalo da očuti”

imali kome da verujemo, da nismo zloupotrebljeni za kampanju, da nekima nije bilo dozvoljeno da šetaju sa bakljama na našim krovovima dok smo mi solidarno čučali u kući, i tako dalje.

Predstavnica ste “Skupštine slobodne Srbije” koja je formirana u julu. Reč je o još jednom pokušaju organizovanja grupe pojedinaca, intelektualaca i skretanju pažnje javnosti da postoje oni koji žele da se odupru sistemu. Bili ste jedno vreme aktivni i u PSG-u, ali kažete da vaša borba traje od studentskih protesta 1996. Zašto se danas ljudi tako teško okupljaju?

Zato što smo temeljno razbijani na sitne delove, zato što su ljudi zbunjeni, uplašeni, razočarani iz milion razloga – na primer, danas gledaju neke s kojima su verovali da dele istu borbu i uverenja i vide ih kako ulaze u novosmišljena ministarstva i izgovaraju nepovezane rečenice da bi se opravdali. Ali eto, makar znamo da su razlozi što čamimo u ovom mraku višeslojni. Da mi je neko 1996. pričao da ću ponovo da gledam iste ljude samo u skupljim odelima i modernijim automobilima, koji čak vraćaju istu retoriku tih godina i hoće da ratuju sa sopstvenim narodom, jer ne mogu ni sa kim iz regiona, ne bih mu verovala! Ali šta su mi opcije? Da se pravim da živim na Marsu? Da ućutim i pustim da me proguta apatija? Jedna sam od osnivača Pokreta slobodnih građana, ali to je ubrzo preraslo u nešto u čemu ja ne bih mogla da se snađem, pa je bilo poštenije da se sklonim. Skupština slobodne Srbije je konstituisana u oktobru, zapravo, nije samo “jedan od pokušaja” jer postoji. To nije skup, kako se možda misli, nekakvih introvertnih intelektualaca, koji sede u nekoj sobi i mozgaju nešto nerazumljivo sami za sebe, to je jedna razgranata mreža slobodnih i solidarnih ljudi iz cele Srbije, ljudi najrazličitijih profesija koji različito misle na sve zamislive teme, osim na one teme koje se tiču ciljeva koji su nam svima zajednički, a to su, osim borbe da se moć vrati građanima – slobodni izbori, medijske slobode, vladavina prava. U različitosti je lepota naše zemlje. Bogatstvo je da mislimo različito, a da se čujemo i razumemo. Ljude valja ohrabriti sve dok svi ne postanemo uzbunjivači, svako u svojom okruženju, svako na svom poslu, gde god. Ne gadim se stranaka opozicije, stranke moraju voditi zemlju, ko će drugi. Pretpostavljam da će uz probuđene građane i posle svega ovoga, uvek imati u svesti da su oni u službi građana. I da su smenjivi.

Mislite li da zdravstvena i ekonomska katastrofa u kojima smo se našli poslednjih meseci mogu da trgnu ljude u Srbiji, izoštre im pogled na vlast? Pokrenu ljude? Ili je svođenje života u Srbiji na test izdržljivosti zapravo dobitna kombinacija za SNS?

Ne znam da li je ovo što nam se događa moguća tačka otrežnjenja, bilo je dosad mnogo onih poražavajućih i, po ovu državu, potpuno devastirajućih trenutaka, ali nismo reagovali kao što bi reagovalo neko zdravo društvo. Tako da ne umem da procenim, ali bojim se da više nema vremena ni za budućnost ako se ne probudimo uskoro.

Na kraju ili na početku, svejedno, tu je i korona. Za koga je matine pozorište? Treba li rizikovati?

Kad je prvi put rečeno dokle će šta raditi, niko pozorišta nije ni spomenuo. Važnije su kladionice. Pa su stavili da se igraju predstave u vreme kad je publika u nemogućnosti da dođe. Pozorište sve može i u njemu sve može, jedino ne može bez publike. Igraju se inače predstave i u podne i u ponoć, to sad nije primarno koliko činjenica da ne postoji nikakva briga, plan i razumevanje za ono što je kultura u jednoj zemlji. Takozvani poslanici su se samoproglasili za patriote, a izglasali su da im je kultura nula. I opet se tu vraćamo na promociju rijalitija i rijaliti nevrednosti, a to je sahrana za kulturu. Sad već deluje da se to radi svesno. Posledice zanemarivanja kulture mi sada živimo. Sveopšte nasilje, jezik mržnje, neobrazovanost i neshvatanje različitosti – sve su to posledice svesnog zanemarivanja kulture. Umetnost razvija kritičku svest prema društvu, ukazuje na probleme, pa to valjda nije poželjno. Umetnost oplemenjuje i obogaćuje naš duh, umetnost je lepota i mašta, pa ni to nije poželjno, jer nas valja uvek držati u mraku mržnje i neznanja.

Ako izuzmemo opravdan strah od bolesti, deluje da su vaše kolege i glumci ipak podeljeni. Jedni smatraju da ne treba nikako pomagati vladajućoj stranci da održi privid normalnosti, drugi da treba igrati bilo gde i kada, uprkos svemu?

Ljudi su uplašeni, sve nam je ovo nepoznato, kao i svima, ali predstave se ne igraju zbog političara na vlasti, nego zbog publike. Glumci igraju za svoju publiku i dele sudbinu sa njom. Niko ne zna ni šta se dešava ni šta će biti posledice svega ovoga. Glumce poštujem i volim jer igraju uvek, u svim okolnostima, i kada padaju bombe, glumac igra i kad mu umre otac, uvek i uprkos svim problemima, ličnim i društvenim, oni celog sebe daju kad igraju, sve od sebe vam daju. Ova situacija je za sve nova, a činjenica je i da mogućnost igranja i njegova opravdanost u ovoj situaciji zavisi i od onih koji pozorišta vode i od njihovog odnosa, brige ili nebrige, prema zaposlenima – kako glumcima koje vidite, tako i ljudima iz tehnike koje ne vidite. A samim tim i prema publici.

Kada očekujete da će doći vreme da za novine govorite samo o pozorištu? Šta biste režirali prvo posle korone?

Kad dođe odgovorna vlast. Jer samo odgovorna vlast će razumeti koliko je važno promovisati kulturu. Malo mi je tužno da stalno to ponavljam, ali smo došli do toga da savremeni likovni umetnici danas batine dobijaju. Pa, odgovorna vlast u našoj budućnosti biće po pitanju kulture totalitarna – umesto straha u kosti, uterivaće nam u kosti kulturu.

Volela bih da režiram jedan savremeni tekst koji je i bio u planu pre korone, jer to će značiti da se sve vratilo u novo “staronormalno”. ¶

ZORA DRČELIĆ

VREME SMRTI I

RAZONODE

Godina 2021. doneće borbu u kojoj će se bedni rukama i nogama boriti da ne budu bedni, a imućni im svim raspoloživim sredstvima to neće dopustiti. Vojska i policija će biti tamo gde je kasa, nemojte ni da sumnjate u drugačiji ishod. Tako je od pamtiveka. Čine ih uglavnom nekadašnji bednici koji su zahvaljujući državnoj službi poboljšali dotadašnji položaj. Prvo hrana, pa onda moral, pisao je Breht

Piše: **Uroš Đurić**

Neće se desiti!

Pitam se da l' treba da se radujem il' da tugujem...?

Pfffffhahahaha...

Dakle, ovo je jedna od masnije izgovorenih laži u poslednje vreme.

Kad su Nove godine u pitanju, patim od žešće qrtzobolye (lat.) i izvinjavam se unapred svima na prostaštvu koje nema adekvatnu zamenu za osećanje koje me preplavljuje svaki put kad me upitaju "gde ćete za Novu godinu?".

Brate, NIGDE!

Sa ogromnim zadovoljstvom odbijam da prođem gradom oko ponoći kroz špalir pijanih mandova i pripadajućih im mandovki, od kojih će bar pola da urla "Anđeeeeeeeeeeleeeeee", da bi gledô Cecu il' Brenu na platou ispred Skupštine. Ima i Van Gog i Kiki i Piloti za ljubitelje tvrđeg zvuka.

»

Ljubitelji... Ahhahahahahahah... Da l' je realno?

Nema većeg idiotluka od proslave Nove godine u postjugoslovenskom BeGeu. Iz godine u godinu sve je odbojnije i teško da mogu sebe da uskladim s tom pojavom zvanom Doček koja mi se plasira kao narodna svečanost u kojoj treba da se podjednako nađemo i okupimo jer se eto mislilo na svakog od nas. Ma iiiiiiiidi...!

Da se razumemo vi i ja oko par stvari. Volim ovaj narod. Volim svečanosti. Volim i narodne svečanosti, panađur i lumperaje svake vrste. Nema ništa sporno. Čak sam i ženu pronašô u novogodišnjoj noći. Al' nešto je debelo puklo u svemu tome, otkako se bitisanje pretvorilo u imitaciju života, ima tome dosta. Trebalo bi da se radujem, evo – najavljuje se nova autobuska stanica za međugradski prevoz na Novaku do kraja 2021, sređuje se savsko priobalje, dižu se spomenici velikanima, okitio se grad lampionima još s jeseni, američki jutjuberi ne izbijaju iz Skadarlije i Bajlonijeve pijace, a biće i metroa od Makiša do Mirijeva, kunu se Francuzi u majku, potpisaše i protokol. A ja sve imam utisak da lebdim u nekom međuprostoru u kojem ništa nema niti formu, niti značenje.

Stoga u poslednje vreme volim puno da spavam. U snovima, život mi je nekako konkretniji. Sanjam žive snove, smislene. Stvari teku nesmetano koliko god neobične bile. Sanjao sam neku noć Cvijetu Mesić, prerano ostarelu, kako je muči što je proganjaju u javnosti. Sedela je u nekoj kafani u društvu Maje Odžaklijevske i Dude Glid, koje su joj se našle kao podrška i uteha. Sve sam to promatrao kroz prozor, ugledavši ih s ulice, pošto sam sa suprugom i dvoje prijatelja prešao preko mosta velegrada na reci, udaljenog sat vremena vožnje od Beograda. Krenuli smo do kola koja sam ostavio u centru. Život koji ne živim u budnom stanju, zamenio sam životom kojim se krećem kad se prepustim snu. Sanjao sam tako jednom čuvenog kustosa Renea Bloka kao vlasnika forda kortine, crnog, ubitačnog. Hana, moja vrla kći, i ja pokušavamo da upravljamo njime, tražeći usput način da se otarasimo vreće govana. U Parizu smo u kojem beskućnici spavaju u luksuznim džakovima razmeštenim po javnim kupatilima, u kojima su klozeti s korpama za otpatke od hromiranog čelika i polaganje đubreta se naplaćuje kovanicama.

Ali to je tako samo noću. Danju, odvija se pandemonijum. Bilo je pandemija i ranije, ali ova je kao nijedna pre pokazala svu budalastost i beskrupuloznost vodećih globalnih tokova, s još uvek nesagledivim posledicama. Što reče Keri Grant – u životu se stalno oporavljate od nečega. Kažu još – menjaće se odnosi unutar društva. Pa ne znam šta bi' imô još da dodam o tome. Znate kako je Hitler došao na vlast u januaru 1933? Pobedivši na izborima uz mantru "Ne želimo više da vidimo klasne podele!". Odmah potom usledio je porast nacionalizma kao prevencija klasnog sukoba. Završilo se sa 60 miliona mrtvih i potpuno razorenom civilizacijom koja se sledeće četiri decenije oporavljala od toga. Onda je Regan zakoračio na švapsko vojno groblje u Bitburgu i rekô: svi su žrtve, i pokrenuo deregulaciju koja je dovela do enormnog bogaćenja bogatih, stagnacije životnog standarda srednje klase i urušavanja preostalih koji čine apsolutnu većinu. Živimo u sistemu baziranom na podrivanju dobrobiti drugih zarad sopstvenog napretka, što rezultira padom kvaliteta života zajednice. Ma neee, nipošto. Mi smo samo umislili da smo sirotinja. Potrebna nam je drugačija perspektiva. Mi smo milioneri u iščekivanju.

Foto: Marija Janković

Sve mi je očiglednije da neću imati prilike da za svoga vakta iskusim išta slično kejnzijanskom društvu blagostanja u vreme kojeg sam rođen i odrastao. Višedecenijsko cimanje s derivatima reganizma i tačerizma koji su oblikovali svet današnjice dovelo nas je u ćorsokak iz kojeg nema lakih rešenja niti izlaska naprečac

GLADAN ČOVEK DONOSI LOŠE ODLUKE

I tako sveznajući mudroser upire pogledom u dane pred sobom. Šta li će biti, pitaju se mnogi, te umisliše da imam koju o tome. Ali mozak mi je ispran od svih sadržaja. Moram vam priznati da se rado prepuštam inerciji. Kao da sam pa imao ne znam ni ja koje mogućnosti u životu. Šanse se ukazivahu samo tako, svaku na volej pa u rašlje. To nema ni u FIFA mobile aplikaciji.

Godina 2021. doneće borbu u kojoj će se bedni rukama i nogama boriti da ne budu bedni, a imućni im svim raspoloživim sredstvima to neće dopustiti. Vojska i policija će biti tamo gde je kasa, nemojte ni da sumnjate u drugačiji ishod. Tako je od pamtiveka. Čine ih uglavnom nekadašnji bednici koji su zahvaljujući državnoj službi poboljšali dotadašnji položaj. Prvo hrana, pa onda moral, pisao je Breht. Gledao sam na TV-u dokumentarac o Sirizi i neki grčki radnik reče u kameru: "Gladan čovek donosi loše odluke." Znate, kad je manjina ta koja određuje dinamiku društva, fundamentalna solidarnost izostaje. Zato su mi oduvek bile komič-

Foto: Zoran Žestić /Tanjug

ne filantropske lekcije multimilijardera koji su svoja enormna bogatstva sticali obrušavanjem na konkurenciju ne mareći da li će time razoriti na hiljade porodica onih koji ostaju bez posla.

Šta preostaje? Povratak u normalnu reprodukciju svakodnevnog života. Da, ali šta je to zapravo? Koji je to minimum minimuma oko kojeg bismo se saglasili? Teško da ćemo ikad saznati. Polemisaće se naširoko u intelektualnim krugovima o stratifikaciji društva, transnacionalnosti, geoinženjeringu, biogenetici, približavanju nultoj tački... Frazeologija u beskraj. Ipak, na nekoj ravni, teško mi pada sve ovo, moram da priznam. Sva ta kriza smisla zapravo deluje zastrašujuće.

Pre neki dan napunio sam 56 godina. Godine 2000, supruga mi je pazarila za rođendan mobilni, Ericsson T18s, izvanredna naprava. Mogli smo da se čujemo kad je bilo potrebno, pošaljemo poruke besplatno kad je nužno. Imô sam i komp, internet. Umnogome se unapredio život. Sloba je pao dva meseca pre toga. Svakodnevica, iako razorena, dobijala je neke obrise i perspektivu. Dvadeset godina ranije, preminuo je Tito. Toliko toga se sadržajno i sistemski dogodilo u tom periodu da je teško nabrojati. Od decembra 2000. do danas razvuklo se 20 godina, doslovce. Taman je takva dinamika bila. Imam dva ajfona, crni i beli, koje mrzim. Opterećuju me suvišnom komunikacijom i prevelikom dostupnošću. Prisutan sam na društvenim mrežama, verujući da mi je tamo mesto ukoliko želim da sam u dosluhu sa svetom. Sveukupno imamo osam telefona u kući i svi su u različitim funkcijama, koje su neophodne i za koje treba platiti račune na nekom nivou, da l' mesečnom, da l' po potrebi. Imamo kablovsku s 3.000.000 kanala krcatih ničim, a vreme provodimo vrteći daljinski u potrazi za iole suvislim sadržajem. I sve to košta đavo i po. Kako smo spali na to? Nekad smo se smejali Amerima gledajući filmove 80-ih kako žive otupljujućim životom, nismo ni primetili kad smo utonuli u slično bespuće.

Ne mogu da zamislim sledećih 20 godina. Ne mogu ni sledeću, nadolazeću. Zaista, šta s 2021? Kakve su perspektive u godini Bivola? Pre 33 godine, krajem septembra, vozio sam se iz Peći za Prištinu sa Asimom i Džavidom Ljokajem. Upravo završismo svoj boravak u Dečanima gde smo bili angažovani na restauraciji fresaka. Odjednom, kola su se zaustavila. Pogledao sam kroz šoferšajbnu i ugledao ogromnog bivola kako stoji nasred puta i gleda nas nezainteresovano. Bio sam potpuno impresioniran prizorom veličanstvene životinje ogromnih, uvijenih rogova, poput simbola kraljevskog dostojanstva. Nepredvidive su prirode i obično samuju u poznim godinama. Upitah Ljokaje:

"Šta sad?"

"Ništa", odgovoriše. "Sediš i čekaš."

Sedeću i čekaću. Ne žurim nigde. Ionako nemam pametnija posla, a na horizontu se i ne nazire ništa zbog čega bih srljao. U ovim oblastima, bivo je smatran za govedo sirotinje. Onaj na Kosovu bio je milostiv. Pošto je dokazao svoje, mirno je sišao sa asfalta u polje, te tako nastavismo tamo gde smo se zaputili, svaki svome domu. Nikad ih više nisam video.

STARI, SVE SI BIO U PRAVU

Bio sam ne tako davno u gostima kod jednog od naših vodećih filmskih stvaralaca iz perioda Crnog talasa i reče mi: "Preživeo sam kraljevinu, okupaciju, socijalizam, ratove 90-ih, tranziciju, ali ništa ne može da se poredi s ovim terorom trivijalnosti. To ubija." Na prvi pogled mi je zazvučalo preterano, ali počinjem sve više da osećam težinu tih reči. S jedne strane, nikad život nije bio komforniji, dostupniji, tehnološki standard viši i prijemčiviji, a opet ne mogu da se otmem utisku da se sreća ne krije u izobilju. Sve mi je očiglednije da neću imati prilike da za svoga vakta iskusim išta slično kejnzijanskom društvu blagostanja u vreme kojeg sam rođen i odrastao. Višedecenijsko cimanje s derivatima reganizma i tačerizma koji su oblikovali svet današnjice doveo nas je u ćorsokak iz kojeg nema lakih rešenja niti izlaska naprečac. Na kraju, ni ti sistemi se nisu uspostavljali preko noći.

Kao klince stalno nas je zabavljalo kad bi Tito beskrajno ponavljao da najviše treba da se čuvamo nacionalizma i revizionizma, pogotovo nam je revizionizam bio za padanje pod sto. Dosadan kao i svaki dedovan, a opet šarmantan i pun pouka i dobrih priča. Nije mi više smešno, uopšte. Stari, sve si bio u pravu. Ispostavlja se da si izvukao maksimum iz narodnog vrela. Ovo sad je, biće, realni domet uboge svetine koja se gubi pod čizmama tvojih dojučerašnjih dupeljuba što se raštrkaše po republikama i pokrajinama da u ime demokratije i nacije odbrane vekovna ognjišta od unutrašnjih neprijatelja. Pošto su spoljne granice ostale iste. Tako smo u krvavom građanskom ratu odbranili pravo na postojanje i od jedne celovite nezavisne države dobismo šest i po marionetskih od kojih su jedna i po i zvanično protektorati. Al' smo svaki svoj na svome.

»

Taman kad smo pomislili da je gotovo, stižu nove pouke. Džaba si slao Tempa među Čokalije. Ispade da je Šarlo Šatorov pravilno sagledo situaciju. A i rehabilitovaše ga kao makedonskog revolucionara iako je poginuo kao sekretar Oblasnog komiteta BKP za Sofiju i komesar Treće operativne zone Bugarske. Zna Zaev šta radi. Evo, i freske se preimenuju da dočekaju spremno početak pregovora sa EU. Tako preko noći u Manastiru Svetog Joakima Osogovskog kod Krive Palanke Uroš Nejaki, Lazar, Milutin, Stefan Dečanski, Nikodim i Stefan Prvovenčani postaše Vladimir Kijevski, Jovan Milostivi, Konstantin Veliki, Nićifor Foka, Konstantin Kavasila i Justinijan Prvi. Što sam stariji sve više razumem zašto je Lenjin zazirao od socijaldemokrata.

Ipak, život je mnogo više od nabrajanja gluposti koje su neuništive. Pametni ljudi se time ne bave. Ali s vremena na vreme, važno je osvestiti trenutak da bismo se pravilno postavili. Treba videti kako prevladati nemogućnosti. Potrebno je uložiti dodatni napor, očigledno da ovo dosad nije dovoljno. Teško je izaći iz zone komfora, znam šta pričam. Ali postignuća pružaju ogromno zadovoljstvo. Neprocenjivo je kad osetite život kroz domete. Sunce počne da vas obasjava i miluje umesto da prži, kiša vas umiva i osvežava umesto da zasipa. Sve je drugačije. Život je proces, promene ciklične. Nalazimo se u stanju anomije koje je karakteristično za kraj jedne i početak nove epohe. To nije jasno utvrđen sled u kojem možete da svučete jedan i navučete drugi poredak. Očigledno je da se tražimo. Voleo bih da nam taj Bivo 2021. najpre pomogne da se izvučemo iz civilizacijskog blata u koje smo se zaglibili kao posle novogodišnje pijanke, kad tumarate dezorijantisani i pometeni na putu do kuće. Ja sam onomad, kad nabasah prvi i jedini put dosad na nj, svoj našao. Započeh tad avanturu, raskinuvši sa starim obrascima ponašanja i delovanja, što me dovede dotle da mogu da vam pišem o tome, i evo, traje do danas. Bar je vredelo pomučiti se, jer to je pitanje statusa, a ne novca. A status je upravo ono zbog čega se i odigralo prvo zabeleženo ubistvo u Bibliji. Nama sopstveni život uvek izgleda nepodnošljiv, a nečiji drugi nedohvatljiv. Spavajte mirno. ¶

Grinč je doš

Virus ne poznaje ni dan, ni noć, ni vikend, pa ni praznike, ali svetski političari ipak insistiraju na posebnom tretmanu Božića i Nove godine. Jer, u kolektivnoj svesti je duboko ukorenjena tradicija praznika kao vremena bezbrižnosti i okupljanja – i vremena kada neki zarade grdne pare

Za "Vreme" iz Bona

Kada je američki pripovedač za decu Teodor Sus Gajzel 1957. objavio knjigu *Kako je Grinč ukrao Božić*, sve ovo što nam se dešava nisu mogli da zamisle ni najsmeliji futurolozi. Ni da će svet postati globalno selo, niti da će zeleni antiheroj do većine dece stići kroz nekoliko ekranizacija i postati rutina u pretpraznične dane. Na Netfliksovim listama gledanosti se film sa Džimom Kerijem (2000) opet nalazi u vrhu gledanosti.

Biće ovo, u eri globalizacije, prvi božićni i novogodišnji praznici bez sveprisutnog mirisa cimeta i karanfilića iz kuvanog vina, bez panoramskih točkova i vašara sa rukotvorinama, bez masovnih dočeka na trgovima i prasića na ražnju. Doduše, i dalje postoji bojazan da će sa svake radiostanice slušaoce vrebati Kris Rija sa *Driving Home for Christmas*.

Ovaj Božić nije ukrao Grinč, nego korona i lokdaun.

KOKA-KOLA I OSMEH

Praznici su u vreme turbo-života jedan od retkih preostalih razloga, ili izgovora, da se uspori i neko vreme provede samo sa porodicom. Ove godine, koja se vukla poput creva, a ipak proletela, praznično vreme je konačni dokaz da ništa nije normalno.

Koliko će nam nedostajati praznici na kakve smo se navikli? I koliko će nedostajati ekonomiji? Jer, od jagme za poklonima, preko jelki, dočeka i putovanja, praznici su postali bitan faktor ekonomskog života. Da ih nema, kapitalizam bi ih izmislio. Zapravo, u neku ruku ih i jeste redefinisao, najkasnije od 1931. kada je Koka-Kola u kolektivnu svest utisnula debelog Deda Mraza u crvenoj odori obrubljenoj belim krznom.

DEDA MRAZ ŠALJE DHL-om

Dugački red ispred lokalne pošte u četvrti Kesenih u Bonu ostavlja utisak da je sve u redu. Ljudi, kao i pred svaki Božić, čekaju i po sat vremena da pošalju paket, svi, doduše, sa maskama dok je odstojanje relativno. DHL garantuje da će svi paketi predati do podneva 19. decembra stići do Badnjeg dana (24. decembar), ako je isporuka u okviru Nemačke.

Sa prosečno 24 poslata paketa po glavi stanovnika godišnje, Nemci su svetski šampioni, ako izuzmemo Kineze od svake konkurencije (odande se masovno šalje roba u ceo svet, pa je broj po glavi poslatih paketa čak 70). DHL prebaci 1,8 milijardi paketa godišnje u Nemačkoj, a u danima pred Božić taj broj ume da se popne i na jedanaest miliona dnevno zbog čega se zapošljava preko deset hiljada dodatnih radnika.

Ove godine se očekuje novi rekord. Uprkos koroni, ili baš zbog korone. Jer, odvojeni od najmilijih, možda se ljudi još više trude da im pošalju makar čestitku ili poklon.

NOVO DOBA, NOVI HEROJI, NOVI FETIŠIZAM

Konsultantska kuća *Ernst&Young* je na osnovu reprezentativne ankete objavila da Nemci ove godine nameravaju da daju u dlaku isto novca za poklone kao i prethodne godine – u proseku 281 evro. Među omiljenim poklonima, knjige, nakit i igračke, logično, jačaju nauštrb putovanja ili karata za koncerte i festivale (kojih nema).

sao po svoje

EPIDEMIJA ISPRED ZADOVOLJSTVA I ZARADE: Božićni vašar na jednom trgu u Frankfurtu prošle i ove godine
Foto: AP

Očekivano je bilo i drastično pomeranje ka onlajn trgovini. Danas 42 odsto ljudi kaže da preferira kupovinu u prodavnicama (prema 54 odsto prošle godine), a 28 odsto je pre za onlajn kupovinu (prošle godine 17 odsto). Potrošačko raspoloženje jeste opstalo, ali je jasno da se nekim prodavcima upravo smrkava, dok drugima sviće.

To se videlo i prethodnih meseci kada su svakodnevicu krojile mere protiv epidemije. Tako su ljudi, prinuđeni da nekako razbijaju dokolicu u svoja četiri zida, više trošili na računare, platforme poput Netfliksa i Amazon prajma ili na video-igre.

Nedeljnik *"Špigel"* je nedavno pisao o bumu industrije seks-igračaka gde su posebno omiljeni električni vibratori ("garantuju orgazam") i masturbatori sa više brzina. U jednoj onlajn-prodavnici seksi-kostima kažu da su rasprodali autfit medicinske sestre. Kao da pandemija rađa nove heroje pa i nove seksualne fantazije.

BOŽIĆNE JELKE I PIROTEHNIČKA SREDSTVA

Udruženje uzgajivača božićnih stabala očekuje uobičajen promet od 20 do 22 miliona stabala, od čega su četiri petine kavkaske jele, čije se seme doprema mahom iz Gruzije. To znači da će opet otprilike svako drugo domaćinstvo u Nemačkoj pribaviti jelku. U Sjedinjenim Državama je prodaja jelki ove godine porasla za čak 29 odsto do sada, a prodavci pretpostavljaju da je razlog što će ljudi više vremena provoditi kod kuće.

Industrija vatrometa bi mogla da se nađe u problemu. Iako u Nemačkoj i dalje teška solidnih 120 miliona evra godišnje, već godinama jača odbojnost građana prema toj vrsti zabave, pa shodno tome opada i promet. No kako mnogi ne mogu da zamisle doček Nove godine ako u vazduh ne ispale desetine raketa, političari su se time posebno bavili: tokom praznika će biti zabranjeno okupljanje na trgovima zbog vatrometa, ali svako može da puca sa svoje ulice ili sa ćoška.

UTICAJ BOŽIĆA NA EKONOMIJU

Prošlogodišnja anketa koju je sproveo Deloitte u nekoliko probranih evropskih zemalja pokazuje da su najveće »

Nedeljnik "*Špigel*" je nedavno pisao o bumu industrije seks-igračaka gde su posebno omiljeni električni vibratori i masturbatori sa više brzina. U jednoj onlajn-prodavnici seksi-kostima kažu da su rasprodali autfit medicinske sestre. Kao da pandemija rađa nove heroje pa i nove seksualne fantazije

trošadžije Britanci. Oni po glavi stanovnika na poklone, hranu, izlaske i putovanja u vezi sa proslavom praznika potroše prosečno 639 evra. Slede Španci (554), Italijani (549), Nemci (488) i Portugalci (387).

U svežoj analizi agencije Rojters piše da je "gotovo nemoguće" utvrditi opšti uticaj Božića na bruto domaći proizvod (BDP), ali da "podaci u najmanju ruku sugerišu da je njegov značaj precenjen".

U tekstu koji je krajem prošle godine objavila američka Fondacija "Džon Lok", ekonomista Roj Kordato naziva navodni uticaj božićne potrošnje na ekonomiju "još jednim kejnzijanskim mitom".

"Ako povećamo potrošnju, firme će morati da se prilagode i povećaju ponudu. Proizvešće se više proizvoda koje kupujemo, i više ljudi će biti zaposleno", piše Kordato. "U veoma uskom tumačenju, ovo je tačno. Ali problem je pretpostavka iza ove analize – da će dodatni novac koji se troši tokom božićne sezone ostati pod slamaricom, ukoliko se tada ne potroši. Činjenica je pak da će novac koji ne potrošimo u lokalnim dućanima ili u Amazonovom šopu tokom Božića (ili u bilo koje drugo doba), otići negde drugde", dodaje Kordato. On naglašava da iz ekonomske perspektive štednja u banci nije gora od potrošnje jer u bankama taj novac ne miruje, već se vrti i podstiče ekonomiju.

A OD DRŽAVE – DVE TREĆINE ZARADE

A opet, jasno je da izostanak prazničnih rutina – vašara, proslava, koncerata – teško pogađa pojedine branše i ljude koji od njih žive. U Nemačkoj je preko 70 odsto ugostitelja i preko 90 odsto hotelijera i turističkih agencija prijavilo deo ili sve zaposlene na takozvano "skraćeno radno vreme". Oni rade malo ili nimalo, a dve trećine zarade dobijaju od države.

Za njih su praznici u normalnim uslovima berićetni, a sada su mnogi suočeni sa bankrotom. Prema ispitivanju strukovnog udruženja ugostitelja, svaki šesti je pred zatvaranjem.

Slično dešperatno stanje vlada i u drugim branšama koje inače dobro zarade tokom praznika. Od prodavaca rukotvorina i džidža-bidža koji iznajmljuju štandove na božićnim marketima do slobodnih umetnika, prevashodno muzičara.

Na tu nesreću, Vlada najavljuje da još jednu godinu poput ove državni budžet ne može da izdrži i da će pomoć privrednicima i građanima naredne godine biti manje izdašna.

ANGELA MERKEL U ULOZI BABAROGE

U osvit adventa, vremena koje će ekonomski dokrajčiti mnoge preduzetnike, možda je baš zato zvanični Berlin pokušao da sačuva barem utisak o normalnim praznicima u krugu porodice.

Prema dogovoru vlada nemačkih pokrajina i kancelarke Angele Merkel, od 23. decembra do 1. januara bi ograničenje kontakata (sme da se sretne najviše petoro odraslih iz najviše dva domaćinstva) trebalo da bude popušteno tako da se može okupiti desetoro ljudi, bez obzira iz koliko domaćinstava dolaze. Deca do 14 godina se ne broje.

U trenutku pisanja ovog teksta, u nemačkim medijima se vrti informacija prema kojoj je Merkelova spremna da ponovo bude babaroga, odnosno Grinč, i da ipak pooštri pravila. Krivulja zaraze u Nemačkoj se tokom novembra stabilizovala na dvadesetak hiljada novootkrivenih dnevno, ali broj nije počeo da opada.

Nacionalna akademija nauka, šef Instituta "Robert Koh" Lotar Viler i najcitiraniji virusolog Kristijan Drosten zahtevaju da smesta počne tvrdi lokdaun od četiri sedmice, da se razvuče školski raspust i zatvori sve osim supermarketa.

Moguće je da poslovično disciplinovani Nemci neće biti nagrađeni i da će Božić svako dočekati sam sa svojom kavkaskom jelkom.

KAKO KUCI USKRATITI KEKSIĆ

"Medicinski posmatrano, popuštanje mera (tokom praznika) je greška", pisalo je u uvodniku nedeljnika "*Špigel*" pre nego što je stigla vest da će mere možda ipak biti oštrije. Ipak, novinar Martin Knobe imao je razumevanja za "političku" odluku da se tokom Božića simulira normalnost.

Kancelarka i pokrajinski premijeri drukčije nisu ni mogli, piše Knobe, jer su lokdaun u novembru povezali sa izgledom za normalno božićno slavlje. "Bilo je to kao na dresuri pasa: budite dobri, i dobićete keksić. Zato sada (političari) moraju da drže obećanje. Nadalje, božićna prinudna izolacija bi narušila poverenje mnogih ljudi u korona-politiku. Uvek postoji granica koliko država sme da se umeša u život građana, čak i tokom smrtonosnih kriza."

AVERZIJA PREMA GUBITKU

"Ljudi najviše mrze kada moraju da se odreknu nečega što već imaju. U psihologiji to zovemo averzijom prema gubitku", kaže socijalni psiholog Rolf van Dik sa Geteovog univerziteta u Frankfurtu. On misli da je zato bila pogrešna najava "normalnog Božića", ako nije sigurno da je on moguć.

I francuski predsednik Emanuel Makron je krajem novembra obećao sunarod-

nicima normalan Božić, tvrdeći da je najgore prošlo.

Austrijski kancelar Sebastijan Kurc je za jačanje epidemije okrivio ljude balkanskih korena koji su navodno doneli virus iz bivših domovina – tu tvrdnju je na osnovu statistika osporilo više novinara. Tokom praznika svi došljaci moraju u desetodnevni karantin, ali će skijališta biti otvorena za Austrijance.

MREŽA BOŽIĆNOG DUHA

Mnogo govori činjenica da virus ne poznaje dan, noć, vikende pa ni praznike, a da političari ipak insistiraju na posebnom tretmanu Božića i Nove godine. U kolektivnoj svesti je duboko ukorenjena tradicija praznika kao vremena bezbrižnosti i okupljanja.

Nemačka psihološkinja Majke Vaclavik kaže da su praznici dobili na značaju tokom pandemije jer tradicija i rituali pretpostavljaju planiranje – Božić se ne može odložiti – kao suštu suprotnost neizvesnosti u ovoj godini.

"Trenutno doživljavamo fizičko distanciranje, koje ne mora da bude i socijalno distanciranje. Na mnoge načine možemo da signaliziramo da nam je neko važan i da održimo kontakt, ali fizička blizina nam nedostaje, a ona posebno u praznicnim danima ima važnu ulogu", rekla je Vaclavik za Drugi program nemačke državne televizije ZDF.

Različite studije u SAD o psihološkoj i potrošačkoj strani Božića pokazale su da su ljudi srećniji kada novac troše na poklone za druge nego na sebe. Takođe, prodavnice u kojima se čuje božićna muzika i koje odišu prazničnim mirisima poput cimeta, pečene jabuke ili kore pomorandže, redovno dobijaju bolje ocene posetilaca i imaju veće šanse da prodaju nešto.

Danski naučnici su čak ustvrdili da u mozgu postoji nešto što su nazvali "mrežom božićnog duha". Do toga su došli mereći aktivnost mozga kod ljudi kojima su prikazivane razne svakodnevne fotografije, od kojih su neke imale božićnu atmosferu.

POD PRITISKOM SREĆE

Sa druge strane, mnogi psiholozi ukazuju da su praznici ujedno vreme pojačanog stresa kada okolina stavlja pojedinca pod pritisak da bude srećan jer su navodno "svi srećni".

I pre praznika su brojne ankete pokazale koliko ljude opterećuju strah od virusa i mere izolacije. Najviše su pogođeni oni oboleli od depresije: prema istraživanju nemačke Fondacije za pomoć u depresiji, nema razlika između opšte populacije i obolelih od depresije kada je u pitanju strah od same zaraze (42–43 odsto se boji toga). No depresivni ljudi podnose lokdaun teže (to opterećuje 74 odsto njih prema 59 odsto u opštoj populaciji), više im nedostaje dnevna rutina (75 prema 39 odsto), i u kućnoj izolaciji češće provode dan u krevetu (48 prema 21 odsto).

Prerano je za procene kako će to izgledati u doba praznika. Predsednik Svetskog udruženja lekara Ulrih Montgomeri opisao je dolazeće praznike kao "slavlje sa smrtnim rizikom za neke ljude".

Ogroman psihički balast za mnoge bi mogla da bude špaga između potrebe za normalnošću, činjenice da je normalnost ovih dana opasna i psihoze koju stvara narativ da "neodgovorno" ponašanje ubija najranjivije. ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

DOM OMLADINE BEOGRADA · KOMBANK DVORANA

36. BEOGRADSKI DŽEZ FESTIVAL

16–21. decembar 2020.
DOM OMLADINE BEOGRADA I KOMBANK DVORANA

16. 12.	VELIKA SALA DOB
19.00	**Nenad Vasilić – Bass&Strings (Srbija /Austrija)**
17. 12.	VELIKA SALA DOB
19.00	**Filippo Vignato Trio (Italija / Francuska / Mađarska)**
	DOB AMERIKANA
21.00	Beogradski džez festival predstavlja mlade srpske džez snage: **Ivan Radivojević kvartet** *U saradnji sa Fakultetom muzičke umetnosti*
	BEOGRADSKI DŽEZ FESTIVAL +
18. 12.	KOMBANK DVORANA
19.00	**Avishai Cohen Trio (Izrael /Azerbejdžan)**
	DOB AMERIKANA
21.00	Beogradski džez festival predstavlja mlade srpske džez snage: **Gorica & The Grooveheadz** *U saradnji sa Fakultetom muzičke umetnosti*
19. 12.	**NEMA PROGRAMA**
20. 12.	KOMBANK DVORANA
19.00	**Vlatko Stefanovski & Matija Dedić (Severna Makedonija / Hrvatska)**
	DOB AMERIKANA
21.00	**Ulrich Drechsler LIMINAL ZONE: Azure (Austrija)**
21. 12.	VELIKA SALA DOB
19.00	Beogradski džez festival predstavlja legende srpskog džeza: **Lazar Tošić kvintet, Vlada Maričić kvartet, Jovan Maljoković sekstet + gosti (Srbija)**

*Organizator zadržava pravo na promenu satnice u skladu sa epidemiološkim merama koje budu aktuelne u periodu održavanja festivala. Molimo publiku da na dan koncerta proveri tačnu satnicu koncerata na:
www.domomladine.org
www.bjf.rs

Sve je nepristupačno

“Najčešće su predrasude da su osobe sa hendikepom nesrećne u svom telu i životu, da su nesamostalne, da ne mogu da se ostvare kao roditelji, da nemaju partnere/partnerke jer ih niko ne želi. Takođe, da sve što urade treba posebno hvaliti (...) Kao suprotnost tome, ljudi sa hendikepom se posmatraju kao heroji, inspiracija, oni koji imaju posebnu vrstu mudrosti koju su dobili jer se “muče”. Tačno je da osobe sa hendikepom imaju mnogo izazova u životu, ali zasigurno se ne muče već se trude da žive život u punom kapacitetu, kao i svako drugi”

Lana Nikolić je doktorantkinja, novinarka i aktivistkinja. Upisala je doktorske studije na Filološkom fakultetu u Beogradu, ali je nedavno odlučila da promeni fakultet kako bi se bavila istraživanjem medija, što je više zanima. Takođe je i stipendista stipendije “Boris Trivan” koju dodeljuje Institut za digitalne komunikacije. “Mislim da će digitalno tek da postane važno, a da je jedini put u pravilnom razumevanju i praćenju svih tih promena da hrabro zakoračimo, a ne da se plašimo jer se nešto menja”, rekla je tim povodom.

Trećeg decembra, na Međunarodni dan osoba sa invaliditetom, na svom FB profilu poslala je svetu poruku koju je bilo nemoguće ne uočiti.

“VREME”: Napisali ste da se ovo društvo, osim tog jednog dana u godini, prema osobama sa invaliditetom ponaša kao da su strano telo. Na šta ste konkretno mislili?

LANA NIKOLIĆ: U tom tekstu rekla sam samo neke osnovne stvari koje prepoznajem kao problem, među njima i tu rečenicu, kojom sam želela da ukažem na to da osobe sa hendikepom nisu zaista deo društva. Naprosto, zbog arhitektonskih i drugih oblika nepristupačnosti, predrasuda i strahova, one nemaju normalan život, niti ih do kraja društvo prihvata. Najčešći je pristup sažaljenje ili divljenje, ponekad i okretanje glave, kao i ignorisanje osoba koje se razlikuju. Mnogi u našem društvu ponašaju se i osećaju kao da su osobe sa hendikepom neki tamo ljudi, udaljeni od nas i naših života. Zapravo, svako od nas može da postane osoba sa invaliditetom iz najrazličitijih razloga. Ne treba da se plašimo toga već da ljudima koji se na bilo koji način razlikuju pristupamo otvorenog srca, jer izazovi koje drugi imaju nisu samo njihovi nego i naši, i trebalo bi da se potrudimo da nešto menjamo nabolje kada god možemo.

Predrasude i nerazumevanje koje pominjete su verovatno i osnovni razlozi polarizacije na osobe sa i bez invaliditeta. Šta se, po vama, najčešće misli o osobama sa hendikepom?

Najčešće su predrasude da su osobe sa hendikepom nesrećne u svom telu i životu, da su nesamostalne, da ne mogu da se ostvare kao roditelji, da nemaju partnere/partnerke jer ih niko ne želi. Takođe su prisutna i mišljenja da sve što urade treba posebno hvaliti ili posmatrati kao neki herojski napor, i da je sve što urade razlog za posebno hvaljenje. Kao suprotnost tome postoji i posmatranje ljudi sa hendikepom kao heroja, inspiracije, onih koji imaju posebnu vrstu mudrosti koju su dobili jer se “muče”. Tačno je da osobe sa hendikepom imaju mnogo izazova u životu, ali zasigurno se ne muče već se trude da žive život u punom kapacitetu, kao i svako drugi. Prisutno je i omalovažavanje i obeshrabrivanje “gde ćeš ti to sam/a takav/a, neka ja ću”, “ne mogu da te gledam kako se mučiš”, “ja da sam na tvom mestu, ubio/la bih se”, a sa druge strane i ono “jao, svaka ti čast, kako ti sve možeš!”. Postoji i posebno hvaljenje partnera/partnerki osoba sa hendikepom – i oni/one su posmatrane kao superheroji/heroine jer su odabrali da budu sa nekim ko je različit.

Šta nedostaje da se zvanične informacije o inkluziji podudare sa praksom? Da li je naše društvo prijateljska sredina za osobe sa hendikepom? Kakvo je vaše lično iskustvo?

Moje lično iskustvo nije loše, ali postoji mnogo razloga za to. Odrasla sam u maloj sredini gde sam bila apsolutno prihvaćena, pored toga, koristim štake kada hodam tako da u suštini nije bilo toliko teško da budem deo bilo kakvih dešavanja. Imala sam uvek mnogo prijatelja koji su i pomagali da sve prepreke prođem na zabavan način, a takođe tu važnu ulogu ima i moj partner. Osobe sa hendikepom najčešće moraju same da se snalaze u rešavanju izazova svakodnevice, od prevoza, preko nabavke lekova ili odlaska kod lekara do pristupa obrazovanju, i u velikoj meri se oslanjaju na porodicu i prijatelje, na primer roditelji ili partneri/ partnerke su u nekim ili svim svakodnevnim situacijama i personalni asistenti. Sve je nepristupačno – svuda su stepenice, rampe su najčešće pod lošim uglom, retki su pristupačni toaleti, taktilne staze. U ustanovama poput zdravstvenih i kulturnih nema tumača znakovnog jezika, zvučni semafori često ne rade. Takođe, naše društvo ne prepoznaje značaj toga da osoba sa hendikepom prisustvuje nekom kulturnom dešavanju ili može nesmetano da uđe u kafić a onda sasvim opušteno ode u toalet. Tu su i finansijske prepreke – osobe sa hendikepom često imaju vrlo niska primanja u porodici, imaju više izazova da pristupe visokom obrazovanju, završe fakultet i zaposle se. Zapošljavanje je posebno važan problem jer poslodavci osobe sa hendikepom iz straha vide kao trošak, a ni ne znaju koji vid podrške je možda potreban – to može da bude sasvim minimalno prilagođavanje poput fleksibilnog radnog vremena. Prosto, osobe sa hendikepom moraju mnogo toga da plate dodatno – od personalnih asistenata, lekarskih pregleda, lekova, terapija do taksija. Ja lično moram da zaradim više od dve prosečne plate u Srbiji da bih mogla da platim terapije, taksi i preglede. Tu najviše trpi “normalan život” jer nama novac prvo ide na ono što nas održava u što boljem zdravstvenom stanju, a tek onda možemo da razmišljamo o odeći, izlasku, edukaciji.

Foto: Miloš Lužanin

Vi ste novinarka. S obzirom na to da mediji imaju i edukativnu ulogu, kako ocenjujete njihovo izveštavanje o životu osoba sa invaliditetom?

Mediji najčešće izveštavaju tako da samo pojačavaju predrasude. U njihovom pristupu ima podsticanja sažaljenja, tuge ili divljenja. Česti su naslovi poput "Lana Nikolić ima invaliditet/ hoda na štakama, ali to je nije sprečilo da..."/ "Ima cerebralnu paralizu, ali niže uspehe". Ovo sam bukvalno izmislila da ne bih nikoga imenovala, ali eto, takav je pristup, i on implicira da se od osobe sa hendikepom i ne očekuju neki posebni rezultati, a kad se dese, onda je to uvek upoređeno sa situacijom hendikepa, da bi se učinilo još čudnijim i neverovatnijim. Tu su i herojski pristup i divljenje, koje implicira da osoba sa hendikepom ima nadljudske sposobnosti i da joj se zato treba diviti jer je ipak nešto postigla. U suštini, u novinarskom tekstu ili prilogu potrebno je u fokus staviti osobu, a tek onda njenu različitost, ne kontrastirati hendikep sa uspesima i ne predstavljati osobu kao superheroja/heroinu. U video-prilozima trebalo bi izbegavati tužnu muziku i preterano kadriranje i zumiranje kolica, štaka, belog štapa, na primer. Mediji imaju veliki uticaj i važno je da o ovoj važnoj temi izveštavaju adekvatno, i zato sam u saradnji sa Timom za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije napravila kratak *Priručnik za novinare i novinarke: izveštavanje o osetljivim grupama – osobe sa hendikepom*, u nadi da nekome može da koristi. Ovo je ujedno i poziv kolegama novinarima i novinarkama da ga pročitaju!

"Ja moram da zaradim više od dve prosečne plate u Srbiji da bih mogla da platim terapije, taksi i preglede. Tu najviše trpi 'normalan život'"

Predstoje vam nove doktorske studije i specijalizacija sa stipendijom "Boris Trivan". Šta očekujete od titule doktora nauka? Da li su znanje i titule ulaznica za radno mesto?

Znanje i titule u našoj zemlji nikako nisu ulaznica za radno mesto, mislim da to znaju svi perspektivni vredni mladi ljudi koji su napustili ovu zemlju, ili oni koji ne mogu da nađu posao bez obzira na svoje visoke kvalifikacije. Moram napomenuti da je jedini lek za tu situaciju da mladi budu hrabri i da volontiraju, uče što više, da kada god padnu ponovo ustanu, i posao mora da dođe. Naše društvo jeste u vrlo izazovnoj situaciji u svakom smislu, ali odustajanje nikada nije rešenje, samo dalje učenje i traganje.

Kada sam upisala doktorske studije na Filološkom fakultetu, čula sam i komentare kako me niko nikada neće zaposliti baš sa tom stručnom spremom, jednostavno poslodavac ne želi da vas plaća u skladu sa znanjem. U međuvremenu sam odlučila da promenim polje istraživanja tako da od jeseni najverovatnije idem na neke druge doktorske studije koje će obuhvatiti moje interesovanje za medije i komunikaciju u digitalno doba, kao i za ulogu umetnosti u svemu tome. Međutim, bez obzira na ovu promenu u mojoj akademskoj karijeri, i dalje smatram da je doktorat nešto što radimo isključivo za sebe, iz ljubavi prema znanju, i bez očekivanja da će ta titula nešto posebno da nam otvori u životu. Samo tako nećemo biti razočarani.

Ulaznica za radno mesto je samo naša upornost i želja da svakog dana naučimo nešto novo – da učimo celog života, i da preuzmemo odgovornost za svoj život i potencijale koje imamo birajući aktivnu ulogu, menjajući društvo nabolje. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Članak je objavljen u okviru projekta "Država i solidarnost – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije.

GLOBALIZACIJA

Foto: Robert J. Fisch.

Iako je pažnja javnosti pre svega usmerena na ekstremne islamističke grupe, terorizam se kao fenomen sreće u svim velikim svetskim religijama – hrišćanstvu, judaizmu, hinduizmu, budizmu, sikizmu, i među mnogim nacionalnim i etničkim grupama (baskijska teroristička organizacija ETA u Španiji, irska teroristička organizacija IRA u Velikoj Britaniji, Tamilski tigrovi u Šri Lanki, Kurdska radnička partija u Turskoj, MEK u Iranu, PLO u Izraelu)

Tokom devedesetih godina prošlog veka, dinamika terorističkog delovanja je evoluirala. Broj međunarodnih terorističkih incidenata se smanjio, ali se povećala potencijalna pretnja koju teroristi predstavljaju. Povećani nivo pretnje, u obliku terorističkih akcija usmerenih na postizanje većeg obima uništenja, naspram konvencionalnih napada koji su do tada bili oblik terorističkog delovanja, dramatično je demonstriran napadom na Pentagon i dve kule Svetskog trgovinskog centra u Njujorku 11. septembra 2001. godine.

Sigmund Frojd je posmatrao teroristički akt kao rezultat društvene nesavršenosti, zbog čega je pisao da "civilizacija sa njenim institucijama i ograničenjima i represijom nad ljudskom prirodom garantuje nezadovoljstvo". Percepcija terorizma opredeljuje reakciju, a u tome politički faktori imaju dominantnu težinu, kaže dr Aleksandra Bulatović, naučna saradnica Instituta za filozofiju i društvenu teoriju. Ona ističe da, sa tačke gledišta teorije bezbednosti, fenomen terorizma ugrožava opštu bezbednost podsticanjem straha i nesigurnosti. "Kao sredstvo za postizanje i opravdanje političkih ciljeva, tokom devedesetih godina prošlog veka terorizam je postao rasprostranjen u svetskim razmerama. Paradoksalno, fokusirajući dimenziju ostvarivanja političkih ciljeva, najmalignije terorističke organizacije postaju države koje sprovode ono što je izvorno značenje teroriz-

A TERORIZMA

NIKO NIJE SIGURAN: Napad na Svetski trgovinski centar u Njujorku 11. septembra 2001. (levo); pokušaj rušenja jedne zgrade tog centra 1993. (sredina); bombaški udar na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji (1998.)

"Od 1989. godine, sve veća spremnost verskih ekstremista da gađaju ciljeve izvan svoje zemlje ili regionalnih područja, ukazuje na globalnu prirodu savremenog terorizma. Bombaški napad na Svetski trgovinski centar 1993. godine i napadi na Svetski trgovinski centar i Pentagon 11. septembra 2001. godine predstavljaju taj trend" – dr Aleksandra Bulatović

ma – teror nad građanima, putem zloupotrebe policije, kriminalizacijom sudstva i tužilaštva, ugrožavanjem višepartizma, neosnovanim hapšenjima, oduzimanjem dece političkim protivnicima i kritičarima, njihovim uništavanjem kroz tabloidne medije. Teror se globalizuje na raznim nivoima", naglašava dr Bulatović.

OKIDAČ RADIKALIZACIJE

Opšta karakteristika terorizma u ovom periodu, prema mišljenju dr Aleksandre Bulatović, jeste da je reč o nedržavnim akterima koji deluju zbog osećaja kolektivne obespravljenosti. Pojavile su se verske fundamentalističke grupe kao što su Hamas, Hezbolah, Aum Šinrikjo, Al Kaida, koje namerno vrše nasilje velikih razmera protiv civila. Iako je pažnja javnosti pre svega usmerena na ekstremne islamističke grupe, terorizam se kao fenomen sreće u svim velikim svetskim religijama - hrišćanstvu, judaizmu, hinduizmu, budizmu, sikizmu, i među mnogim nacionalnim i etničkim grupama (baskijska teroristička organizacija ETA u Španiji, irska teroristička organizacija IRA u Velikoj Britaniji, Tamilski tigrovi u Šri Lanki, Kurdska radnička partija u Turskoj, MEK u Iranu, PLO u Izraelu).

"Za neke društvene grupe i delove nekih religijskih zajednica, odsustvo mogućnosti da artikulišu svoje političke i razvojne aspiracije kroz legitimne kanale, političku participaciju i kroz institucionalne mehanizme, dakle, ta nemogućnost da realno zaštite svoje interese, bila je okidač radikalizacije. Ovo je za posledicu imalo promenu percepcije fenomena terorizma i on je počeo da se posmatra kao jedan od glavnih izazova nacionalnoj i međunarodnoj bezbednosti", objašnjava dr Bulatović.

Ona navodi primer kurdskog terorizma, kao oblik borbe za prava naroda koga država Turska tlači. Socijalni, politički i ekonomski uzroci terorizma kao rešenje nameću društvenu prevenciju, poput suzbijanja siromaštva ili smanjenja političkih tenzija, a u prvom redu pregovaranja kao metoda povratka određene količine moći i dostojanstva. Kurdi su etnička zajednica različita od Turaka, »

TERORIZAM U EVROPI SEDAMDESETIH: Ubistvo italijanskog političara Alda Mora od strane Crvenih brigada 1978; bombaški napadi ETA u Španiji

» objašnjava dr Aleksandra Bulatović, koja je vekovima nastanjena u Kurdistanu, na delu sadašnje turske teritorije. Međutim, država Turska je sistematski gušila identitetske specifičnosti Kurda tako što je zabranila kurdsku kulturu, uključujući upotrebu kurdskog jezika, odeće, folklora i imena.

"Osim toga, turska država je sprovodila pogubljenja kurdskih civila, ubistva istaknutih članova kurdske zajednice, mučenja, prisilna raseljavanja, uništavanje naselja i masovna hapšenja, pa bi se moglo reći da, u stvari, ne postoji kurdski terorizam nego terorizam turske države protiv Kurda, koji su svoje aspiracije vremenom usmerili na borbu za nacionalni identitet, što predstavlja konstrukt politike i ideologije, i tražeći podršku na međunarodnom planu za to postali su najveći američki saveznici u borbi protiv Al Kaide i Islamske države", ističe dr Bulatović.

OD "ETNIČKIH" SUKOBA DO "VERSKOG" TERORIZMA

U korenu terorizma se često mogu prepoznati političke aspiracije, pa i legitimna stremljenja pokreta za emancipaciju. Primer je Španija u kojoj se odvijao "etnički" sukob oko teritorije na severu zemlje poznate kao Baskija. Iako je Baskija deo španske teritorije od srednjeg veka, Baski koji uglavnom žive u Španiji su posebno osetljivi u pogledu percepcije svog specifičnog identiteta i istorijskog nasleđa. Teroristička organizacija ETA je nastala kao reakcija na rastuću represiju režima protiv Baska, i protiv regionalizacije kao procesa u kome se centralizovana vlast prenosi na regiju, a koja je uključivala sve uobičajene opresivne postupke prema Baskima. Taktika koju je ETA koristila, ističe dr Bulatović, obuhvatala je pljačke banaka, naplaćivanje "revolucionarnog poreza" od ciljanih baskijskih preduzeća, zastrašivanje, otmice, atentate i bombaš-

"Radikalizacija je veoma važan proces promene vrednosnog sistema, mišljenja i uverenja, zahvaljujući kojem se pojedinac transformiše u ekstremistu ili teroristu. Niko ne postaje terorista preko noći. Da bi se to dogodilo, potrebno je da postoji neki 'okidač', koji je za svaku individuu specifičan. Radikalizaciju ćemo najbolje uprošćeno shvatiti kao proces 'pranja mozga', u čemu veoma značajnu ulogu igraju teroristički regruteri koji pažljivo biraju svoje žrtve, a to su obično nezadovoljni, (pretežno) mladi ljudi" – dr Marija Đorić

CRNI RUKOPIS TERORIZMA: Od Osame bin Ladena i Al Kaide do Islamske države

ke napade u kojima je ubijeno više od 800 ljudi tokom četrdeset godina, a približno jedna trećina žrtava bili su civili.

"Tokom devedesetih godina, smenjivali su se periodi prekida vatre kada su vođeni pregovori u atmosferi dubokog nepoverenja obe strane i nasilja koje je kulminiralo otmicom i ubistvom funkcionera nižeg ranga, što je pokrenulo ogroman građanski revolt protiv nasilja u celoj Španiji, ali i u samoj Baskiji", navodi dr Aleksandra Bulatović. Ona dodaje da se islamski fundamentalizam smatra najopasnijim tipom religijski motivisanog terorizma.

Islamski fundamentalizam poziva na povratak ontološkom obliku islama, koji odbacuje modernost; grupe kao što su Al Kaida i Egipatski islamski džihad predstavnici su fundamentalističkog islama. Politički islam, za razliku od fundamentalističkog ili neofundamentalističkog islama, predstavlja pogled na svet sa kojim se može uspostaviti relacija i u koji se može selektivno integrisati modernost.

Tokom devedesetih, verski terorizam je eksplodirao. Procenjeno je da je do tada polovina svih terorističkih grupa postala verski motivisana, a značajnu ulogu u tome je imala politika država sponzora poput Irana, Iraka, Pakistana, Avganistana.

Tako utemeljen terorizam prerastao je u relativno koordinisanu, široko rasprostranjenu aktivnost usmerenu na održavanje i razvijanje terorističkih sposobnosti. Od sredine devedesetih godina prošlog veka, terorističke grupe koje podržava Pakistan, ratujući u Kašmiru, sve više koriste kampove za obuku u oblastima pod kontrolom talibana. U isto vreme, pripadnici ovih grupa, kao i hiljade mladih iz pakistanske severozapadne pogranične provincije, borili su se na strani avganistanskih talibana u Avganistanu.

"Od 1989. godine, sve veća spremnost verskih ekstremista da gađaju ciljeve izvan svoje zemlje ili regionalnih područja, ukazuje na globalnu prirodu savremenog terorizma. Bombaški napad na Svetski trgovinski centar 1993. godine i napadi na Svetski trgovinski centar i Pentagon 11. septembra 2001. godine predstavljaju taj trend", naglašava dr Aleksandra Bulatović.

Ona smatra da je model odgovora na terorizam neuravnotežen i da međunarodna zajednica ima preterano represivan odnos prema terorizmu, jer ne prepoznaje njegovu ljudsku i socijalnu dimenziju. Princip da nasilje prema civilima ne može biti nagrađeno političkim ustupcima predstavlja jednu od duboko uvrežených vrednosti u zapadnoj civilizaciji, ali iskustveni zaključak da "sa teroristima nema pregovora" ne samo da ne smanjuje, već jednoznačno upućuje da se na taj način širi dijapazon pretnje od terorizma na nove teritorije.

Dr Aleksandra Bulatović podseća da je Ted Honderih napisao da su najveći teroristi – države. On smatra da je ispitivanjem političkih, socijalnih i legitimnih bezbednosnih uslova i interesa, koji stoje u korenu revolta koji motiviše terorističku aktivnost, moguće rešiti strukturne uzroke, a sa nasilničkim simptomima tih uzroka kao fenomenima je moguće boriti se klasičnim metodama bezbednosne politike. Sistemskim delovanjem na političke i socijalne uzroke terorizma moguće je efikasnije delovati u borbi protiv terorizma, uz komplementarnu upotrebu klasičnih obaveštajnih, policijskih ili čak vojnih metoda, nego uz isključivu upotrebu samo represivnih mera, ukoliko su bitni konstitutivni i motivacioni elementi terorističke aktivnosti ne samo bezbednosne prirode u užem smislu, nego i političko-socijalne prirode.

PROCES "PRANJA MOZGA"

Dr Marija Đorić, univerzitetski profesor, autor četiri naučne monografije na temu nasilnog ekstremizma i političkog nasilja, međunarodni konsultant iz oblasti bezbednosti i terorizma, ističe da najpre imamo proces radikalizacije, pa nasilni ekstremizam iz koga nastaje terorizam.

"Radikalizacija je veoma važan proces promene vrednosnog sistema, mišljenja i uverenja, zahvaljujući kojem se pojedinac transformiše u ekstremistu ili teroristu. Niko ne postaje terorista preko noći. Da bi se to dogodilo, potrebno je da postoji neki 'okidač', koji je za svaku individuu specifičan. Za nekoga će to biti porodična istorija, na primer stradanje rođaka u ratu, za drugog je to lični faktor, recimo kod mladih osoba kriza identiteta, dok kod trećeg generator terorizma može biti »

Zapadni Balkan, Kosovo i jug Srbije

Često se postavlja pitanje kakvu ulogu ima Zapadni Balkan na terorističkoj mapi, a u tom kontekstu spominju se BiH, Kosovo i jug Srbije. Predrag Petrović, izvršni direktor Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP), ističe da je Zapadni Balkan je od početka ratnih sukoba u Siriji i Iraku bio regrutna baza za strane terorističke borce, kako na Zapadu nazivaju dobrovoljce koji su se borili na strani Al Nusre i Islamske države u ovim zemljama.

PLODOVI RADIKALIZACIJE: Protest Vehabija u Novom Pazaru 2006. Foto: Samir Delić

"Procena je da se oko hiljadu građana sa ovih prostora, najviše sa Kosova, iz BiH i Albanije, priključilo ovim militantnim grupama. Pretnje koji su dobrovoljci sa Zapadnog Balkana sa sirijskog i iračkog ratišta javno upućivali i pozivali na nasilje, pre svega prema muslimanima na ovim prostorima, nisu doveli do terorističkih napada", ističe Petrović. On podseća da je početkom prošle godine uhapšen Armin Alibašić, pripadnik Al Dava grupe iz Novog Pazara, pod sumnjom da priprema terorističke napade, a hapšenju je prethodila zabrinutost jednog od vođa ove grupe "da (Alibašić) ne uradi nešto što ne treba".

"Zapadni Balkan se za sada pokazao otpornim na pozive na terorističke napade s jedne strane, ali i prijemčiv za ekstremističke ideologije, što je posledica i socioekonomske krize, raširene korupcije i lošeg upravljanja. Štaviše, Zapadni Balkan je poznat po tome što su iz njega potekli uticajni propovednici ultrakonzervativne struje islama, koja se danas u Evropi najčešće naziva 'politički islam'. Ti radikalni imami, s jakim vezama sa dobrovoljcima u Siriji i Iraku, najviše su delovali u Austriji i Nemačkoj, gde je i velika dijaspora sa ovih prostora. Najpoznatiji su svakako Nedžad Balkan i Mirsad Omerović, obojica poreklom iz Tutina, i Muhamed Porča iz Sarajeva", dodaje Petrović.

Dr Marija Đorić ističe da se devedesetih bivša Jugoslavija suočavala sa građanskim ratovima, ali i sa oblicima etnoseparatističkog terorizma, što je posebno bilo karakteristično za teritoriju Kosova i Metohije, na kojoj je delovala teroristička organizacija OVK. "Nažalost ili na sreću", smatra dr Đorić, to nas je učinilo spremnim za sve bezbednosne izazove koji se tiču terorizma i ekstremizma u budućnosti.

Ona na Kosovo i jug Srbije gleda kao na veoma osetljive teritorije, kada je reč o etnoseparatizmu. "Na Kosovu i Metohiji je godinama delovala teroristička organizacija OVK – kuriozitet je u tome što su nekadašnji teroristi postali deo političkog establišmenta KiM. Takođe, teritorija Kosova i Metohije je mesto u Evropi odakle se najveći broj ljudi (u odnosu na ukupan broj stanovnika), priključio islamskim teroristima u Siriji i Iraku, a poznato je da je postojala i čisto albanska jedinica u okviru delovanja ovih džihadista", kaže dr Đorić, naglašavajući da je centralni deo južne Srbije (Preševo, Bujanovac i Medveđa) takođe bio pred naletom terorista iz, kako ona kaže, takozvane "Oslobodilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe", ali su zahvaljujući delovanju naših bezbednosnih snaga efikasno neutralisani.

» društvena nepravda. Upravo zbog toga može se reći da ne postoji univerzalan način radikalizacije, niti jedinstveni psihički profil teroriste. Radikalizaciju ćemo najbolje uprošćeno shvatiti kao proces 'pranja mozga', u čemu veoma značajnu ulogu igraju teroristički regruteri koji pažljivo biraju svoje žrtve - a to su obično nezadovoljni, (pretežno) mladi ljudi", naglašava dr Đorić, ističući da je "svaki terorizam u isto vreme i ekstremizam, ali to ne važi u obrnutom smislu reči".

"Ako je neko ekstremista, ne znači da će nužno postati terorista, ali treba biti oprezan u ovakvim konstatacijama, jer nikad ne znamo šta je za koga 'teroristički okidač'. Za terorizam obično kažemo da je potvrđeni ekstremizam na delu. To bi značilo da ekstremista govori i misli da će nešto uraditi, a terorista uvek – deluje u praksi", kaže dr Đorić. "A čovekov um je okean bez početka i kraja, i nikada ne možemo s pouzdanošću tvrditi da li će neki ekstremista učiniti teroristički akt. Zato su potrebni školovani stručnjaci, koji će multidisciplinarnim pristupom dati procenu nečije ličnosti. Takvi procesi su dugotrajni, zahtevaju vreme, energiju i profesionalce (psihologe, politikologe, stručnjake za bezbednost...) i holistički pristup."

Dr Đorić je pobornica teorije da se teroristi prevashodno stvaraju, a ne da se takvi rađaju. U budućnosti ćemo posebno imati probleme sa povratnicima sa ratišta koje treba deradikalizovati, što je uvek neizvesno kada je reč o konačnom ishodu. Zbog toga se uvek zalaže za prevenciju, pa tek onda, ako treba, za sankciju.

Za 11. septembar, smatra Marija Đorić, možemo bodrijarovski reći da predstav-

TERORIZAM NOVOG DOBA U EVROPI: Spomenik i sećanje na žrtve terorističkog napada u Nici, Francuska, 2016. godine; žrtve terorističkog napada u Parizu 2015.
Fotografije: AP

lja "majku svih događaja", s obzirom da je stvorio jedan novi koncept borbe protiv terorizma. Tada sve više počinje da se govori o svetskoj borbi protiv terorizma, prvi put jedna država objavljuje rat nekoj terorističkoj organizaciji, a terorizam postaje globalni fenomen *par excellence*. Reč je o tektonskom pokretu u međunarodnim odnosima, koji je sa jedne strane intenzivirao borbu protiv terorizma na globalnom nivou, ali u velikoj meri i okrnjio ljudska prava i slobode. Pre toga se, na primer, u Americi tokom devedesetih mnogo više analizirao takozvani eko-terorizam, koji je posle aktivnosti Al Kaide gurnut u zapećak.

Dr Đorić ističe da u ovom periodu nije potcenjena opasnost od terorizma, već da je terorizam promenio svoje ruho. Ona naglašava da je reč o političkom fenomenu koji je po svojoj prirodi dinamičan i varijabilan, i zato imamo nalete terorizma u talasima, a nekada nastaje pravi cunami nasilja. Sve zavisi od konstelacije društvenopolitičkih događaja. Terorizam je tokom vremena menjao svoje oblike, ali je njegov cilj uvek bio i ostao – politički.

REŠAVANJE UZROKA, A NE POSLEDICA

Danas se pod terorizmom uglavnom podrazumeva sve ono što se tiče tzv. "političkog islama" u vidu delovanja Islamske države ili Fronta Al Nusra, kao ogranka Al Kaide. Međutim, zaboravlja se da se terorizam rodio u 19. veku, u evropskim zemljama koje su bile kolevke anarhizma, da bi potom dobijao svoja razna obličja. Tako je recimo, 70-ih i 80-ih godina 20. veka Evropom harao levičarski terorizam (RAF, Brigate Rosse...), dok etnoseparatistički terorizam decenijama potresa Evropu (IRA, ETA, OVK). Treba pomenuti i eko-terorizam, kao i terorizam u ime zaštite životinjskih prava (npr. grupa Animal Liberation Front – ALF), koji je veoma popularan bio 90-ih godina u Zapadnoj Evropi, a koji se sreće i danas.

"Danas, zaista, Islamska država, pored talibana i Boko harama, predstavlja jednu od najsmrtonosnijih organizacija, ali, recimo, po broju izvedenih akata, Evropom i dalje prednjače etnoseparatistički teroristi, samo se o njima toliko ne priča i ne piše", upozorava dr Đorić, naglašavajući da najpre treba razjasniti da nijednu religiju ne smemo ni na koji način vezati za terorizam, ali isto tako moramo imati na umu da – od terorizma niko nije imun.

"Sve zavisi od načina interpretacije religijskih dogmi. Ovde je reč o ideologizaciji religije", dodaje dr Marija Đorić, "to jest o zloupotrebi religije u terorističke svrhe. Religijom je najlakše manipulisati, jer se stvara lažni osećaj da se radi nešto 'u ime Boga' i za više ciljeve, a tada je sve dozvoljeno, uključujući i najbrutalnije nasilje i nad onima najbespomoćnijima, kakva su deca."

"Religijski terorizam, kakav danas zastupaju organizacije poput Islamske države, ima svoje korene u kolonijalnoj prošlosti, fundamentalizmu, lošoj »

VOJNA SILA NIJE ADEKVATAN ODGOVOR NA TERORIZAM: Američke snage u Avganistanu (levo) i Iraku
Fotografije: AP

Suđenje zbog terorizma

Specijalni sud u Beogradu okončao je aprila 2018. godine prvo suđenje za krivično delo međunarodnog terorizma. Šestorici sandžačkih muslimana i jednom Srbinu preobraćenom u islam je u prvostepenom postupku izrečeno ukupno sedamdeset i po godina zatvora, zbog učešća u ratu u Siriji na strani ekstremnih islamista.

Pravnici ukazuju da je zakon kojim se srpskim građanima zabranjuje učešće u ratnim sukobima u inostranstvu donet nakon što je proces protiv grupe iz Sandžaka već počeo, pa ga nije bilo moguće primeniti u ovom slučaju. Zato je optuženima suđeno po članu 319 krivičnog zakonika (međunarodni terorizam), koji predviđa znatno oštrije kazne.

Sead Plojović, Abid Podbićanin i Tefik Mujović dobili su po 11, Goran Pavlović 10, Rejhan Plojović i Izudin Crnovršanin po devet i po, a Ferat Kasumović sedam i po godina zatvora. Podbićaninu, Rejhanu Plojoviću i Pavloviću suđeno je u odsustvu, jer su u bekstvu. Mujović je uhapšen u Turskoj i izručen je Srbiji, nakon što je bio ranjen u pokušaju bekstva.

Tokom postupka, koji je trajao više od četiri godine, tužilac je naveo da su optuženi formirali grupu koja je vrbovala građane Srbije da se pridruže Islamskoj državi i Frontu Al Nusra u Siriji, a neki su i sami učestvovali u borbama. Obe organizacije su pod sankcijama Ujedinjenih nacija i na listi terorističkih grupa američkog Stejt departmenta.

Branioci, međutim, tvrde da su njihovi klijenti osuđeni na osnovu klimavih ili nepostojećih dokaza i najavili su da će se žaliti. "Ceo proces je katastrofalno vođen", rekao je za BBC advokat Mensur Šmrković, koji je zastupao Crnovršanina i Idriza Plojovića. "Izudin je bio u Siriji samo mesec i po dana, sa suprugom i decom, i na sudu je detaljno ispričao šta je tamo radio. Sead je sve vreme bio u Novom Pazaru", kaže on. Branioci tvrde da su dva svedoka, koji su na sudu tvrdili da su ih vrbovali optuženi, lažno svedočili pod prinudom da bi izbegli da se sami nađu iza rešetaka. Sud je kao glavni dokaz da se jedan od optuženih spremao za rat prihvatio vojničku vreću za spavanje pronađenu na tavanu njegove kuće.

Sa druge strane, sudija je tokom izricanja presude pročitala niz pretećih poruka koje je na svom Fejsbuk profilu postavio Tefik Mujović, u kojima je pozivao zemljake u sveti rat i najavljivao da će "osloboditi" Novi Pazar i "pokoriti" Beograd i Rim.

Oko šezdeset građana Srbije iz Sandžaka otišlo je da se bori na strani islamista u Siriji, pokazuju procene njujorškog Centra za proučavanje radikalizacije i političkog nasilja.

» evropskoj integraciji migranata, krizi identiteta... Međutim, u njegovoj bazičnoj formi se nalazi osećaj besa i nezadovoljstva. Krajnje je vreme da krenemo da rešavamo uzroke, a ne posledice terorizma. Pokazalo se da je takav pristup neuspešan", upozorava dr Đorić.

Kao autor knjiga *‚Ekstremna levica* i *Ekstremna desnica*, govoreći o ovom periodu, ona ističe da se, kada se pogleda grafički prikaz levičarskog i desničarskog terorizma tokom poslednjih nekoliko decenija, vidi da je levičarski terorizam doživeo krešendo 70-ih i 80-ih godina 20. veka, što je predstavljalo specifičnu reakciju na nacizam i fašizam tokom Drugog svetskog rata. Sa druge strane, desničarski terorizam nije pokazivao takve oscilacije, ali je sve vreme bio prisutan.

"Danas smo svedoci da se pred našim očima dešava nešto što možemo nazvati 'reciprocitetom terorizma', ili kako ja to nazivam u mojim radovima – začaranim krugom nasilja. Imajući u vidu da sve više jača religijski terorizam, posebno dolaskom migranata, kao logičan odgovor na njega se javlja desničarski ekstremizam i terorizam. A, po nepisanom pravilu, tamo gde je ekstremna desnica, javlja se i ekstremna levica. Smatram da će doći do amalgamiranja različitih vrsta ekstremizma i terorizma i da će period koji je pred nama biti period novog nasilja. Ono će biti perfidnije, koristiće visokotehnološka sredstva poput dronova, koji se već sada koriste u terorističke svrhe, i veštačku inteligenciju i udaraće na najosetljivija tkiva društva, kakva je kritična infrastruktura", mišljenje je dr Đorić.

LOŠE PROCENE

Predrag Petrović, izvršni direktor Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP), naglašava, sa druge strane, da je bilo značajnih terorističkih napada inspirisanih islamističkim ubeđenjima i tokom 90-ih. Još 1993. godine bio je pokušaj rušenja Svetskog trgovinskog centra, a 1998. godine preko 200 ljudi je ubijeno u simultanim bombaškim napadima na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji. Godinu dana ranije, Bin Laden je proglasio sveti rat protiv Amerike. Deo razloga za nespremnost SAD da spreči 9/11 leži i u hladnoratovskom načinu razmišljanja i organizacije rada američke obaveštajne zajednice, gde je, u strahu od komunističkih špijuna, dominirala logika velike rascepkanosti i zaštite obaveštajnih podataka u odnosu na saradnju i razmenu među brojnim bezbednosno-obaveštajnim agencijama.

"Iako su napadi u Keniji i Tanzaniji pokazali da je Al Kaida sposobna da izvrši komplikovane i logistički zahtevne terorističke napade, simultano u više zemalja koordinisane iz jednog centra, koje su za cilj imale ubijanje velikog broja civila, američka obaveštajna zajednica je i dalje verovala da je ovo pre izuzetak. Retko koji teroristički napadi kra-

■ “Vojne intervencije su dovele do jačeg i šireg sprezanja terorističkih i pobunjeničkih grupa i fenomena da teroristi kontrolišu teritorije, što je zauzvrat imalo još jači vojni odgovor i veća razaranja i stradanja civila. Zapravo, upalo se u neku vrstu začaranog kruga. Na primer, vojni poraz Al Kaide u Iraku nije doveo do kraja terorizma i vojnih pobuna u toj zemlji, već do nastanka još ekstremnije Islamske države. Došlo je i do porasta terorističkih napada” – Predrag Petrović

jem 80-ih i tokom prve polovine 90-ih su bili ovako organizovani, a i teroristi su izbegavali ovako masovno ubijanje civila, što je verovatno dovelo i do loših procena u američkim obaveštajnim službama”, objašnjava Petrović.

Govoreći o promenama koje u odnosu na devedesete prema terorizmu donosi 11. septembar 2001, on navodi da tokom devedesetih u glavnom fokusu bezbednosne i spoljne politike mnogih, pre svega Zapadnih država, nije bila borba protiv (transnacionalnog) terorizma, jer je s okončanjem Hladnog rata bila smanjena pretnja od njega. Nakon terorističkih napada 9/11, SAD su otpočele globalni i dugi rat protiv (mreža) islamističkog terorizma.

“Glavni instrument u tom ratu je bila vojna sila, što je kratkoročno dalo određene rezultate, ali je srednjoročno i dugoročno proizvelo čitav niz negativnih posledica. Najpre, vojne intervencije su dovele do jačeg i šireg sprezanja terorističkih i pobunjeničkih grupa i fenomena da teroristi kontrolišu teritorije, što je zauzvrat imalo još jači vojni odgovor i veća razaranja i stradanja civila. Zapravo, upalo se u neku vrstu začaranog kruga. Na primer, vojni poraz Al Kaide u Iraku nije doveo do kraja terorizma i vojnih pobuna u toj zemlji, već do nastanka još ekstremnije Islamske države. Došlo je i do porasta terorističkih napada. Istraživanja o prvih 10 godina globalnog rata protiv terorizma su pokazala da je za to vreme u terorističkim napadima ubijeno 13.000 ljudi, od čega je za smrt njih 7000 direktno bila odgovorna Al Kaida. Ovde nisu uračunate žrtve vojnih intervencija, već samo terorističkih napada”, objašnjava Petrović, upozoravajući da su ogromna većina nastradalih bili muslimani, nasuprot široko rasprostranjenom mišljenju da su to građani zapadnih država.

“U poslednjih pet godina prisutna su dva važna trenda. Dolazi do povratka na manje sofisticirane i ‘jeftine’ terorističke napade, što je posledica velikog i globalnog pritiska na terorističke grupe ne samo vojnim sredstvima, već i policijskim i obaveštajnim radom, te velikom razmenom podataka među državama. Drugo, islamistički teroristički napadi u Evropi i veliki migrantski talasi doveli su do uvećanja islamofobije i naglog porasta raznovrsnih desnih ekstremističkih grupa”, zaključuje Predrag Petrović. ¶

VUKAŠIN OBRADOVIĆ

Ovaj tekst nastao je u okviru projekta “Terorizam – izazovi pred Srbijom” koji je podržalo Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije preko konkursa za projektno sufi nansiranje medijskih sadržaja od javnog značaja.

Vanredno stanje kao konstanta u Srbiji

Kada se ljudska prava i demokratija nađu na udaru, dolazi do narušavanja ravnoteže u državi i društvu, a taj disbalans može dovesti do trajnog poremećaja u raznim sferama društva – od političkog, ekonomskog, socijalnog, kulturnog, bezbednosnog, do svakog drugog

Na današnji dan pre 72 godine, pod okriljem Ujedinjenih nacija, usvojen je tekst Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Inspirisan je najtežim zločinima u istoriji čovečanstva, počinjenim od strane nacista, fašista i njihovih kolaboranata. Ujedinjene nacije su uspele da nađu snage i privole tada znatno manji broj država međunarodne zajednice od onog koji danas postoji, da usvoje Univerzalnu deklaraciju i da na jednom mestu budu popisana univerzalna ljudska prava, koja rođenjem pripadaju svakom pojedincu. Upravo se taj dan sada širom sveta obeležava kao Međunarodni dan ljudskih prava. Taj datum nas uvek podseti na vrednosti tog i potonjih dokumenata kojima se garantuju ljudska prava, sa ciljem da sagledamo trenutno stanje i probamo da unapredimo njihov nivo.

Beogradski centar za ljudska prava, držeći se svoje višegodišnje tradicije, od 1998. svake godine objavljuje godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava (nekada je to bio izveštaj o stanju ljudskih prava u Jugoslaviji, zatim Srbiji i Crnoj Gori, a sada *samo* u Srbiji). U godini u kojoj Beogradski centar za ljudska prava obeležava 25 godina postojanja i uspešnog rada, usled vanrednog stanja izazvanog pandemijom virusa korona, Centar je objavio i vanredno izdanje svog izveštaja – *Izveštaj o stanju ljudskih prava u Srbiji za period januar–jun 2020. godine*. U njemu je zabeležen veliki broj kršenja ljudskih prava, koja su se nastavila i nakon okončanja vanrednog stanja.

Suočeni sa restrikcijama, odnosno derogacijom ljudskih prava i sloboda za vreme trajanja vanrednog stanja, u situaciji sličnoj onoj iz 2003. godine nakon uvođenja vanrednog stanja nakon ubistva premijera Zorana Đinđića, građanima Srbije 2020. godinu je pored *objektivne* opasnosti u vidu pandemije virusa korona obeležila i *subjektivna* opasnost – prepuštenost građana volji nekolicine ljudi na vlasti i njihovih saradnika.

VANREDNO STANJE

Vanredno stanje, koje je proglašeno sredinom marta i trajalo do početka maja, ostavilo je gorak ukus kod građana Srbije. Brojne slobode i prava bile su uskraćene u tom periodu. Pored objektivnog problema i straha od potencijalne zaraze virusom korona, građani su se susreli i sa *virusom* koji je u jednom trenutku *pokosio* mnoga ljudska prava i slobode.

Republika Srbija, kao država članica brojnih međunarodnih organizacija i potpisnica univerzalnih i regionalnih međunarodnih ugovora, ima obavezu da vodi računa o ljudskim pravima i slobodama svih ljudi na svojoj teritoriji. Pošto vlasti odluče da uvedu vanredno stanje i derogiraju neka ljudska prava i slobode – razume se, onih čija je derogacija dozvoljena, ali ne i onih koja su apsolutno važeća (norme *ius cogens*) – obaveza države je da obavesti nadležna međunarodna tela koja kontrolišu primenu pojedinih međunarodnih ugovora. Srbija je, tako, bila među deset od 47 država članica Saveta Evrope (SE) koje su obavestile generalnog sekretara SE o uvođenju vanrednog stanja. Međutim, vlastima Srbije trebalo je nekoliko meseci da obaveste SE o prestanku vanrednog stanja. Takav nemar pokazuje stepen privrženosti ljudskim pravima, ali i odnos prema nadzornom organu za primenu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U pandemiji virusa korona koja potresa celi svet, važno je da se razgraniče uticaji pandemije na uživanje ljudskih prava, odnosno svrsishodnost mera koje nadležni preduzimaju u njenom suzbijanju

SLOBODA KRETANJA

Višemesečna izolacija možda je najteže pala građanima Srbije. Svakodnevno menjanje restriktivnih mera, od ograničenja vremenskog perioda u toku dana i noći kada su se građani mogli slobodno kretati do potpunog lišenja slobode kretanja za nekoliko kategorija ljudi – lica starijih od 65 godina i izbegličko-migrantske populacije. Tako su naši najstariji sugrađani bili uskraćeni za jednu važnu slobodu i gotovo kažnjeni, i to bez krivice. Mnogo je veći problem bio nedostatak zaštitne opreme na početku pandemije, kao i cena pojedinih sredstava za zaštitu. A trebalo je više nedelja da se nešto učini i promeni u praksi.

Za to vreme su stotine hiljada ljudi bili u riziku od zaraze, a posebno socijalno ugroženi deo stanovništva. Posledice višemesečnog zatvaranja ljudi, pored vrlo upitne pravne prirode, ostaju i po zdravlje tih ljudi – nagli prestanak kretanja i rizici od nastanka i napredovanja sa tim povezanih drugih oboljenja. Zato pomalo čudi kako to da je lakše oduzeti neku slobodu ili pravo, nego obezbediti zaštitnu

PROTESTI, JUL 2020:
Prekomerna sila prema demonstrantima
Foto: Andrija Vukelić/ Tanjug

opremu i prevenirati širenje zaraze. Da li su prava građana ispod nekih, tržišnih ili ma kojih drugih *prava*?

SLOBODA MIRNOG OKUPLJANJA

Ako će nam nešto, osim pandemije, ostati urezano u sećanju na 2020. godinu, to su mučne slike sa beogradskih ulica tokom protesta početkom jula. Slike naših sugrađana prskanih suzavcem, prema kojima je prekoračena upotreba fizičke sile, i koji su bili hapšeni, a nadležni su pred time zatvarali oči, ne čineći baš mnogo da se takvo postupanje prema građanima spreči.

Zabrana javnih okupljanja usled pandemije došla je, kao i proglašenje vanrednog stanja, pomalo zakasnelo (Svetska zdravstvena organizacija je proglasila pandemiju već 11. marta, a u Srbiji je vanredno stanje proglašeno 15. marta). Po završetku vanrednog stanja gotovo neprirodno su nastavljene svakodnevne aktivnosti, pa i političke, makar kada su bili u pitanju skupovi vladajuće partije i njenih partnera. Tako smo državne i partijske funkcionere često viđali bez neophodne zaštitne opreme, pa i u broju većem od dozvoljenog na javnom mestu, posebno u zatvorenom prostoru.

Ako se prisetimo da su zapravo opozicioni lideri prvi pozvali na zabranu okupljanja (početkom marta sa apelom za zabranu javnih skupova i rada škola), čini se da se vlastima osladila zabrana okupljanja kada su razumeli da i to može da bude još jedna alatka u političkoj borbi protiv opozicije i neistomišljenika. Još ako se doda da su ubrzo po prestanku vanrednog stanja bile tolerisane pune tribine stadiona i razna nepotrebna okupljanja, to je minorizovalo bilo kakve mere zaštite i omalovažavalo građane da istinski uživaju slobodu mirnog okupljanja kada je to zaista neophodno.

SLOBODA MEDIJA

Napadi na novinare i medije i dalje se nastavljaju. Pritisaka ima sa raznih strana, od prozivki u parlamentu, zatrpavanja kioska tabloidnim novinama, davanja izuzetno velikog prostora rijaliti programima na televizijama, posebno na onima sa nacionalnom frekvencijom (javno dobro!). I u informativnim i političkim emisijama, koje više ne nalikuju na informativne, koristi se prilika da se iznose neistine i uvrede na račun ne samo političkih oponenata, već i novinara i svih drugih neistomišljenika. Svedoci smo optužbi od strane vladajuće većine u parlamentu (manjine gotovo da tamo i nema) da je predsednik Vučić na meti Dragana Đilasa, uz "dokaze" u vidu karikatura u dnevnom listu "Danas", što pokazuje, osim pritisaka na opoziciju, i pritiske na slobodu medija. Ili najsvežiji primeri za sada verbalnih nasrtaja usmerenih prema televizijama N1 i Nova, te nesuvislih verbalnih nasrtaja poslanika vladajuće partije na istaknutu dramsku umetnicu Jelisavetu Seku Sablić. Niz je nepregledan. Slučaj hapšenja novinarke Ane Lalić 2. aprila takođe ostaje zabeležen kao jedan u nizu pritisaka na rad medija. Sloboda govora i pravo na informisanje svesrdno se minimalizuju i sprečavaju.

Sagledavanjem situacije sa strane, koliko je to moguće, ovakvo stanje je posledica izostanka lustracije nakon petooktobarskih promena, jer pored istih lica i »

metodi su vrlo slični onima koji su korišćeni devedesetih. U Srbiji već duže vreme vlada osećaj da živimo u permanentnoj izbornoj kampanji. Makijavelističkim bravurama aktuelni režim skreće pažnju sa tekućih problema kojih je sve više, a mediji (neretko i parlament), izgledaju kao najpogodnije sredstvo za to.

IZBORNO PRAVO I PREDIZBORNA KAMPANJA

I izborna kampanja je obeležila 2020. godinu, kako svojim metodima tako i epilogom. Pod sloganom "Za našu decu", vladajuća partija i njeni koalicioni partneri besomučno su se zaklinjali da rade za našu decu. Samo je pitanje za čiju? Izbori su održani u jeku pandemije virusa korona, i to bez obzira na bojkot dela opozicije. Takođe, bilo je ljudi koji nisu ni želeli da glasaju, ili nisu imali uslova za izlazak na birališta usled pandemije.

Ali, čak i ako bi na stranu stavili predizbornu kampanju i sam čin glasanja, ostaje još mnogo toga važnog da se kaže o postizbornim igrama bez granica. Pošto su izbori prošli počelo je odugovlačenje konstituisanja novog saziva skupštine i formiranja Vlade. Parlament je, to se slobodno može reći, ostao bez opozicije. Delom zbog bojkota, a delom zbog urušavanja demokratskih institucija.

I po formiranju Vlade, posle višemesečnog iščekivanja, brojna rešenja su iznenadila građane Srbije (ne samo personalna). Personalno i resorno, najveće iznenađenje bilo je formiranje Ministarstva za dijalog. Na čelo ministarstva je postavljena doskorašnja perjanica Demokratske stranke – Gordana Čomić. Za sada bez prejudiciranja ishoda, kako ne bi bio zlonamerno protumačen, ostaje da se sagleda da li će i do kakvog dijaloga doći.

Rezultati izbora (nepostojanje parlamentarne opozicije), rad i rezultati parlamenta, suštinski predstavljaju suprotnost uživanja izbornog prava u najširem smislu. Poslanici koji listom zahvaljuju predsedniku Republike što im je ukazao poverenje, dokazuje da su "pobrkani lončići" i da narodni poslanici kao da ne razumeju da su im poverenje ukazali građani Srbije a ne predsednik Republike (i partije).

PARALIZA DRŽAVNIH I NEZAVISNIH INSTITUCIJA

Višemesečno iščekivanje da se održi prva sednica novog saziva Narodne skupštine u javnosti je stvorilo apatiju. Neracionalno je bilo i višemesečno čekanje na sastav nove Vlade, pa je tako i među onima koji su izašli na birališta i glasali za vladajuću partiju bilo poprilično nejasno zašto se odugovlači sa formiranjem *nove* vlade, kada je bilo izvesno *čiji* će biti mandatar. Stiče se utisak da volja građana i nije tako važna, dovoljno je da se sprovede forma: birači da budu zavedeni raznoraznim trikovima u predizbornoj kampanji, zatim da izađu na izbore, a sve nakon toga više se i ne odnosi na birače – građane Srbije. Ostalo postaje obavijeno velom tajne i odlučivanjem *tamo negde*.

Makijavelističkim bravurama aktuelni režim skreće pažnju sa tekućih problema kojih je sve više, a mediji (neretko i parlament), izgledaju kao najpogodnije sredstvo za to

Nepotrebno dugo bilo je i čekanje na izbor novog Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (kao da se krije politička volja i podela kolača, pošto se podele unosniji poslovi), ali i sam postupak izbora nove-stare Poverenice. Imajući u vidu nadležnosti Poverenika, ostaje neobjašnjeno javnosti zato se čekalo pola godine na izbor novog Poverenika i zašto su mnoge žrtve diskriminacije u tako dugačkom periodu bile prepuštene same sebi.

AFERE I KORUPCIJA

U izveštaj GRECO o korupciji u Srbiji, konstatovano je da su vlasti Srbije ispunile svega dve od 13 preporuka. Dakle, 11 preporuka nisu ispunile (tačnije deset su delimično sprovele, a jednu nisu). A kada će? Ne zna se. Međutim, ako se prisetimo afere "Krušik", ne možemo a da se ne zapitamo šta bi bilo sa bilo kojim uzbunjivačem da se nije našlo volje i prostora u retkim slobodnim medijima i da nije bila skrenuta pažnja da je jedan čovek, Aleksandar Obradović, postupio hrabro i savesno, a pritom i zakonito. Ovo ne samo zbog toga što se ta afera nastavlja kontra-aferom, već i zbog svih budućih Aleksandara Obradovića koji su nam preka potreba.

Da li bi bilo potrebno i da uzbunjivači budu vidljiviji domaćoj i inostranoj javnosti (Aleksandar Obradović je već vidljiv "Fondaciji Kluni", Amal i Džordža Klunija)? Trebalo bi, ali bi trebalo da budu vidljiviji i međunarodnim telima koja se bave nadzorom implementacije međunarodnog prava i standarda, da se ne bi na osnovu iskrivljene slike cenilo stanje u Srbiji i dobijale *mršave dvojke*, koje, same po sebi, pristojnom svetu nisu *prelazna* ocena.

* * *

Kada se ljudska prava i demokratija nađu na udaru, dolazi do narušavanja ravnoteže u državi i društvu, a taj disbalans može dovesti do trajnog poremećaja u raznim sferama društva – od političkog, ekonomskog, socijalnog, kulturnog, bezbednosnog, do svakog drugog. Zato je bitno da se u društvu neguje kultura ljudskih prava, a društvo da bude demokratsko kao garant zaštite ljudskih prava i sloboda, pojedinca i grupa, kako bi se izbegla destabilizacija društva i pojedincu osigurao dostojanstven život.

Ako svemu ovome dodamo i neke stalne teme koje opterećuju srpsko društvo u poslednjih nekoliko decenija – zdravstveni sistem u raspadu, slučaj(evi) nestalih beba, suđenje za ratne zločine, alarmantno loše stanje životne sredine i neke druge, malo li je za državu veličine Srbije? U pandemiji virusa korona koja potresa celi svet, važno je da se razgraniče uticaji pandemije na uživanje ljudskih prava, odnosno svrsishodnost mera koje nadležni preduzimaju u njenom suzbijanju. Zato će naredni izveštaj o stanju ljudskih prava u izdanju Beogradskog centra za ljudska prava, onaj za 2020. godinu, koji će uskoro biti objavljen, biti prilika da nastavimo da čitamo o položaju i pravima pojedinaca i grupa i da se, nažalost, uverimo da hodamo unazad, makar kada je reč o demokratskim vrednostima i vladavini prava, te uživanju ljudskih prava.¶

BOJAN STOJANOVIĆ

Pravni savetnik i saradnik
Beogradskog centra za ljudska prava

Vidljivi za nevidljive

DA LI SMO SOLIDARNI NA PRIMERU KULTURE:
Detalj sa tribine

Da li društvo pomaže kulturi i obrnuto, šta vlast zapravo misli o ljudima koji stvaraju kulturu ove zemlje, razgovaralo se između ostalog na tribini "Vremena"

Korona je aktuelizovala solidarnost, važnu i veliku pojavu i u vreme neopterećeno pandemijom. Kako je društvo pomoglo ljudima u kulturi koji su ostali bez ikakvih prihoda zato što su bioskopi, pozorišta, koncertne dvorane, galerije i knjižare ostali bez publike i kupaca? Da li su institucije i oni koji se bave kulturom međusobno solidarni? Na koji način je kultura pomogla društvu, svojim korisnicima, da lakše prebrode ovo bolesno vreme?

Bile su to teme o kojima se razgovaralo na tribini "Solidarnost u kulturi" prošlog petka, u organizaciji "Vremena", realizovanoj u okviru projekta "Država i solidarnost: pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija preko svoje delegacije u Srbiji. Učestvovali su Dragana Varagić, glumica, rediteljka i profesorka Akademije umetnosti u Beogradu, Virdžinija Đeković Miketić iz Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije i doktorantkinja Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu, i Zoran Hamović, direktor i glavni urednik izdavačke kuće Clio i predsednik Udruženja profesionalnih izdavača Srbije. Iz Ministarstva kulture i informisanja nije niko došao, zato što su, kako nam je rečeno, svi njihovi predstavnici zauzeti. Moderatorka je bila Sonja Ćirić, urednica u "Vremenu".

O SOLIDARNOSTI DRUŠTVA

Jedna od posledica korone je prestanak i odlaganje planiranih programa u kulturi, pa samim tim i prihoda. Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije (ANKSS) je prva reagovala, već krajem marta, i zatražila od nadležnih na svim nivoima vlasti da hitno preduzmu konkretne mere podrške umetnicima. Tom apelu su se narednih meseci pridružila i druga udruženja, PEN centar, Filmski centar Srbije i pojedinci, pa je početkom maja Vlada Srbije odlučila da samostalnim umetnicima dodeli po 90.000 dinara u tri mesečne rate. Nekako u isto vreme, Grad Beograd je pomogao honorarne saradnike angažovane po ugovoru, sa istom sumom. Na taj način, pomoć je dobilo 2353 samostalna umetnika i 309 honoraraca. Međutim, ispostavilo se da time nisu obuhvaćeni svi nezaposleni. Bio je to povod da ANKSS osnuje Fond solidarnosti kulturnih radnika i radnica. Krajem novembra, ta akcija je uspešno završena.

Govoreći o pomenutom Fondu solidarnosti koji je sproveo ANKSS, Virdžinija Đeković Miketić je podsetila da su im se "pridružili i Udruženje likovnih umetnika Srbije, Savez udruženja likovnih umetnika Vojvodine, Stanica – servis za savremeni ples, Bazaart i Međunarodno udruženje likovnih kritičara, sekcija Srbije. Fond je sakupio 4.817.000 dinara od nekoliko fondacija koje i inače pomažu razvoj kulture: Fond za otvoreno društvo, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju i Fond "Fund Action". Važno je pomenuti da je više od 700.000 dinara prikupljeno i kroz platformu Donacije.rs putem koje su građani mogli da uplaćuju novac, što je pokazalo da ipak još uvek ima nekog osećaja da je kultura važna."

Zapravo, ideju o fondovima solidarnosti pokrenula je Dragana Varagić, predloživši da se aktivira već postojeći Fond Udruženja dramskih umetnika Srbije. "Problem je bio što u tom Fondu nije bilo novca. Podelili smo članove na one koji imaju i koji nemaju stalno zaposlenje zato što mi koji smo stalno zaposleni primamo plate sve vreme pandemije, što nije slučaj sa drugom grupom. Smatrala sam da je pandemija elementarna nepogoda u kojoj svi treba da podelimo odgovornost i da zaposleni, nekim svojim ličnim učešćem, »

omoguće onima koji ne mogu da rade da prežive ovaj period. Poziv sam uputila svima zaposlenima u kulturi, pre svega kolegama u Akademiji umetnosti, koji su se odmah odazvali. Zatim sam uputila poziv i prijateljima u Vašingtonu, organizaciji 'Orfelin'. Sada preko organizacije 'Tieventi' iz Toronta organizujemo skupljanje donacija. Nakon toga ću pokrenuti opet novi krug, jer mi smo i dalje zaposleni, a mnoge naše kolege su i dalje nezaposlene", rekla je Dragana Varagić.

Krajem maja petnaestak kulturnih radnika, članovi udruženja Kreativna Srbija, formulisali su na tribini "Kultura posle virusa" predloge primenjive i nakon pandemije, i o njima obavestili premijerku Anu Brnabić. Do danas nije nijedan ostvaren. Zoran Hamović tim povodom kaže da " je optimizam u trenutku organizovanja ovog skupa bio veliki, a sada, neću reći da smo pesimisti, ali dolazimo na neku realnu poziciju na kojoj osećamo strah i bespomoćnost. To svakako nije dobro, ali to je realno stanje koje proizlazi iz činjenice da mi trenutno ne možemo da radimo, jer kultura u ovom trenutku deluje parcijalno. Svi se 'snalaze', ali ne mogu da planiraju. Ta činjenica unespokojava čoveka. Situacija koju smo želeli da proizvedemo bila je jedna vrsta korektnog zahteva prema onima koji upravljaju državom da nam stvore uslove u kojima će postati vidljivi oni koji su tada bili nevidljivi."

ANKSS je pokrenuo inicijativu "1 % za kulturu", zahtevajući da izdvajanje za kulturu bude minimalno jedan odsto ukupnog državnog budžeta. Virdžinija Đeković Miketić objašnjava da se ta akcija odnosila na celokupnu kulturu. "Kampanja je zagovarala ne samo 1 odsto za kulturu već i da Ministarstvo kulture bude partner da, ukoliko vrednost tih sredstava nije moguće opredeliti iz budžeta, nađemo druge izvore finansiranja. Zamislili smo da se osnuje neki fond u kojem bi Ministarstvo bilo partner i zajedno sa radnicima u kulturi opredeljivalo novčana sredstva onima kojima je u određenom trenutku pomoć potrebna."

Dragana Varagić smatra da treba takođe reći i "da su se desile neke stvari koje su bile dobre, a koje je uradilo Ministarstvo. Prvo, zaposleni su ostali na svojim

Foto: Dalibor Danilović

poslovima i bili su redovno plaćeni. Važno je što su budžeti za pozorišne institucije ostali netaknuti. To je bio još jedan vid solidarnosti kao i tromesečna pomoć od po trideset hiljada dinara za većinu umetnika. Shodno tome, mislim da moramo reći da je deo kulturnih radnika ipak ostao zaštićen."

O SOLIDARNOSTI UNUTAR KULTURE

Prilikom odlučivanja o dodeljivanju pomoći umetnicima, i Skupština i Grad su izuzetno pohvalno govorili o kulturi. A onda se proteklih desetak dana, na osnovu poslaničkog napada na Jelisavetu Seku Sablić i Dragana Bjelogrlića, ispostavilo da nisu bili iskreni.

Virdžinija Đeković Miketić smatra da ta verbalna reakcija ljudi iz vlasti ne iznenađuje. "Kada pitate političare da li je kultura važna, svi će vam reći: da, naravno da je važna. To se u istraživačkoj praksi zove društveno poželjan odgovor. S druge strane, dolazimo do situacije da se u ovako polarizovanom društvu lako opredeljuju strane, i da se čak zbog najmanje sitnice možete naći prozvanim i brutalno izloženi javnosti. Na taj način se ljudima može ukaljati karijera, a mnogo je opasnije kada se neko naziva nekom vrstom državnog neprijatelja. I u slučaju Seke Sablić i Dragana Bjelogrlića, i u slučaju Srdana Golubovića koga su napali tabloidi, imamo taj narativ. Znači: kultura jeste poželjna kao takva, ali je vrlo nepoželjna kao kritičko mišljenje i stav koji zauzimaju umetnici u društvenom kontekstu u kojem stvaraju."

Činjenica da je javnost reagovala protiv ovih napada u Skupštini, jeste, kaže Dragana Varagić, znak međusobne solidarnosti: "Isto se desilo i povodom tabloidnih napada na Srdana Golubovića. U svim pomenutim napadima pominje se reč patriotizam. To su veoma opasne

„Smatrala sam da je pandemija elementarna nepogoda u kojoj svi treba da podelimo odgovornost i da zaposleni, nekim svojim ličnim učešćem, omoguće onima koji ne mogu da rade da prežive ovaj period"
– Dragana Varagić

stvari izgovorene u Skupštini, izuzetno značajnom mestu, na kom danas očigledno nema ljudi koji bi se tome suprotstavili. Smatram da je veoma opasno danas na taj način brojati 'patriotska krvna zrnca'. Za mene je to velika tema jer proizvodi ogromnu opasnost. Sve je krenulo od jednog narodnog poslanika, a završilo u tabloidnom novinarstvu. Dakle, reč je o lančanoj reakciji koja se otkinula i krenula. Bojim se da je ovo početak nečega što je mnogo opasnije, i volela bih da svi zajedno shvatimo opasnost ovoga i da mu se zajedno suprotstavimo." Zoran Hamović

Foto: N1

smatra da je ovaj slučaj posledica jednoumnog parlamenta, pa "zbog toga moraju da se izmišljaju neprijatelji i sagovornici u raspravi koji su izvan tog parlamenta. Ne razmenjuju se stavovi i mišljenja, nego uvrede, odnosno, da budem precizniji, serviraju se uvrede za one koji ne mogu da odgovore. Ko god se ne ponaša očekivano, biće prozvan i bačen na marginu. To je ono što je zaista opasno. Nisam siguran da lako možemo da pronađemo lek. Mislim da mi moramo učestvovati u javnom dijalogu. I, tu dolazimo do solidarnosti. Kada nekog napadnu, ako nas nekolicina odgovori, a svi ostali ćute, većina će biti na strani onoga ko napada i vređa. U ovom trenutku 'svi smo mi Seka Sablić' i

to mora tako da bude. U tom smislu, govorimo o višestrukoj solidarnosti."

O SOLIDARNOSTI PREMA DRUŠTVU

Već na početku pandemije, Udruženje profesionalnih izdavača Srbije pokrenulo je akciju na osnovu koje je više od hiljadu knjiga poklonjeno formiranju biblioteke u privremenoj bolnici na Sajmu. Takvih primera ima još, humanitarni koncerti i besplatne predstave u tome prednjače, Fondacija "Novi Sad 2021. – Evropska prestonica kulture" podelila je poklone zahvalnosti penzionerima, izdavačka kuća Laguna ima akciju "Vi kupujete, mi poklanjamo" tokom koje daruje školskim bibliotekama onoliko knjiga koliko ih proda...

Zoran Hamović kaže da je pomenuta akcija UPIS-a uspela, i pominje da su imali još jednu, istog obima: "Izdvojili smo i hiljadu knjiga Domu za stare na Bežaniji, ali nas vanredne okolnosti zbog pandemije još uvek sprečavaju da ih dostavimo. Čim bude moglo, mi ćemo to donirati. Važno mi je da pomenem i da je jedan od programskih ciljeva UPIS-a učestvovanje u humanitarnim akcijama. Želim da kažem da smo tražili i druge mogućnosti, jer nije stvar u tome da mi samo odemo i odnesemo knjige, već i da stvorimo neki događaj koji će eventualno privući pažnju javnosti neke lokalne zajednice, na primer da nastavi da sama učestvuje u takvim akcijama te da to postane kontinuirana akcija. Na primer, sa Bibliotekom u Valjevu imali smo lepu akciju: ljudi iz Valjeva i tamošnje ustanove kupuju naše knjige sa sniženjem, a uz svaku kupljenu knjigu UPIS je poklanjao knjigu seoskim školama u okolini Valjeva. Moram da kažem da je bio fenomenalan odziv, i to je jedna vrsta akcije u kojoj učestvuje cela zajednica i u kojoj ta zajednica prepoznaje ne samo svoju dobrotvornu akciju nego i važniji smisao i solidarnosti i knjige."

„Zamislili smo da se osnuje neki fond u kojem bi Ministarstvo bilo partner i zajedno sa radnicima u kulturi opredeljivalo novčana sredstva onima kojima je u određenom trenutku pomoć potrebna"
– Virdžinija Đeković Miketić

Dragana Varagić se tokom višegodišnjeg boravka u Kanadi osvedočila u razvijenu solidarnost naše dijaspore prema matici. Kaže da "poslednje tri decenije dijaspora često pomaže državu i vrlo je otvorena za razne oblike saradnje. Pomenula bih da ima nekoliko organizacija naše dijaspore u Americi i Kanadi koje konstantno doniraju novac našim bolnicama. Zašto je to važno za današnju temu o kulturi? Pa zato što su te organizacije počele sa donacijama u novcu od kad je u Toronto došla prva predstava iz Beograda. Te predstave je organizovala grupa ljudi koja nije imala nikakvih prihoda od toga, govorimo o 1993. godini. Za tri dana je prodato 1600 karata. Ako se dobro sećam, polovina prihoda je odmah donirana našim bolnicama. To je bila lepa sprega kulture, dijaspore i širih potreba društva. Dijaspora ima razne oblike solidarnosti sa društvom, posebno ako se maknemo od kulture. Na primer, pre nekoliko godina organizovano je predavanje naših pet najznačajnijih naučnika iz oblasti medicinskog inženjeringa, onda su napravili fond na Elektrotehničkom fakultetu, i od toga su kupljeni računari... Dijaspora je izuzetno angažovana u svemu što se ovde dešava, a mi prema njoj imamo staromodan odnos, mislimo da dijaspora donacijama leči nostalgiju, što nije tačno. Naša dijaspora je dobro pozicionirana u svetu, sada i kulturno. I ima mnogo mogućnosti kojima može pomoći matici, te mislim da se ta veza dijaspore i matice mora podići na mnogo viši nivo od današnjeg."

DA LI SMO MI SOLIDARNO DRUŠTVO

"Kad je kriza i kada se treba prebaciti u neki *survival mode*, onda smo spremni. Solidarnost je neophodna ne samo u kriznim vremenima, solidarnost je i poziv na zajedničku akciju. Možda je ovo dobar trenutak da promislimo o solidarnosti kojom ćemo se baviti sutra", smatra Virdžinija Đeković Miketić. Po Zoranu Hamoviću, "naše društvo jeste solidarno, samo ta solidarnost ne sme da miruje. Ona mora da bude pokrenuta i ne sme da bude zloupotrebljena. Pojavljuju se pojedinci i grupe koji ukazuju na dobre primere i dobru praksu i to je ono što treba da podržavamo. Smatram da ne treba samo da očekujemo bolje sutra nego da ga proizvodimo upravo preko tih grupa i tih pojedinaca."

Foto: Marija Janković

„Ako, kada nekog napadnu, nas nekolicina odgovori, a svi ostali ćute – većina će biti na strani onoga ko napada i vređa. U ovom trenutku 'svi smo mi Seka Sablić' i to mora tako da bude. U tom smislu, govorimo o višestrukoj solidarnosti"
– Zoran Hamović

Dragana Varagić zaključuje "da su godine ugroženosti i socijalne, lične i ekonomske nesigurnosti dovele do toga da solidarnost nije razvijena koliko bi trebalo da bude, što pravdam ekonomskom situacijom, jer kada nemate ekonomsku stabilnost, onda preovladava lična ugroženost. Smatram da je solidarnost koju kulturni radnici pokazuju prema društvu ravna donacijama u novcu. Ipak, to su nažalost još uvek izuzeci, i solidarnost nam još uvek nije nešto što se podrazumeva." ¶

Priredili MARKO PANTIĆ i SONJA ĆIRIĆ

Članak je objavljen u okviru projekta "Država i solidarnost – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije.

12. Merlinka festival

Ko za rane ne zna,

Pet filmova sa ovogodišnjeg izdanja festivala kvir filma dostojno oličava žanrovsku, motivsku, senzibilitetsku, naravno i kvalitativnu raznolikost savremene produkcije

Emilija

Tako je, kao u naslovu ovog teksta, tu relaksiranu poziciju onih snađenih pod gustom krošnjom kismeta i pripadnosti većini ekonomično i jetko opisao Šekspir, a ovogodišnji, 12. Merlinka festival kvir (queer) filma ponovo je onima ljubopitljivima, kao i onima koji u filmovima tog tipa traže identifikacijsku utehu, pružio uvid u to kako film diše kada se nađe ruku pod ruku sa tom vrstom drugosti. I sve to u danima kada je ponovo aktuelizovano obećanje o nacrtu zakona o istopolnim partnerstvima u našoj zemlji, što bi zbilja bio nekakav pomak i uvod u ono što će po tom i obližnjim pitanjima definitivno morati da bude urađeno i usvojeno u sve doglednoj budućnosti.

O kviru i pominjanim aspektima drugosti upravo tog podtipa nikad se nije zgoreg iznova upoznavati i bez tog nekada iskrenog, a katkad i isforsiranog dnevnopolitičkog i ideološkog okvira. Svakako je lakše prihvatiti ono što se barem u zadovoljavajućoj meri pojmi i oseća kao relevantno, a film, kao najkomunikativniji vid savremene umetnosti i popularne kulture, to čini nekako najlagodnije, a naročito ako se put takvih spoznaja kreće iz pozicija heteronormativnih svetonazora i iskustava. Baš kako ističe znamenita Džudit Batler u čuvenoj studiji *Nevolja sa rodom* (kod nas objavila kuća Karpos, a prevela Adriana Zaharijević): "Shvatanje da bi mogla postojati neka 'istina' pola, kako je Fuko ironično imenuje, proizvode upravo one regulatorne prakse koje generišu koherentne identitete kroz matricu koherentnih rodnih normi. Heteroseksualizovanje želje zahteva i ustanovljuje proizvodnju oštro podvojenih, asimetričnih opozicija između 'femininog' i 'maskulinog', koji se pak shvataju kao ekspresivni atributi 'muškog' i 'ženskog'."

A kapacitet da transcendira tesne granice kvir filma i iskorači put opštije, brojnije, dakle, i heteronormativne publike, sasvim očekivano, i poseduje i pokazuje *Leto '85*, najnoviji film neumornog Fransoa Ozona, možda i najistrajnijeg polemičara i provokatora glavnog toka savremog francuskog filma. On se tu prihvatio naoko jednostavne, pa i tipske priče o prvoj velikoj gej ljubavi i letnjoj romansi u životu mlade i takve bliskosti željne duše, što, skupa sa zamešateljstvima u, nazovimo to tako, poslednjoj rolni filma prati mustru koju je recentnijoj kvir umetnosti u amanet ostavio Forster sa svojim izvrsnim romanom *Moris*. Tu negde stižemo i do ključne nevolje i najproblematičnije tačke ovog Ozonovog ostvarenja, inače, da to bude jasno naznačeno, ukupno uzev, vrlo dobrog i potrebnog filma – naime, mnogima će ovo Ozonovo ostvarenje zaličiti na *Zovi me imenom svojim* Luke Gvadanjina od pre samo nekoliko filmskih leta i zima. Premda su analogije i podudarnosti i brojne i lako zametljive (osnovni tok i duh priče, retro-šik, oslanjanje na širu pop-kulturnu baštinu, motiv leta koje će promeniti dosta toga, ako ne i sve, kriptična romansa koja u viđenju aktera dosta čari crpi upravo iz te tajnovitosti...), mora se biti pošten da je Ozon ovde ekranizovao roman koji je objavljen mnogo pre nego Asimanova proza kojom se poslužio naručeni Gvadanjino.

Leto '85

Te srodnosti i sličnosti na stranu, *Leto '85*. je dobar i uspeo film, izrazito pitak i očito usmeren i ka gledateljstvu koje posebno ne mari za stileme i specifičnosti kvir filma sadašnjice, vrhunski odglumljen, odmerenog ritma, lišen Ozonu toliko dragih ekscentričnosti... dakle, film koji se lako gleda i koji je razumno i ceniti i voleti, ali utisak je i da filmu ipak nedostaje ozonovske drskosti, što možda jeste posledica sazrevanja i plodova spokoja koji zna da stigne sa srednjim godinama, a možda pojašnjenje za to treba tražiti u ciljanoj vernosti literarnom predlošku Ejdana Čejmbersa (naziv romana, koji datira još iz 1982. godine, glasi *Pleši na mom grobu*). Bilo kako bilo, tu nanovo dolazimo do povoda za poređenje sa Gvadanjinovim delom *Zovi me imenom svojim*; naime, tamo gde Gvadanjino do upečatljivog tragizma stiže diskretno, Ozon, kanda, preuzimajući to iz pominjane knjige, do iste kote dobacuje uz malo mehaničke pripovedačke gimnastike, što u samoj završnici u neku ruku naruži i problema-

ožiljku se ruga...

Bez ljutnje

Advokat

Izgubljeni zauvek?

Fotografije: promo

tizuje ovaj zreo i svakako vešto skockan film. Ipak, ne treba cepidlačiti, jer Ozon je i ovde uspeo da stvori dovoljno polemičan film koji će moći da prati i poštuje i publika heteronazora čak i bez automatski uključene otvorenosti za prikaz drugosti kvir soja na filmskom platnu. Fransoa Ozon ostaje jedno od udarnih pripovedačkih i autorskih imena na polju kvir filma, a *Leto '85.* daje osnova da se posmatra i kao tranzicioni film na putu ka možda eksplozivnijim i odrešitijim delima u, nadajmo se, što bližoj budućnosti.

Potpuno na drugom polu se nalazi litvanski film *Advokat* (The Lawyer), koji je delom (nekoliko dana) sniman i u našoj zemlji, uz učešće Jelene Stupljanin u epizodnoj roli i producentkinje Milene Džambasović. Naravno, niko zdravorazuman ni neće očekivati isto od Ozona i mlađeg litvanskog sineaste (koji se, kako sam ističe, jedini u toj zemlji kontinuirano bavi isključivo filmovima kvir tematike), ali toliko neveštosti, pa i pravog pravcatog dunsteraja se retko sreće u sferi festivalskih ostvarenja iole zamašnijih autorskih ambicija. Reditelj Romas Zabarauskas u ovom svom trećem celovečernjem filmu, zapravo, nije pokazao ništa pamćenja i pažnje vredno. Ovaj film o uspešnom litvanskom korporativnom advokatu koji zapuca u Srbiju kako bi se sreo s migrantom koga je upoznao u bespućima interneta pada na svim iole važnijim aspektima – priča je neuverljiva i traljavo vođena, sa obiljem praznog hoda i čistih dramaturško-narativnih viškova, atmosfera filma je neupečatljiva, pripovedanje je aritmično, izbor muzike je nepojmljivo loš, baratanje lokacijama na nivou pukog pokušaja, dok film i produkciono deluje neubedljivo, mada sve to nekako pada u zasenak neverovatno loše i amaterske glume Eimutisa Kvosčijauskasa, od čije kreacije je, avaj, ovde, u ovoj suštinskoj duo-drami zavisilo, a da on nije kadar da pred kameru iznese ni najbazičnije od svih najopštijih emocija i stanja.

Srećom, tu je bio i film *Bez ljutnje* (No Hard Feelings), koji je sasvim zasluženo na ovogodišnjem Berlinskom filmskom festivalu osvojio nagradu *Tedi* za najbolji kvir film u celokupnom programu. Iako je reč o debitantskom ostvarenju, sasvim je jasno da je u pitanju rad darovitog sineaste koji, pritom, ima i štošta zanimljivo da kaže i koji je sposoban da to učini na kinestetski validan i nadahnut način. Scenarista i reditelj Faraz Šarijat je u samo 92 minuta trajanja uspeo da udene i skladno sjedini dosta toga – intrigantnu priču o mladom gej Irancu, koji je druga generacija migranata u Nemačkoj, osvrt na jalovu i neretko okrutnu birokratiju, užase migrantske krize, pakao aplikacijskog seksa, prikaz upinjanja da se bude svoj i u okruženju snažno definisanom rigidnošću i alfamužjačkom nadobudnošću, te sporotinjajući i zakonski zauzdan, ali i dalje evidentan rasizam većine domicilnih žitelja Nemačke danas. *Bez ljutnje*, mudro i sasvim opravdano struktuiran oko izvanredno koncipiranog glavnog junaka, zadržava pažnju i povoljan utisak i kada u završnici dođe do zbrzavanja i ishitrene promene preovlađujućeg stila gde se, uz jasno vidan šar, prelazi iz pređašnjeg naglašenog verizma u blagi onirizam po meri onih koji bi da i dalje sanjaju na temu pravičnijeg i blažeg sveta. *Bez ljutnje* gledaocu, povrh te svoje upadljive konsekventnosti po pitanju nedvosmislene pripadnosti kvir filmu današnjice, bez mnogo razmišljanja pruža sugestivan zalog za pomno praćenje Faraza Šarijata u filmskim i filmofilmskim godina pred nama.

Solidan utisak, ali ne znatno više od toga, ostavlja švedski film *Izgubljeni zauvek?* (*Are We Lost Forever?*) producenta, scenariste i reditelja Davida Fardmana, koji se pak odlučio za detaljistički prikaz devolucije jedne ozbiljnije i dugovečnije veze između dva geja, reklo bi se, ne sasvim kompatibilnih ličnosti i potreba. Fardman je na tom planu dovoljno »

ubedljiv i to je možda jedna od krunskih prednosti ovog filma u odnosu na aktuelnu konkurenciju. Priča deluje uverljivo i prepoznatljivo, pa i univerzalno, mimo tog istopolnog okvira i miljea, a s tim u vezi i opaska da joj ipak manjka nešto posebno što bi je činilo autentičnom povešću iz LGBTQ sveta. Istini za volju, ima i toga – posebno u delu koji se tiče seksa podosta vremena nakon rastanka gde smo mogli da na mikro-planu ispratimo previranja alfamužjačkog tipa koja, poput ponornice, umeju da isplivaju u muško-muškim vezama. Ipak, najupadljivija boljka ovog filma, koji u stilskom smislu baštini očito naučeno iz američkih mamblkor ostvarenja iz prvih deset godina ovog veka (a mamblkor je, zapravo, aproprijacija skandinavske Dogme), na kraju biva krajnje problematičan ritam filma, opterećen manjkom dramskog materijala, što dovodi i do antiklimakterične završnice.

Nešto slično, ali u vidno manjoj meri, da se opaziti u solidnoj argentinskoj drami *Emiliji*, nazvanoj po glavnoj junakinji koja se nakon kraha poduže lezbijske veze vraća u rodnu Patagoniju, gde će početi da predaje u lokalnoj školi, zavodi tamošnje muškarce, tiho ratuje sa očito nezadovoljnom majkom, pokušava da zaceli slomljeno srce brzopletim zaljubljivanjem, kao i da oproba beg od sebe, odnosno, od onog staklenog zvona pod kojim se svi manje-više, na ovaj ili onaj način koprcamo i borimo za iskorak i dovoljno ubedljiv privid slobode. Unutar te festivalske fele, *Emilija* je film sredine puta, znalački sklopljen, ali i krcat oprobanim i sigurnim rešenjimaa. Nemir koji nosi, ali i sapliće Emiliju tu kontrapunkt ima u postojanosti i stamenosti patagonijskih krajolika, što u nekom trenutku postaje prečest zahvat, pa i manir. Ipak, *Emilija* poentira tamo gde je najvažnije – na polju emocija koje tu i tamo pobudi i pokrene, a to se posebno odnosi na onaj deo u kojem ovo ostvarenje uspeva da problematizuje onaj možda već i mitski motiv (ne)mogućnosti potpunog povratka kući, odnosno, sebi. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Daleko od romant

***Maj* je isprepletan raznim sećanjima, kao i impresionističkom poezijom holandskog pesnika i socijaliste Hermana Gortera. Stihovi koje je Andrisen odabrao prepuni su zvučnih referenci. Oni govore o tišini, svetlosti, zvonima, vetru, zvižduku, pticama, glasu, trubama, ljubavi. Muzika često suptilno ilustruje tekst sa lakoćom koristeći neke od tipičnih sintagmi Andrisenovog muzičkog pisma**

Veče je 17. novembra 1969. godine u Amsterdamu. "Konstitutivni mit holandskog muzičkog života", kako su neki nazivali akciju "Notenkraker" (značenje reči *notenkraker* je dvostruko – lomilica za orahe, ali i lomilica za note) samo što se nije dogodio. Četvorica članova grupe radikalnih kompozitora poznatih i kao *Petorica* (Luj Andrisen, Miša Mengelberg, Rajnbert de Leu i Peter Shat) ušli su u salu Koncertne zgrade (Concertgebouw) i pomešali se sa publikom koja je došla da čuje koncert. (Peti član, Jan van Flajmen nije bio prisutan). Šef dirigent Bernard Haitink zauzeo je poziciju na bini spremajući se da orkestru da znak za početak muziciranja. U tom momentu zvečke i ostali priručni perkusivni instrumenti začuli su se iz publike. Sa balkona su se raspršili leci koji su označili simfonijski orkestar kao statusni simbol vladajuće elite. Levičarski nastrojeni umetnici tražili su da se povede javna diskusija o načinu na koji se vodi simfonijski orkestar i koncertna politika. Metež je uključio publiku, izvođače, kompozitore i pomoćno osoblje, a završen je izbacivanjem pobunjenika iz sale.

Ovaj događaj, iznedren i iz tekovina PROVO pokreta, ostao je urezan u muzičku istoriju Holandije, bio je to manifest koji je otvorio prostor za izgradnju nekonvencionalnog muzičkog sveta, onog sveta u kome će kultura živopisnih ansambala, decentralizacija institucija i progresivni savremeni muzički jezici voditi glavnu reč. Luj Andrisen koji svojom muzikom kritikuje kako američki minimalizam, tako i evropsku avangardu i postavangardu, društvena i muzička ustrojstva i hijerarhije, često koristi džez, pop i reference rane muzike, vokale i gudačke instrumente bez vibrata, obraća se Stravinskom i Bahu kao uzorima koji ne blede. Kao najupečatljiviji član *Petorice*, našao je u holandskoj šarolikoj i bogatoj muzičkoj sceni snažno uporište za svoju odsečnu, političnu poetiku, često zanovanu na postminimalističkoj muzičkoj repetitivnosti koja je lišena ponekad koketne ambijentalnosti muzike njegovih američkih kolega. Sa druge strane, holandska, ali i čitava evropska, pa i svetska scena savremene muzike našli su upravo u Andrisenovoj poetici jedno od svojih najlucidnijih uporišta.

Više od pola veka od legendarne akcije "Notenkraker", Konsertebau se ukazao kao koncertno čvorište drugačijeg loma. Andrisen je i ovoga puta umešan. Dominantni kontekst je pandemija koja traje. Svet izvođačkih umetnosti širom planete stavljen je na "pauzu", sa manje ili više rigoroznim, često nelogičnim, a ponekad teško shatljivim pravilima koja umeju i da vređaju inteligenciju onih na koje se odnose: izvođače, publiku, autore, kritičare. Odlaganja i otkazivanja koncerata, hiperprodukcija onlajn emitovanja, pokušaji zajedničkog muziciranja na daljinu, preporuke snimaka muzike, poplava muzičkih videa raznih vrsta na prvi je pogled zanimljiva, ali ne uspeva da nadomesti koncertni doživljaj muziciranja uživo. Živi zvuk na sceni i mogućnost prisustvovanja njegovom uvek neizvesnom izvođenju teško je zamenljiv. Čini se da je sve manje onih kojima je do toga istinski stalo.

Koncert održan 5. decembra u Matine seriji odigrao se u sledećem režimu: na sceni Konsertebaua bili su članovi Orkestra 18. veka sa dirigentom Danijelom Reusom, a kasnije i horisti Kapele Amster-

ičnog simfonizma

KOMPOZITOR JE PRISUTAN: Luj Andrisen u poseti Zemunu 2004. Foto: Jasna Novak

dam. Publici nije bio dozvoljen pristup, sala je bila gotovo sasvim prazna. Bili su u njoj samo voditelj prenosa i kamermani. Koncert je prenošen uživo na četvrtom programu Holandskog radija (NPO Radio 4), koji se emituje i onlajn (audio-snimak je i dalje dostupan: https://www.nporadio4.nl/ntrzaterdagmatinee/gemist.) U prenosu uživo mogli smo da vidimo i video-snimak koncerta. Na programu su bili: Mocartova 40. *Simfonija u g-molu*, kompozicija *Nymphes des bois* Žoskena de Prea i delo *Maj* (2019) Andrisena, koje je ovom prilikom premijerno izvedeno. Izvrsni muzičari svirali su Mocarta sa neobičnim *Sturm und Drang*-ovskim žarom i posvećenošću, kao da su želeli da po svaku cenu izađu iz dvodimenzionalnosti ekranske slike. Članovi hora Kapela Amsterdam, pevači – tokom pandemije ponekad uopšteno i neverovatno označeni kao "superprenosioci" – pojavili su se na bini sa maskama. Kada su zauzeli svoje pozicije, skinuli su maske. Taj maskirni ulazni deo "kovid koreografije" ostaje teško razumljiv. Izveli su muziku Žoskena de Prea reljefno, kristalno, zvonko. Muzika je u njihovoj interpretaciji delovala kao britka i sjajna staklena skulptura satkana od glasova. Žoskenovo delo posvećeno je uspomeni na Johanesa Okegema, njegovog prethodnika. Slično tome, Andrisen je napisao *Maj* u znak sećanja na svog prijatelja Fransa Brugena, osnivača upravo Orkestra 18 veka.

Maj je isprepletan raznim sećanjima, kao i impresionističkom poezijom holandskog pesnika i socijaliste Hermana Gortera. Stihovi koje je Andrisen odabrao prepuni su zvučnih referenci. Oni govore o tišini, svetlosti, zvonima, vetru, zvižduku, pticama, glasu, trubama, ljubavi. Muzika često suptilno ilustruje tekst sa lakoćom koristeći neke od tipičnih sintagmi Andrisenovog muzičkog pisma. U minijaturnoj epizodi pojavljuje se i solo blok flauta, kao omaž Fransu Brugenu. Neočekivano, ova muzika ukazuje se kao neka vrsta operske scene, živopisne i dramatične, prepune boja i zvukova. Lako se može zamisliti da joj prethode, kao i da posle nje slede događaji slični, na primer, onima iz *Vrta uživanja*, Andrisenove i Hartlijeve filmske opere *La Commedia* ili pak ekstatične arije iz poslednjeg Andrisenovog operskog dela *Pozorište sveta*.

Tip muzičkog ansambla koji je blizak Andrisenu često je nazivan "Zastrašujućim orkestrom 21. veka". Taj orkestar je trebalo da omogući i brisanje granica između visoke i popularne umetnosti. Ansambl koji je izveo *Maj* blizak je donekle tom konceptu. Zvuk ovog dela, kao i zvuk orkestra, daleko je od romantičarskog simfonizma, taj zvuk priziva u sećanje nazive dve Andrisenove ranije kompozicije – *Drvo* i *Srebro*. Toplina i plemenitost instrumentalnih materijala suprotstavljena je srebrnoj zvonkosti često oporih disonantnih sazvučja koja donose glasovi.

Najave koje su se u holandskoj štampi pojavile uoči ovog koncerta sadržale su i izjavu Andrisenove supruge da je *Maj*, makar formalno gledano, njegova poslednja kompozicija. Bolest je primorala kompozitora da se u devetoj deceniji povuče iz javnog muzičkog sveta i da nastavi da stvara improvizujući na klaviru. Taj događaj koincidirao je sa činjenicom da se i sam muzički svet uglavnom povukao iz onoga što smo ranije smatrali javnošću, barem na još neko neodređeno vreme. Oštro i elegantno, njemu svojstveno, došao je i ovaj Andrisenov potez. *Maj* se ukazuje i kao spomenik jednom vremenu i jednoj umetnosti. Muzičari su, dirljivo, u praznoj sali aplaudirali sami sebi, Mocartu, Žoskenu, Luju Andrisenu i muzici. Mi smo ostali pred ekranima, zarobljeni negde između prvih i poslednjih Gorterovih stihova uglazbljenih u *Maju*, između "novorođenog proleća i novorođenog zvuka" i "dugih priča o pesmi i tuzi". ¶

JELENA NOVAK

Prazan kofer pun đakonija

Mustafić otvara slike puštajući gledaoca da ga obuzmu i da u zahtevnom tempu otkrije sloj po sloj nasilje rata, nerazumevanja; reditelj jasno slika oholost jednih i ogroman gnev drugih koje oholost guta. *Paravani* su složeno putovanje koje vas suočava sa besmislom rata, nasilja, besa i oholosti

U Novosadskom pozorištu / Ujvideki szinhaz reditelj Dino Mustafić je režirao komad *Paravani* Žana Ženea. Žene je komad pisao inspirisan Alžirskim ratom za nezavisnost. O Ženeu Sartr kaže: "Rembo je hteo da izmeni život, Marks društvo. Žene ne želi da izmeni ništa. Ne računajte s tim da će kritikovati društvene institucije, potrebne su mu isto onoliko koliko Prometeju njegov orao."

Mustafić otvara (kako je otvara i Žene) scenu putovanjem na kojem su naši junaci Said i njegova majka; oni putuju da upoznaju Mladu, Lejlu, naš je Said Ženik i on i Lejla se spajaju iz praktičnih razloga: Said je, naime, najsiromašniji u okrugu, a Lejla najružnija, pa ih te okolnosti spajaju... To kako Emina Elor majku i Robert Ožvar Saida na putu po pustinji koji ih vodi do mlade donose na scenu toliko je životno da u gledalištu osetite kako vas pustinjsko sunce prži, ali ne marite. Majka sa punim koferom đakonija i darova, koji je zapravo prazan, i Ženik koji uživa da gleda kako njegova majka, do malopre bosa, igra u cipela na štiklu, u ovom slučaju crvenim, nasred pustinje dok sunce prži po njoj i znoj se svuda po njoj sliva, dok mu objašnjava da je jednu od cipela našla kod kontejnera, a drugu ko zna gde i da ih je prvi put obula na sahrani njegovog oca...

Dramaturškinja Željka Udovičić Pleština kroz Ženeov komad putuje kao iskusan znalac prateći osnovni narativ drame, koji, dok je čitate u integralnoj verziji, deluje gotovo neukrotiv, na meru koja tačno ostavlja ono što je ključna narativna nit, ono najsnažnije u priči – venčanje, različitost kultura koje ne čuju jedna drugu, jedna iz oholosti, druga iz pravednog gneva kojim se na oholost odgovara, koji kao svaki gnev postaje ubojit, zatim jasno slikajući svetove: svet živih i svet mrtvih, tako važne kod Ženea, koji nas neprestano opominje da su oba tu da komuniciraju i da ih ne smemo prenebregnuti...

Foto: Srđan Doroški

Paravani pripadaju onom što se naziva Ženeov teatar mržnje. Reditelj Dino Mustafić ovu priču režira svestan njenih kompleksnih simboličkih značenja, pažljivo kreirajući kontekst, zatim prostore koje vidimo na paravanima, paravani su video-bimovi, platna, uslovno rečeno, na kojima su kao i kod Ženea, sledeći njegovu osnovnu zamisao, paravani slike prostora, odnosno linije razdvajanja.

Mustafić otvara slike puštajući gledaoca da ga obuzmu i da u jednom zahtevnom tempu otkrije sloj po sloj nasilje rata, nerazumevanja; reditelj jasno slika oholost jednih i ogroman gnev drugih koje oholost guta. *Paravani* su složeno putovanje koje vas suočava sa besmislom rata, nasilja, besa i oholosti.

Muzika ovde ima posebno mesto; kompozitorka Irena Popović stvara prostore, fizičke prostore i prostore osećanja i želja, muzika prati ono sakralno u reditelj-skom postupku. Muzika u besprekornom ritmu ovu priču prati oslobađajući je okova, naglašava dramatičnost, vodi vas do patosa, ali isto tako i pruža olakšanje. Jer ovo je i moralitet (ženeovski naopak), i priča za Cara Šehrijara koja dolazi iz *Hiljadu i jedne noći*, i priča koja vas vodi vaskrsenju po onom iz Filipovog Jevanđelja: ko ne umre i ne vaskrsne u ovom životu taj neće ni posle smrti.

Reditelj kreira ritam predstave vodeći gledaoca sa predumišljajem i postepeno do teških uvida, ritam prati Ženeovo pisanje, ekspresionističko, čitavo u velikim zamasima.

Glumci Robert Ožvar, Emina Elor, Gabrijela Crnković, Gabor Pongo, Agota Ferenc, Terezia Figura, Atila Giric, Livia Banka, Zoltan Molnar k.g., Silvia Križan, Blanka Dieneš , Bence Salai, Edit Farago, Daniel Husta, Daniel Gomboš, Atila Nemet, Arpad Mesaroš, Zoltan Širmer, Melinda Šimon, Ištvan Kereši, Judit Laslo, Daniel Tot – igraju posvećeno i promi-

šljeno u pravoj meri pameti, discipline i strasti. Igraju onako kako Žene upućuje, za igru piše: *biće krajnje precizna, vrlo sažeta. Bez nepotrebnih kretnji. Svaka će kretnja morati biti vidljiva.*

Moćna scenografija Branka Hojnika prati i pisca i reditelja, jasno nas vodi kroz različite planove predstave, kako kroz svet živih i svet mrtvih tako i kroz svetove Arapa sa jedne i kolonijalista sa druge strane, kroz omiljene Ženeove svetove kurvi i lopova. Scenografija koja delom pokazuje paravane, a delom razine na kojim se svetovi "odvijaju" i prepliću. Osvešćuje i granice i mesta gde su ti svetovi goli i isti kada su svedeni na život i smrt.

Gde na kraju stižemo? Lejla je već mrtva, Saidova majka je mrtva i čekamo da i Said pređe sa druge strane. Za Saida znamo da ga svi traže, da on traži od kadije da ga kazni za prestup, za krađu jer bez kazne ne može živeti, niko ga, tačnije, neće uvažiti...

Žene nas, u svom stilu, iz jedne kontre koja je daleka i mahnita, užarenim, napornim i uzbudljivim slikama, uzbudljivim jezikom vodi uvidu.

Na kraju komada Žene kaže u didaskaliji da mrtvi, dok se izgovaraju dve-tri poslednje replike, iznose svoje paravane.

Paravan je granica između intime i javnosti, života i smrti, anonimnosti i poznatosti. Žene kreirajući svoj vrlo intenzivni mračni svet, ukazuje na mogućnost promene perspektive i otvara u njemu ne samo želju nego i ljubav.

Dino Mustafić nas u predstavi upravo suočava sa saznanjem da je paravan podsećanje da je barijera kako je vidimo sada privremena, ona se ruši, naposletku, stvar je našeg opažanja – šta je barijera? Ako je ne opažamo kao prepreku već kao priliku, onda se ponovo rađamo u novoj stvarnosti.

Saidova smrt nas čeka na kraju predstave, uz sve na sceni, i žive i mrtve koji čine jedan veliki hor dok on odlazi pokrivajući se glinom, odnosno blatom, jer na kraju se pepeo vraća pepelu. ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

Dajte malo istine (i moć narodu)

Izgleda da Džona Lenona niko nije razumeo. Običnog momka sa strasnim osećajem za pravdu, stvorenim na ulicama lučkog Liverpula, sa *irskom srećom* koju si mogao da posmatraš takoreći preko puta. Takvog lika stvarno ne možete da podjarmite papirnatim idejama iz nekakve mondenske verzije komiteta i ćelija. Vizija slobode Džona Lenona bila je neuhvatljiva, a na iskustvu zasnovana, i baš zato – za sve ljude iz ideološke futrole – sasvim nedostižna

Foto: Joost Evers / Anefo

"Ne računajte na mene ako se radi o nasilju. Na barikade izlazim samo sa cvećem" ("*Count me out if it's for violence. Don't expect me on the barricades unless it's with flowers*")

Džon Lenon

Džon Lenon ubijen je 8. decembra 1980. uveče oko 22.50, ispred zgrade "Dakota" na Menhetnu, gde je živeo sa svojom umetničkom i životnom saputnicom Joko Ono i mlađim sinom Šonom. Mark Dejvid Čepmen, njegov 25-godišnji dželat, doleteo je sa Havaja par dana ranije da izvrši pomenuto, pred svojom suprugom već najavljeno, krvavo delo. Detalji u vezi sa počiniocem, poput onog da se sa Lenonovima sreo još istog popodneva i da mu je Džon tada potpisao svoj tek snimljeni album *Double Fantasy* – što je čudnovatim slučajem zabeleženo na snimku prisutnog fotografa-amatera Pola Goreša – ili da je Čepmen zatečen na mestu zločina sa primerkom čuvenog Selindžerovog romana *Lovac u raži* u ruci – već su ušli u predanje. Brojni stručnjaci izneli su svoje mišljenje o stanju uma ubice Džona Lenona, kako u danima neposredno pre izvršenja atentata i nakon njega, tako i kasnije. Razmatranje svih mogućih razloga zbog kojih se Mark Čepmen, inače obožavalac Bitlsa, upustio u ovako stravičan poduhvat – ne prestaje do dana današnjeg.

Ali, zašto je, u stvari, stradao Džon Lenon?

Ako pesmu *Revolution* uzmemo kao nultu muzičku numeru Lenonovog otvorenog društveno-političkog angažmana, stvari od tog časa postaju nešto jasnije. Barem utoliko što je Džon Lenon, jedna od nosećih stvaralačkih snaga ovog, po mnogima najvećeg benda popularne muzike ikada, u narednom periodu postajao sve manje 'bitls', a sve više samostalni pobunjenik-aktivista. Bez obzira na mnoge sumnje kojima je bio izložen tokom svoje potonje američke epohe, Džon Lenon zapravo nikada zvanično nije bio član ni jedne političke organizacije. Njegova jedina partiju u tom smislu bila je i ostala – Joko Ono.

Baš u vezi sa pesmom *Revolution*, Lenonu je od strane *nove levice* zamerano da pokazuje potpuno neprihvatljivu distancu u odnosu na, kako se verovalo, jedini mogući način da se stvari promene, zagovarajući nešto mnogo učtivije od revolucije, umesto da se bez oklevanja prepusti bespogovornom prevratničkom vrenju trenutka. Tako mu je Džon Hojland, kritičar u radikalnom političko-kulturnom časopisu "Black Dwarf", napisao te buntovne 1968. otvoreno pismo, izražavajući ogorčenost zbog mlakih Lenonovih stavova iskazanih u pomenutoj pesmi. Lenon mu nije »

ostao dužan. Redakciji je poslao odgovor u kome oštro polemiše sa Hojlandovim gledištima, insistirajući i dalje radije na temeljnoj promeni u glavama umesto destrukcije, te završivši pismo upečatljivim *post scriptumom*: "Ti ruši, ja ću za tobom da gradim."

Džon Lenon nalazio je, dakle, protivnike ne samo u establišmentu, već i među svim zadrtim zagovornicima pukog razaranja, ma kog da su političkog predznaka. Nije mu se dopadala zamisao o podbadanju ljudi da krenu jedni na druge. Bio je ubeđen da nikakav rat više nije potreban običnom čoveku, nikakva nova spirala mržnje. Otuda je otvoreno iskazivao nenaklonost prema sumnjivim idejama o slomu sistema bez ikakvog plana. Ili o besnim smaknućima nepodobnih – stvarnim ili figurativnim. Kao takav, bio je isuviše tvrd orah za bilo kakvu manipulaciju. I time je praktično izmicao bilo kakvoj kontroli. A to se u narednim godinama zaista ispostavilo kao problem.

POD PRISMOTROM

Premda Bitlsi u 1970-im zapravo nisu više postojali, ovaj bend i dalje je doživljavan kao najveći na svetu i, iz tih razloga, neizmerno uticajan, bez obzira na sve. Čitava planeta nastavila je da pomno prati solo karijere čuvene *liverpulske četvorke*, njihove privatne i profesionalne živote, odbrojavajući dane do ponovnog okupljanja. Novi radovi Džona, Pola, Džordža i Ringa, ako baš i nisu dosezali do onih veličanstvenih ostvarenja iz zajedničkih dana, svejedno su angažovali maksimalnu pažnju medija i obožavalaca. Nimalo čudno, s obzirom da je do tog trenutka apsolutno svaka kuća sa gramofonom imala bar jednu njihovu ploču, a ako je u kući bilo tinejdžera – onda i mnogo njih. Nema dileme da su i Istok i Zapad u to doba izvrsno znali ko su Bitlsi i voleli mnoge njihove pesme – više od toga zaista se nije moglo biti *mainstream*. I dok su, dakle, obični ljudi pratili frizure i modu ovih svojih junaka, pevušili njihove hitove i neumorno se zabavljali – barem do časa kad teška egzistencijalna čizma konačno smrska njihovu mladalačku životnu volju i upregne je u svakodnevnu ucenu radnim mestom šrafa u masivnom proizvodnom mehanizmu – dotle su nevidljive poluge sistema, zadužene da kontrolišu društvo, bile jednostavno – užasnute!

Dejstvo takve popularnosti prevazilazilo je mogućnosti stavljanja pod nadzor.

Izgleda da je Džon Lenon najbolje skapirao svoju poziciju slavne osobe i veoma brzo postao svestan dobrih i loših strana koje iz toga proizlaze, naročito ovih drugih. U celom kontekstu političkih i društvenih previranja s kraja 1960-ih, Džona Lenona su bezbednosne strukture Velike Britanije i Sjedinjenih Država već videle kao ostvarenje svojih najgorih košmara: neprikosnoveno priznat i ugledan pop umetnik, koji na potpuno nepredvidljiv i nezadrživ način širi ideju o neophodnosti društvene promene. Ako su tvrdi levičari smatrali njegov angažman isuviše razvodnjenim, prevaziđenim i ukratko razočaravajućim za svoj ukus, ovi drugi, nevidljivi posmatrači, razumeli su veoma dobro da je opasnost po sistem na vidiku. I Lenona smesta stavili pod prismotru.

Sadašnja istorijska spoznaja kazuje nam na osnovu mnoštva otkrivenih dokumenata da je kompletna tadašnja angloamerička scena rokenrol muzike, manje ili više sve vreme, bila predmet bavljenja policije različitih službenih nivoa, alarmiranih odozgo da netremice istražuju dok se *nešto* ne pronađe. Velika nezgoda za pripadnike zakona izgleda da se isprva sastojala u tome što novoj kontrakulturi nisu mogli biti prišiveni oni uobičajeni *problemi*: u jednom strateškom memorandumu FBI iz tih godina izražava se žaljenje što već široko prihvaćen, nekonformistički stil ponašanja, koji uključuje zapuštenu odeću, neurednu kosu, neobičan nakit, oslobođenu seksualnost, rado eksperimentisanje sa drogama i skaredni sleng – u potpunosti poništava efikasnost dotadašnjeg postupka diskreditacije odabrane ličnosti. Mladi su, rečju, smatrali da je sve pomenuto veoma *cool* i da biti upitne higijene, promiskuitetan ili naduvan nije više nešto čega se treba stideti ili zbog toga osećati neprijatno, baš naprotiv. Kakva pobeda!

NIČIJI IGRAČ

Stvarnost je, međutim, paralelno pokazivala i svoju mnogo manje modernu, pritajenu stranu: godine 1966. u londonskom "Evening Standardu" bio je pokrenut niz članaka posvećenih već slavnim Bitlsima i tome kako oni žive i razmišljaju. U intervjuu koji je vodila sa Džonom Lenonom, autorka ga prikazuje kao nemirnog mladog čoveka u potrazi za smislom života, koji pokazuje interesovanje za zvučnu egzotiku i knjige, te navodi sledeće njegove reči: "Hrišćanstvo će proći. Nestaće i smanjiće se. Nema potrebe da raspravljam o tome; u pravu sam i pokazaće se da je tako. Sada smo popularniji od Isusa. Ne znam šta će prvo da ode – rokenrol ili hrišćanstvo. Isus je bio u redu, ali njegovi učenici bili su priglupi i obični. Po mom mišljenju, oni su ti koji uništavaju celu stvar izvrćući je."

Ovaj poseban komadić intervjua više se odnosio na u to vreme opštepoznatu činjenicu da je 1960-ih u crkve odlazilo sve manje ljudi, te da se naročito mladi nisu više odazivali njenom pozivu – činilo se da u vreme dominacije nauke i tehnologije značaj religije brzo nestaje. Međutim, prenet u drugi kontekst i objavljen u liberalnom američkom tinejdžerskom časopisu "Datebook", ne bi li se i tamošnja publika upoznala sa ličnim razmišljanjima slavnih pop muzičara pred njihovu aktuelnu turneju po Sjedinjenim Državama, ovaj razgovor dobio je potpuno drugi smisao – onog časa kad je pročitan na zatucanom američkom Jugu. Tamo su najpre priredili razbijanje ploča Bitlsa uživo u radijskom studiju, u dobroj staroj tradiciji linčovanja pred publikom. Pomama sa uništavanjem albuma nastavljena je još neko vreme u mnogim provincijskim središtima, čak sa pravim lomačama, jer se tvrđava palanke morala sačuvati – naravno, mnogi su s pravom branili Bitlse, Lenon je pokušao da objasni šta je tačno rekao, ali je šteta već bila učinjena, a žig antihrista zauvek utisnut. Ova nesrećna situacija samo je ubrzala odluku grupe da uskoro prestane sa nastupima uživo, obeleživ Džona u konzervativnoj javnosti za sva vremena kao onog ko je najgori od svih njih, otelotvorenje "zla" što ga sa sobom donosi nova pop kultura. U 1970-im Džon Lenon je u SAD, dakle, bio neka vrsta povratnika u zločinu, kada se tamo preselio.

Otada je mnogo toga zapisano o Džonu Lenonu kao subverzivnom elementu. Čitajući ono do čega danas možemo da do-

đemo, moramo se zapitati kako je stvarno izgledao post-Bitls život velikog muzičara i umetnika, koji nam iz ove perspektive deluje potpuno nezaštićeno pred nasrtajima raznih interesa, sa koje god strane da su dolazili. Izgleda da je Lenon shvatio kako je bezbedan još jedino na svojim pločama i javnim nastupima. Tu je sebi dozvoljavao skoro pa ekstravagantnu odvažnost, pred kojom se i danas uzbudimo, a možda neko i pocrveni. Još 1969. bili su to čuveni konceptualni *Bed-ins for Peace* događaji u Amsterdamu i Montrealu, dok je napolju besneo Vijetnamski rat, a legendarna *Give Peace a Chance* upravo nastajala. Slede potom nezaboravne pesme vatrenog angažmana, koje nemaju pandan u rok kulturi: *Working Class Hero*, *Power to the People*, *Imagine*, *Gimme Some Truth*, *John Sinclair*, uključujući one stvorene u kreativnom partnerstvu sa Joko Ono poput *Happy Xmas* (*War Is Over*), *Woman Is the Nigger of the World*, *Attica State*, *Angela* (sve nastale do 1975)...

Osvrnemo li se na to davno vreme, a zatim razmotrimo delo Džona Lenona u današnjici, potpuno podivljaloj od korumpiranih i lažljivih političara – čini nam se da je Lenon bio nepravedno i čak bezdušno napadan sa svih strana: kao umetnik meren sasvim specijalnim aršinima koji su njegova solo ostvarenja ponekad gotovo izvrgavali ruglu i otvorenom nipodaštavanju, a kao aktivista tumačen *ni tamo-ni ovamo*, uvek posmatran sa izvesnom podozrivošću. Za jedne, neprijatno ekstreman u iznošenju svojih stavova, i pritom zabrinjavajuće ludo privlačan za mase u svemu tome; za druge, neko ko je izneverio očekivanja o još žešćoj konfrontaciji sa vlastima, jednostavno ne ispunjavajući program zacrtan u političkim salonima.

Izgleda da Džona Lenona niko nije razumeo. Običnog momka sa strasnim osećajem za pravdu, stvorenim na ulicama lučkog Liverpula, sa *irskom srećom* koju si mogao da posmatraš takoreći preko puta. Takvog lika stvarno ne možete da podjarmite papirnatim idejama iz nekakve mondenske verzije komiteta i ćelija. Vizija slobode Džona Lenona bila je neuhvatljiva, a na iskustvu zasnovana, i baš zato – za sve ljude iz ideološke futrole – sasvim nedostižna.

SUVIŠE SAVREMEN
DA BI BIO ZABORAVLJEN

Džon Lenon bio je po svemu posebna ličnost. Kao važna polovina pogonske sile one zvezdane autorske konstelacije Lenon-Makartni, dolazio je do pažnje srazmerno lako. Britkog jezika, oštre pameti, zainteresovan za istinu i jednake šanse za sve, ljubopitljiv u vezi sa svim novim političkim pokretima i idejama, zgađen pred događanjima u Vijetnamu i rasnim potcenjivanjem ma koje vrste, ali i jeftinim levičarskim junačenjem – bilo je sasvim jasno da sebe ne vidi tek kao još jednog muzičara-zabavljača, makar i onog vrhunskog ranga, već kao osvešćeno biće koje svoj status poznate osobe upravo smatra obavezom da se naglas izražava mišljenje i daje komentar povodom svih stvari koje se dešavaju pred očima celog sveta: u Britaniji, Americi ili bilo gde, uostalom. Njegova ćudljiva narav u kojoj su bile pomešane ljubaznost, duhovitost i skromnost, po kojima ga mnogi poznanici pamte, zajedno sa izvesnom zajedljivošću i utiskom da bi mogao da vas "ispreskače" samo ako to želi – ukoliko biste se u njegovom društvu previše opustili i izrekli nešto glupo – izgleda da je ipak bila neodoljiva. Priča se da ga je svojevremeno u Njujorku, tokom šetnje po kraju, jedan mladi basketaš sa terena pored kojeg je prolazio prepoznao i doviknuo mu: "Hej, Džone, kada ćeš ponovo da okupiš Bitlse?", na šta mu je Lenon munjevito odgovorio: "A kad ćeš ti da se vratiš u srednju školu?" Ljudi su voleli da razgovaraju sa njim, oduševljavali se njegovim duhovitim replikama, a on sam pokazivao veliku želju za druženjem takođe, razmenom ideja, uključivanjem u komunikaciju punom snagom. A da li je uspeo da se izbori sa pokvarenom administracijom? Pa, bar u nečemu jeste, prouzročivši slatki plod borbe protiv sopstvene deportacije – Mik Džeger mu zbog toga i dan-danas zahvaljuje kada u svom pasošu vidi da mu je poništenje vize u svoje vreme povučeno "zbog Lenonovog presedana": pošto je Džon (kao i Mik) ranije privođen u Velikoj Britaniji zbog posedovanja marihuane, godinama se potezalo pitanje može li uopšte imati vizu za SAD, koja mu je na kraju odobrena.

Džon Lenon neprestano je izazivao, i svojim životom, pre svega u 1970-im, razotkrio jedno lice Velike Britanije, Sjedinjenih Država i uopšte tzv. Zapadnog sveta, koje je do tada bilo relativno skriveno ispod svojih luksuznih kapitalističkih oblandi, a danas se otvoreno pokazuje kao sveprisutno. Malograđanština, ksenofobija, rasizam, mizoginija, religiozni fanatizam nazovipobožnih, koji ne prezaju da prete, targetiraju i konačno ubijaju druge ljude, sve navodno u ime vere, ekonomsko tlačenje radničke klase, žena i uopšte ranjivih skupova društva, koje nema ko da zaštiti i da u njihovo ime istupi protiv birokratskih progonitelja i eksploatatora, uz već podrazumevajuće licemerna obećanja političara tokom izbornih procesa, gde god – sve to stizalo je redom pod njegovo lucidno umetničko i ljudsko sečivo, otvoreno prikazujući bolest onog razvijenijeg dela planete, koja sada hara i njegovim udaljenim predgrađima. Legendarni aktivista Tom Hejden (1939–2016) zato lepo kaže da je između mnogih načina na koji možemo pamtiti Džona Lenona – najvažnije ne izbrisati iz sećanja upravo ono njegovo lice koje bi FBI i MI5 želeli da zaboravimo. ¶

ZORICA KOJIĆ

Kroz crne šume i planine

Jedanaesto studijsko izdanje američkog alternativnog rok sastava nudi upečatljiv umetnički uvid u distopičnu sliku naše stvarnosti, a okultni i psihodelični muzički pejzaži u pesmama korespondiraju sa haotičnim duhom vremena u kome živi cela planeta

"Muka mi je od stvaranja muzike za koju su mi ljudi stalno govorili da ne zvuči savremeno", požalio se nedavno Bili Korgan (53) kultnom časopisu NME, a svoj odgovor publici, kojoj je očito teško ugoditi, formulisao je onako kako bi se to i očekivalo od muzičara njegovog formata: objavljujući novi, dupli album *Cyr* kojim je njegov bend, čini se, okrenuo jedan sasvim novi list. Iskoračivši van svoje zone (muzičkog) komfora, vešto kombinujući sint-pop '80-ih, gitarske grmljavine '90-ih i savremenu produkciju već uveliko dvehiljaditih, Korganove "Bundeve" kao da su imale potrebu da promene pravac i donekle raskrste sa svojim muzičkim nasleđem, nataloženim u prethodne tri decenije.

Sâm naziv albuma *Cyr* mogao bi imati više značenja, a jedno od njih je da je nazvan po Kiriku, detetu-svecu iz ranog četvrtog veka, nastradalom u velikim progonima hrišćana za vreme cara Dioklecijana. U izdanju nezavisne diskografske kuće Sumerian rekords ploča je objavljena 27. novembra, paralelno sa petodelnom, postapokaliptičnom animiranom mini-serijom pod nazivom *U pepelu*, koja se može videti na jutub-kanalu benda.

Atmosfera čitavog izdanja odiše neskrivenim misticizmom. Okultne, mitološke pojave iz davnih vremena, poput veštica, feniksa, đavola i drevnih vladara zaboravljenih kraljevstava provejavaju u skoro svakoj od dvadeset pesama na novom albumu Pampkinsa. Možda paradoksalno zvuči činjenica da su za takvu "mračnu" atmosferu faktički zaslužne izrazito pop pesme, koje čine većinu novog materijala. Pojedini novinari, igrajući se terminima, već su pronašli i nove kovanice – *mythnopop* i *arcadian electro* – kojima su pokušali da definišu ovaj "subžanr" u koji se upustio bend iz Čikaga.

Iako je pevač i gitarista Bili Korgan potpisan kao autor i producent svih pesama na ploči *Cyr*, u radu su mu pomagali i originalni članovi grupe, gitarista Džejms Iha i bubnjar Džimi Čembrlen. U "novoj" postavci, nažalost, nije bilo mesta za prvu basistkinju Darsi Vrecki, koja je već godinama u lošim odnosima sa frontmenom benda. Na ploči je učestvovao i gitarista Džef Šreder, a zapaženu rolu imala je i vokalistkinja / klavijaturistkinja Kejti Kol, koja "Bundeve" već neko vreme prati na njihovim koncertima.

Već uvodna stvar *The Colour of Love*, sa bas linijom koja neodoljivo podseća na gotik-himnu *A Forest* grupe The Cure, svojim oštrim ritmom, izraženim sintisajzerima i gitarama koje se jedva naslućuju u dubokoj pozadini, prilično jasno nagoveštava smer cele ploče. Sličan konceptualni "krosover" nju vejva u dark pakovanju, dosledno prate i naslovna numera *Cyr*, zatim *Birch Grove*, još jedan singl *Ramona*, dok pesma *Wrath* na trenutke deluje kao da je "ispala" sa neke od ploča Pet shop boysa.

U intervjuu za "LA tajms" Bili Korgan je izjavio da na "lageru" ima spremnih još 46 pesama koje bi mogle da budu objavljene u bliskoj budućnosti. Globalnu epidemiološku pretnju i višemesečni period "zaključavanja" muzičar je očito iskoristio tako što je intenzivno radio na novom materijalu, a ovakav kreativni zamajac ne bi ni bio moguć bez određenog stepena (samo) izolacije. "Ja sam pustinjak", kaže Korgan aludirajući na devetu kartu Velike arkane u Tarotu. "Povlačim se. Učim. Imam svetlo ako želite da me pratite. Ako ne, ostavite me na miru i odjebite", zaključuje oporo. Ipak, najsnažniji utisak na novom albumu ostavljaju numere koje u sebi imaju utkan prepoznatljivi, sirovi zvuk gitarskog roka, zahvaljujući kojem su Smashing Pumpkins stekli status alternativnih superzvezda. Taj "zvuk", uostalom, obezbedio im je tokom '90-ih godina prošlog veka čak četiri uzastopna platinasta albuma. Možda i najbolja pesma na novoj ploči, *Anno Satana*, svojim dijaboličnim nazivom brutalno nas podseća na ovu nesrećnu godinu epidemiološke apokalipse. Razarajući gitarski rifovi prisutni su i u gotik-numeri *Wyttch*, dok nas izvrsna *Black Forest, Black Hills*, sa bas linijom koju kao da je "raspisao" Piter Huk, u mislima vraća četiri decenije u prošlost, u doba kada su Joy Division razvaljivali po mančesterskim klubovima.

Možda i ključna zamerka novom albumu odnosila bi se na nedovoljnu uravnoteženost kvaliteta svih pesama na ploči. Imajući u vidu da ih je Bili Korgan u potpunosti sam napisao i producirao, postavlja se pitanje u kojoj meri je mogao da ima trezven, (samo)kritički odnos prema njima. Da je tih dvadeset stvari na albumu eventualno "skratio" na optimalnih 10-12, imao bi remek-delo po svim parametrima muzičkog kvaliteta.

Možda je pak Korgan jednostavno bio u nostagičnom raspoloženju, željan da novim duplim albumom podseti na važan jubilej Smashing Pumpkins-a – tačno 25 godina od izlaska njihove čuvene dvostruke ploče *Mellon Collie and the Infinite Sadness*, na kojoj se nalaze nezaboravne *cepačine Bullet With Butterfly Wings* ili *Zero*, zatim Čikaškim simfonijskim orkestrom "obogaćena" *Tonight, Tonight*, ili setni hit *1979*.

Uprkos svemu, čini se da je frontmenu Biliju Korganu ipak pošlo za rukom da konačno napravi "savremenu ploču", kojom bi trebalo da budu zadovoljni i on kao autor, ali i mnogobrojna publika. A Smashing Pumpkins su posle višegodišnjeg traganja za svojim "novim" autentičnim izrazom, sa albumom *Cyr* bez ikakve sumnje pogodili u metu. ¶

UROŠ MITROVIĆ

Iz sve me snage pamti i zaboravi

Foto: Nemanja Jovanović

"Ne traži me u novinama, vestima
tu imena mog nema,
nestao sam kao zadnji list
kad se zima sprema."

(*Čestitka manje*,
Džej Ramadanovski, 2013)

Umro je Džej. Tri godine nakon operacije, njegovo veliko i za sve uvek otvoreno srce prestalo je da kuca 6. decembra. Mnogi nisu ni znali koliko su ga voleli dok se vest o njegovoj smrti nije pojavila u medijima. Plakali smo, kačili pesme i stihove na društvene mreže, pisali lične uspomene, ali nije ovog puta to bilo ono uobičajeno ritualno "ripovanje" po internetu kad umre neko poznat. Ovog puta bilo je ličnije i emotivnije nego ikad pre. Zato moram u prvom licu.

Nedelja, njegov najveći hit, u ovom tekstu neće biti mnogo pominjan. Džej je otišao u nedelju, a ta, ionako teška i traumatična pesma, u mojim ličnim uspomenama zauvek je povezana sa jednim ledenim postbožićnim jutrom 1993. i jednom preranom smrću koju nikad nisam prebolela. Zato nikad ne slušam *Nedelju*, razbije me u hiljadu komada, jer od te '93. njega s nama nema. A imao je isto godina koliko i Džej kad je otišao.

O Džejovoj biografiji manje-više zna se sve. Romski dečak ("ganci", rekao bi on) sa donjeg Dorćola, onog iza tramvajskih šina, koji se, što bi rekao naš pokojni Uroš Komlenović "nikada neće naći u romanima gospođe Svetlane" (Velmar Janković, prim. nov.). Uroš nije dočekao, ali Džej jeste, da se i taj donji Dorćol "džentrifikuje" i postane elitni, ali to je druga priča.

Rano je otkrio šibicarenje i shvatio da od toga može lepo da zaradi. Školu baš i nije voleo, posle "šibice" otkrio je džeparenje, pa je ubrzo započeo i karijeru štićenika popravnih domova. Najduže je ostao u domu "Vasa Stajić" na Voždovcu, čiji je štićenik bio skoro devet godina. "Dugo ja nisam smeo da pričem ribi, znaš", ispričao je u jednom intervjuu: "Nemaš indeks, nemaš dugu kosu, dobiješ izlaz iz doma vikendom, al' epidemija vašaka u domu, brale, sve nas ošišali do glave."

Po izlasku iz doma otkriva "šanerisanje". "Šana" mu nije išla, sam je pričao, jer "ne može crn čovek, šaner mora da bude picnut, čvor, kravata, mantil". Ali upravo ga je "šana" dovela do muzičke karijere. Sa prijateljem šanerom pozvonio je na vrata Marine Tucaković i Fute Radulovića. Marina je čula kako peva i odmah počela da ga nagovara da snimi ploču. U akciju je uključen i pokojni Raka Đokić koji nije želeo da radi sa debitantima, ali Marina i Futa su ga "slomili".

Sledeća stanica – Mesam 1987. i *Zar ja da ti brišem suze*. Džej u listerskom odelu i svilenoj košulju na scenu izlazi iz publike jer nije znao da postoji bekstejdž: "Kažem ja ortaku: bato, gepi mi neko odelo za Mesam, a nosim 42. Kaže on: a gde ću da gepim, na dečjem odeljenju?"

Ostalo je istorija, 13 studijskih albuma, stotine hitova i potpuna nemogućnost da se Džej žanrovski svrsta bilo gde. Njegove balade su pop koji se meša i sa bluzom (*Ne znaš ti*), i sa šansonom (*Vetrovi me lome*), i sa sevdalinkom (*Violino, moja vilo*), a s druge strane, imamo čiste narodnjake u ritmu dvojke ili sedam osmina, pa čak i sa starogradskim zvukom (*Još me bude misli lude*, *I Dunav laže*). A onda su tu i erotski pesmuljci poput *Seksi ritma*, *Ala bih te, ala (oprskao mala)* i neprevaziđena *Lubenica* ("Da si moja devojčica, živela bi ko kraljica"). Sa devedesetima u pesme koje za njega rade Marina i Futa ulaze i orijentalni zvuci (*Rađaj sinove*, *99 žena*, *Niz reku života plovim*). Međutim, *Vetrovi me lome*, *Gde ću sad, moja ružo*, *Sunce ljubavi*, *Nijedne usne se ne ljube same*, *Ugasila si me* i još bezbroj drugih... hitovi su bez kojih ne prolazi nijedna kućna žurka sa narodnjacima ili provod u kafani.

Tamo negde polovinom dvehiljaditih svedočimo laganom fizičkom propadanju Džeja Ramadanovskog. "Mali nije taj kapacitet", rekao je, opet, Uroš Komlenović. Godine 2011. bila sam na njegovom koncertu u Sava Centru i preplakala koncert jer je Džej bio senka samog sebe. Jedva je uspevao da otpeva više tonove, zaboravljao tekst, taj je koncert, iskreno "povadio" Sinan Sakić, koji mu je bio gost. Ali onda je na kraju krenula *Nedelja*. Tek tada, kada je Džejov vokal onemoćao, ta je pesma zasijala u svem svom crnilu i dobila jednu novu, još strašniju, bolniju i lepšu dimenziju.

U narednim godinama, na koncertima je i dalje bio nemoćan, ali nas je zato radovao studijskim albumima. Tada dobijamo jednog mudrog, životom pregaženog Džeja, kroz pesme poput *Ne znaš ti*, *Zrno mudrosti* i moju omiljenu među njegovim "novijim" pesmama – *Čestitka manje*.

Nije ovo tekst koji treba da abolira Džeja. Da, svesna sam njegovih poroka, prijateljstava sa ljudima iz kriminalnog miljea kao što su Knele, Iso Lero (navodno, on mu je napisao *Uspeo sam u životu*) i konačno, sa Arkanom. Ali baš me briga, i Sinatra se družio sa mafijom.

Stalno je govorio da ne želi dugo da živi, da je i sedamdeset za njega previše ("Dok možeš da čvakaš, dotle treba da živiš", rekao je). Umro je, izgleda, kad i kako je želeo.

Pa za čim onda toliko iskreno plačemo dok plačemo za Džejom? Rekoh, nema žurke sa narodnjacima koja je prolazila bez njegovih pesama. Džej je umro u trenutku kada su nam zabranjene žurke i kafane. Kad "ovo" prođe, u prvoj kafani, na prve taktove *Ugasila si me* skočiću kao nekad pre. A do tada ostaje nam kafana bez dima, pesma bez boema... I jedna čestitka manje. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

KOVID I STRAH

Ipsosova lista od osamnaest vrsta narodnih briga u 27 zemalja pokazuje da pandemija nije samo medicinska, već kompleksna društvena pojava koja duboko potresa ekonomske, socijalne, psihološke i mentalne aspekte ljudskih života

"Nazovimo to pravim imenom: mi smo u pandemijskoj depresiji", piše "Vašington post" povlačeći paralelu između pandemije 2020. i Velike depresije 1930-ih. Ekonomisti i drugi to nerado čine zato što smatraju da su uzroci tih kriza različiti, a i zato što ne žele da budu optuženi za alarmiranje i pogoršanje i inače lošeg stanja. "Vašington post", pak, ocenjuje da je takva uzdržanost samoponižavajuća i neodgovorna jer umanjuje težinu krize.

Sličnost te dve krize "Vašington post" vidi u shvatanju da će se prilike same od sebe ispraviti, da će se roba već nekako prodati, da će se nekome smanjiti plata, da će neko propasti, ali da će zato drugi napredovati. Tako se 1930-ih racionalizovalo strpljenje i pasivnost: "Samo sačekaj. Biće bolje!" Kad se stvari nisu popravile, došlo je do erupcije anksioznosti i nezadovoljstva.

VAKCINOM PROTIV STRAHA

Serija istraživanja globalne agencije Ipsos "Šta brine svet", sažeta na listi od 18 vrsta briga, uverljivo pokazuje da ljudi pandemiju doživljavaju ne samo kao medicinsku krizu, već kao kompleksni potres koji pogađa ekonomske, socijalne, psihološke, mentalne i moralne aspekte njihovih života (videti tabelu). Između 21. avgusta 2020. i 4. septembra 2020. istraživači Ipsosa su intervjuisanjem 20.085 osoba starosti između 18 i 74 godine u 27 zemalja registrovali da je osam meseci zaredom kovid 19 bio najveći uzrok briga i strepnji.

Izgleda da ljudi u Aziji više brinu zbog epidemije nego što brinu ljudi u Evropi, u kojoj epidemija ne jenjava. U odnosu na avgust, za 28 procentnih poena povišen je nivo zabrinutosti zbog korona virusa u Južnoj Koreji, u kojoj taj strah deli 72 odsto ispitanika. Na drugoj strani sveta, tek svaki treći ispitanik u Belgiji (32 odsto) je kao jednu od svojih prioritetnih briga naveo epidemiju, mada je ta zemlja, sudeći po inače ne baš najpouzdanijoj evidenciji sajta *worldmeters.info*, sa 1497 umrlih od korona virusa na milion stanovnika od početka epidemije do 12. novembra bila jedna od kovidom 19 najugroženijih zemalja, svakako ugroženija od Italije (1003) ili Španije (998), koje su proletos bile metafora korona-užasa.

U Španiji je zabeležena najveća strepnja zbog korone u Evropi (58 odsto anketiranih). Najmanje zabrinutih zbog korone u septembru bilo je u Rusiji (20 odsto ispitanika), pa u Švedskoj (27 odsto), Mađarskoj (30 odsto)...

Nakon vesti da su se neke vakcine pokazale 90 odsto efikasnim u poslednjim fazama kliničkog ispitivanja, iako je bilo prerano da se vidi kako bi moglo izgledati "novo normalno stanje", procenat zabrinutih zbog kovida 19 se u septembru u odnosu na april smanjio za 18 odsto i spustio se na (relativno) umereniji nivo, dok su se pojačale druge brige. Ljude su sve više mučile stare strepnje zbog nezaposlenosti (39 odsto ispitanika u 27 zemalja u septembru), siromaštva i socijalne nejednakosti (30 odsto), kriminala i nasilja (27 odsto) ili korupcije (27 odsto), koje pandemija pojačava. U novembarskoj sondaži taj nalaz se potvrđuje.

U Argentini je zabrinutost zbog virusa korona (24 odsto anketiranih) manje raširena nego strepnja zbog zločina i nasilja (44 odsto), inflacije (44 odsto), nezaposlenosti (43 odsto), finansijske i političke korupcije (35odsto), siromaštva i socijalne nejednakosti (32 odsto), obrazovanja (26 odsto anketiranih).

U Brazilu ljudi su više zabrinuti zbog zdravstvene zaštite (38 odsto), finansijske i političke korupcije (33 odsto), siromaštva i socijalne nejednakosti (33 odsto) nego zbog virusa. U Mađarskoj su više nego zbog pandemije zabrinuti zbog stanja zdravstva (57 odsto), finansijske i političke korupcije (45 odsto), siromaštva i socijalne nejednakosti (44 odsto).

SIROMAŠTVO, NEJEDNAKOST I NEMORAL

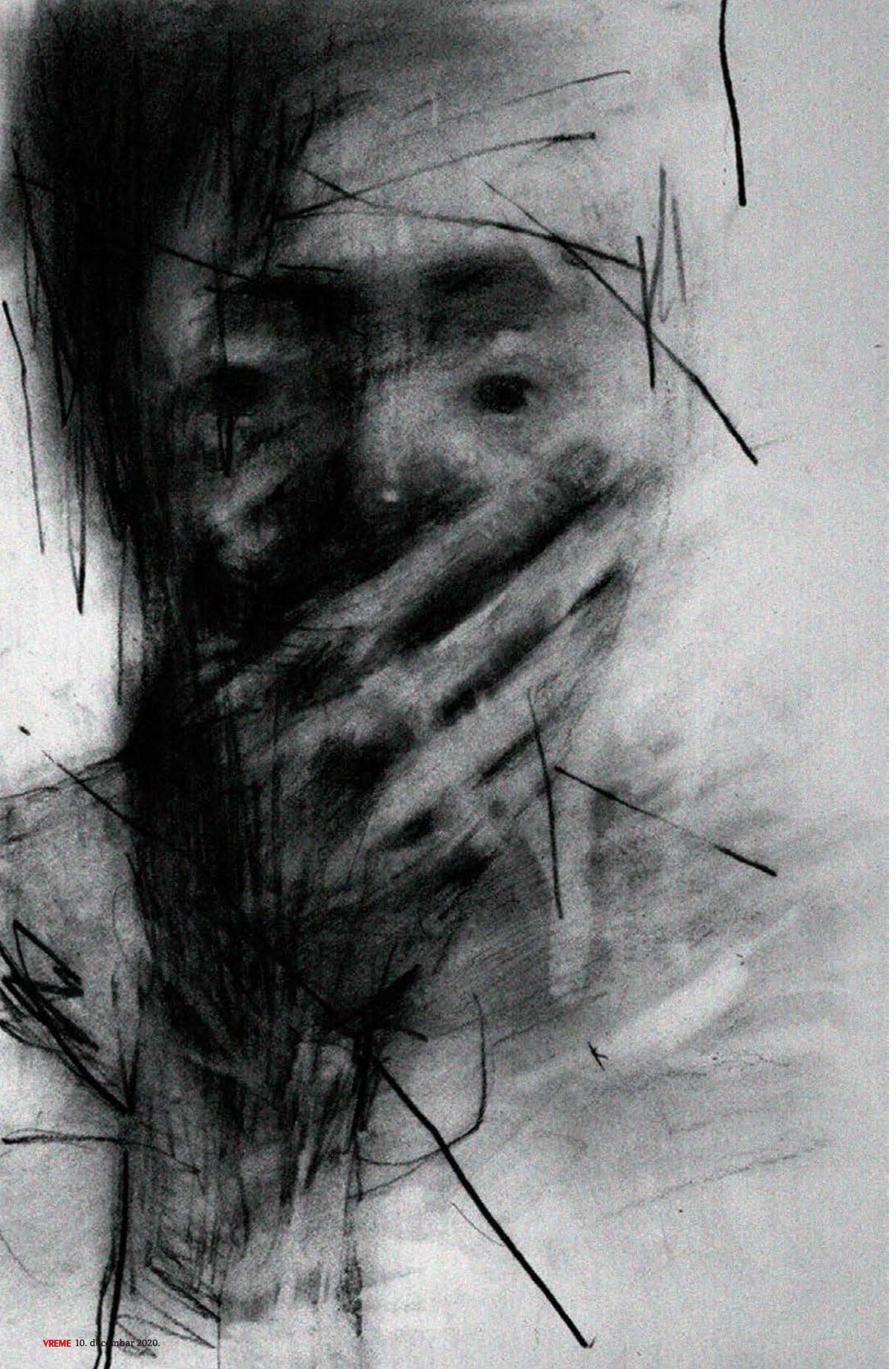
Broj zabrinutih zbog nezaposlenosti je veći od broja zabrinutih zbog korona virusa u gotovo četiri od deset ispitanih među 27 zemalja. Najviše zabrinutih je u Južnoj Africi (62 odsto ispitanika), zatim u Španiji (61 odsto) i Italiji (59 odsto). U Indiji su brige zbog nezaposlenosti samo korak iza briga zbog epidemije (53 naspram 55 odsto ispitanika). »

Zabrinuti zbog nezaposlenosti

Svet (39%), Južna Afrika (62%), Španija (61%), Italija (59%), Indija (53%), Južna Koreja (51%), Čile (50%), Malezija (50%), Australija (49%), Meksiko (48%), Peru (43%), Izrael (40%), Argentina (39%), Turska (39%), Japan (36%), Velika Britanija (35%), Rusija (35%), Saudijska Arabija (35%), Kanada (34%), Brazil (32%), Francuska (32%), Švedska (27%), SAD (27%), Belgija (25%), Mađarska (25%), Holandija (21%), Poljska (19%), Nemačka (16%).

IZVOR: IPSOS, WORLD WORRIES, 20.085 ODRASLIH U 27 ZEMALJA, 21. AVGUST 2020 – 4. SEPTEMBAR 2020.

POGLED U BUDĆNOST: ***Strepnja i užas***
Autor: Bili Bong

NOVI SVET: Maske i distanca
Foto: Tanjug AP Photo

Dok su tokom pandemije stariji muškarci možda više patili od zdravstvenih nevolja, žene i mladi su bili najviše pogođeni ekonomskom krizom. U 32 zemlje u kojima je kovid 19 bio rasprostranjeniji zabeležen je veći porast nezaposlenosti žena nego muškaraca, jer je kovid 19 prekomerno negativno uticao na turizam i mikro, mala i srednja preduzeća –dva sektora koji zapošljavaju mnoge ranjive grupe.

Osam od deset radnika u podsaharskoj Africi i 84,5 odsto radnika u najmanje razvijenim zemljama nema pristup nikakvoj socijalnoj zaštiti. Većina siromašnih država jednostavno nema potrebne mreže za podršku stanovništvu. U izveštaju Konferencije Ujedinjenih nacija za obnovu i razvoj (UNKTAD) o uticaju pandemije kovida 19 na globalnu trgovinu, investicije, proizvodnju, zapošljavanje i na pojedinačne egzistencije vidi se da je nakon izbijanja pandemije srednja dodatna potrošnja po stanovniku na fiskalne podsticaje ili za nadoknade propuštenih prihoda u razvijenim zemljama iznosila 1365 američkih dolara, u zemljama u razvoju 76 američkih dolara, a u najmanje razvijenim zemljama samo 18 američkih dolara.

Pre početka pandemije zabrinutost zbog siromaštva i nejednakosti je najčešće pominjana u anketama (34 odsto ispitanika). Posle januara 2020. tu brigu su zamenile brige zbog korone i zbog nezaposlenosti. Ostaje utisak da pandemija ipak nije probudila socijalnu solidarnost, koja je u takvim prilikama poželjna.

Najviše zabrinutosti zbog siromaštva i nejednakosti zabeleženo je u Rusiji (58 odsto ispitanika, skoro dvostruko više od trenutnog globalnog proseka). To prate zabrinutosti zbog korupcije (51 odsto), nezaposlenosti (35 odsto) i stanja zdravstvene zaštite (34 odsto).

U Čileu je zbog socijalnih nejednakosti zabrinuto 50 odsto anketiranih, a u Mađarskoj 44 odsto.

Zanimljivo je da je briga zbog siromaštva i socijalne nejednakosti prilično rasprostranjena u privredno jakoj Nemačkoj (39 odsto ispitanika). To je više od broja onih Nemaca koji brinu zbog virusa (37 odsto), a znatno više od broja zabrinutih zbog nezaposlenosti (16 odsto ispitanika). Ta vrsta socijalne osetljivosti u Nemačkoj je skoro dvostruko veća od one koju istraživači uočavaju u neoliberalnim Sjedinjenim Američkim Državama (20 odsto ispitanika), u zemlji skandinavskog socijalizma Švedskoj (19 odsto), u autoritarnoj Saudijskoj Arabiji (18 odsto) ili populističkoj, postkomunističkoj Poljskoj (17 odsto). Izgleda da odnos prema siromaštvu očito ne zavisi od modela vladavine. Zavisi od bogatstva i od stepena društvene krize.

Zanimljivo je da se u nekim zemljama tik uz tih prvih pet problema pojavljuje briga zbog moralnog posrnuća: u SAD (21 odsto ispitanika), u Izraelu (21 odsto), u Holandiji (19 odsto, skoro koliko i zabrinutih zbog nezaposlenosti), u Poljskoj (19 odsto) u Nemačkoj (18 odsto ispitanika).

Zabrinuti zbog siromaštva i nejednakosti

Rusija (58% ispitanika) Čile (50%), Mađarska (44%), Nemačka (39%), Južna Afrika (37%), Argentina (36%), Belgija (33%), Brazil (32%), Meksiko (32%), Peru (32%), Francuska (29%), Japan (29%), Italija (28%), Malezija (27%), Holandija (27%), Kanada (26%), Izrael (26%), Španija (26%), Velika Britanija (25%), Južna Koreja (25%), Indija (23%), Turska (23%), Australija (20%), SAD (20%), Švedska (19%), Saudijska Arabija (18%), Poljska (17% ispitanika)...

IZVOR: IPSOS, WORLD WORRIES 2020

PANDEMIJA MENTALNIH BOLESTI

I bostonski "Sajhiatrik tajms" poredi Veliku depresiju iz 1930-ih sa sadašnjom pandemijskom depresijom, koja uzrokuje patnju većine bez presedana u njihovom živom pamćenju. Milioni su izgubili sredstva za život i bore se sa finansijskim teškoćama. Desetine hiljada su izgubile voljene osobe, a stotine hiljada zaraženih virusom suočavaju se sa veoma stvarnim izgledima ozbiljne bolesti ili sa smrću. Široko je rasprostranjen osećaj bespomoćnosti, preplavljujuće anksioznosti i očaja kao odgovora na okolnosti nad kojima imamo malu ili nikakvu kontrolu.

Hronična izloženost teškom stresu predstavlja savršenu oluju sa ozbiljnim posledicama na mentalno zdravlje na globalnom nivou, uključujući povećane stope depresivnog raspoloženja, samoubistava i post-traumatskog stresnog poremećaja. Istorijski gledano, porast stope teških mentalnih bolesti često je beležen nakon nacionalnih kriza. Na primer, tokom decenije Velike depresije od 1929. do 1939. stopa samoubistava porasla je sa 13,9 na 17,4 na 100.000 stanovnika. Traumatična sećanja na preživljavanje godina teške krize tokom Velike depresije rezultirale su visokim stopama anksioznosti i depresivnog raspoloženja u narednim generacijama, piše "Sajhiatrik tajms".

KRIMINAL I NASILJE

Broj zabrinutih zbog zločina i nasilja tokom pandemije povećan je u 27 zemalja od aprila do septembra za 7 procenata. Kriminal je najčešće pominjana meksička briga (61 odsto ispitanika u septembru, a 55 odsto ispitanika u novembru), u Južnoj Africi nju navodi 52 odsto, u Argentini 47 odsto ispitanika.

Zabrinutost zbog kriminala se uočava ne samo u zemljama koje hronično kubure s kriminalom, već i u sređenim zemljama. Najveće povećanje zabrinutosti zbog od kriminala i posebno terorizma zabeleženo je, na primer, u Holandiji (u septembru za 12 procentnih poena više nego u junu, a u novembru u odnosu na septembar više za 9 procentnih poena). U mirnoj Švedskoj 65 odsto ispitanika je u septembru strah od kriminala stavljalo na vrh liste. U novembarskoj sondaži takav strah je iskazalo 57 odsto ispitanika u 27 zemalja. U SAD je zabrinutost zbog epidemije na prvom mestu (54 odsto ispitanika), a zabrinutost zbog kriminala na drugom (34 odsto); broj onih koji strepe od nasilja je od avgusta do septembra povećan za 5 odsto.

STVARI IDU POGREŠNIM PUTEM

Da stvari u njihovoj zemlji idu pogrešnim putem kaže 62 odsto ispitanika u 27 država – najviše ih je u Južnoj Africi (86 odsto), Belgiji (78 odsto), Čileu (76 odsto), Španiji (74 odsto) i Francuskoj (73 odsto ispitanika). Procenat onih koji smatraju da njihova vlada vodi zemlju "pogrešnom stazom" u Velikoj Britaniji je povećan za 8 procentnih poena, u Italiji za 6, Argentini i Španiji za 5 procentnih poena. Samo u četiri zemlje više anketiranih kaže da njihova zemlja ide u dobrom nego u lošem pravcu – u Saudijskoj Arabiji (20 naspram 80 odsto ispitanika), Maleziji (33 naspram 67 odsto), Indiji (38 naspram 62 odsto) i Australiji (44 naspram 56 odsto).

Finansijska i politička korupcija brine 27 odsto ispitanika u 27 zemalja. Najviše takve zabrinutosti zbog korupcije istraživači uočavaju u Južnoj Africi (52 odsto ispitanika, uz povećanje za 11 procentnih poena), u Mađarskoj (53 odsto) i Rusiji (52 odsto ispitanika).

UNKTAD u izveštaju upozorava da će se globalna ekonomija smanjiti za 4,3 odsto u 2020. godini, što znači da bi kriza mogla da otera u krajnje siromaštvo dodatnih 130 miliona ljudi. Nejednakosti i ranjivosti pogoršavaće se dugo nakon što vakcina postane dostupna. Primena vakcina će verovatno razotkriti dugo ukorenjene nejednakosti u globalnom trgovinskom sistemu. Vakcine neće zaustaviti širenje ekonomske štete, a asimetrični uticaj pandemije će se osećati dugo u budućnosti, posebno među najsiromašnijima i najranjivijima. Unutar država nesrazmerno su pogođena domaćinstva sa niskim primanjima, migranti, neformalno zaposleni i žene.

Širenju korona virusa, koji se brzo kretao preko granica duž glavnih arterija globalne ekonomije, doprinosili su međusobna povezanost, ali i slabosti globalizacije. Globalna zdravstvena kriza se pretvorila u globalni ekonomski šok koji je najteže pogodio najugroženije, ocenjuje generalni sekretar UNKTAD-a Mukiza Kiti, uz apel da se to mora promeniti.

Pandemija kovid 19 je neželjeno čedo globalizacije. Odgovor na pandemiju bi stoga morao da bude globalni, ali za sada se u svetu ne vidi politička volja da se to ostvari. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Zabrinuti zbog kovida 19

Južna Koreja (72% ispitanika), Australija (63%), Japan (60%), Malezija (58%), Španija (58%), Velika Britanija (56%), Indija (55%), Peru (55%), Saudijska Arabija (54%), SAD (54%), Kanada (50%), Holandija (48%), Čile (45%), Izrael (45%) Turska (42%), Meksiko (40%), Brazil (39%), Poljska (38%), Francuska (37odsto), Nemačka (37%), Italija (35%), Argentina (33%), Belgija (27%), Mađarska (29%), Južna Afrika (30%), Švedska (32%), Rusija (20% ispitanika).

IZVOR: IPSOS, WORLD WORRIES 2020

Šta brine svet	% zabrinutih
Virus korona	45
Nezaposlenost	39
Siromaštvo i socijalna nejednakost	30
Zločini i nasilje	27
Finansijska i politička korupcija	27
Zdravstvena zaštita	21
Obrazovanje	16
Porez	13
Promena klime	12
Moralni pad	11
Kontrola imigracije	10
Pretnje životnoj sredini	9
Uspon ekstremizma	9
Inflacija	8
Terorizam	6
Održavanje socijalnih programa	6
Dečja gojaznost	2
Pristup kreditima	1

IZVOR: IPSOS, WORLD WORRIES 2020

DRAGAN ILIĆ

Prinudno konzervativno autovanje

Jožef Štajer, mađarski konzervativni evroposlanik, zagovornik svetosti braka između muškarca i žene, uhvaćen je u Briselu kako za vreme policijskog časa prisustvuje raskalašnoj gej žurci. To nije usamljen primer dvostrukog seksualnog života među evropskim demohrišćanskim i desničarskim političarima

Protekle nedelje je najveću medijsku pažnju izazvao seks-skandal u Briselu.

Jožef Štajer, jedan od najbližih saradnika mađarskog predsednika Viktora Orbana, jedan od osnivača vladajuće partije Fides, čovek koji je učestvovao u pisanju Ustava iz 2012. koji štiti brak kao isključivu zajednicu muškarca i žene, uhapšen je tokom policijske racije. On je zajedno sa 25 muškaraca tokom policijskog časa prisustvovao gej zabavi punoj alkohola i droge, nakon čega je priznao krivicu i nedugo zatim dao ostavku na mesto poslanika u Evropskom parlamentu.

Policijski čas u Belgiji traje od 22 do 6 sati ujutru, a luda žurka je bila u stanu iznad gej bara "Le Detour" u samom centru Brisela. Mediji su svakodnevno objavljivali nove detalje hapšenja. Među privedenima su navodno bile još dve osobe koje su se pozvale na diplomatski imunitet, a nesrećni Štajer je gologuz pokušao da pobegne spuštajući se niz oluk i tom prilikom se lakše povredio. Organizator žurke je takođe zanimljivo opisao situaciju, iznevši recimo detalj da su dve dame, bolničarke, kontrolisale temperaturu gostima na ulazu, a zatim je opisivao tok orgija, kao manje-više običnu žurku, na kojoj gosti pijuckaju, đuskaju, razgovaraju i u pauzama imaju seks. Kazna za kršenje epidemioloških mera u Belgiji iznosi 250 evra, što je, kako su novinari izračunali, dnevnica jednog prosečnog evroparlamentarca.

SEĆANJE NA JERGA HAJDERA

Očigledno je politička karijera ovog Mađara otišla niz oluk, on se izvinio svojoj porodici, kolegama i biračima, a njegova vlada se ogradila od svake odgovornosti za skandal. Stvari su ipak malo komplikovanije, kako na ličnom tako i na širem političkom planu.

Bilo čija, pa i seksualna orijentacija Jožefa Štajera, je lična stvar, zagarantovana slobodom izbora, priznata i zaštićena zakonima EU. U tom smislu je besmislena zluradost tabloida koji pišu o "pederima" i njihovim "orgijama" raspaljujući maštu gledalaca i čitalaca. Na ličnom planu, ovde je mnogo zanimljivija politička mimikrija ovog desničara. On je bio stipendista Soroševog fonda, čijeg osnivača danas njegovi partijski drugovi iz Fidesa porede sa Hitlerom. Kako je moguće da tako vatren borac za tradicionalne vrednosti godinama krije svoju prirodu i zastupa stavove koji u društvu ograničavaju prava pripadnika LGBT zajednice?

Ovo nije prvi put da pripadnik jedne hrišćansko-konzervativne partije praktično vodi dvostruki život. Ovdašnji mediji su sličan primer imali pre oko godinu dana, kada je Žolt Borkai, prvi čovek grada Đera, uhvaćen na jahti u okolini Dubrovnika kako orgija sa prostitutkama. Ovaj skandal je direktno uticao na rezultate lokalnih izbora, jer je Borkai srećno oženjen otac dvoje dece, olimpijski prvak u gimnastici i saradnik Viktora Orbana. Tada je u pitanju bila hetero-žurka, a među iznajmljenim prostitutkama bila je i jedna od starleta iz Pinkovog rijalitja "Zadruga", koja je detaljno opisivala aktivnosti tokom zabave. Ovakvi događaji po pravilu izazivaju veliku medijsku pažnju, ali jednako brzo bivaju zataškani i pokriveni zaverom ćutanja.

Drastičan primer ove prakse je slučaj veoma popularnog austrijskog političara Jerga Hajdera, lidera konzervativne Slobodarske partije koji je 2008. nastradao u automobilskoj nesreći. U medijima se posle pogibije pojavio čovek koji je tvrdio da je bio višegodišnji ljubavnik ovog konzervativnog političara, supruga i oca, a nedugo zatim sud u Austriji je odredio i propisao kaznu od 100.000 evra za svakog ko bude tvrdio da je Jerg Hajder homoseksualac i/ili biseksualac i da je imao ljubavnika. Time se, navodno, posthumno ugrožavaju ugled i privatnost pokojnika.

Slični skandali su se među konzervativcima dešavali širom Evrope, naročito su mediji pratili afere među torijevcima u Britaniji, gde su se pripadnici LGBT populacije, ili preciznije gej političari, među prvima politički javno deklarisali i organizovali.

SOCIJALNI KONZERVATIVIZAM

Izgleda da je iza nas vreme kada su prava i slobode ovih građana bili vezani za levi spektar političke scene. Borba za LGBT prava je nekada (prvenstveno u Americi i Zapadnoj Evropi) bila agenda političkih organizacija levice u okviru bitke za univerzalna ljudska prava. Međutim, od devedesetih godina prošlog veka, unutar konzervativnih partija širom Evrope nastaju organizacije koje zastupaju interese i koje vode ljudi iz LGBT zajednice. Tako je nastao pojam "socijalni konzervativizam" kojim se opisuje stav pripadnika LGBT zajednice koji pripadaju različitim evropskim konzervativnim ili demohrišćanskim partijama. To praktično znači prihvatanje tradicionalnih vrednosti, što je započelo sa erom tačerizma u Britaniji. Kako kažu politički analitičari, mnogi gej torijevci priznaju da je gospodin Kameron zgodan muškarac, ali je njih privukla harizma Margaret Tačer, koja je svojevrsna ikona gej konzervativizma.

Danas ćete relativno često čuti da su konzervativni političari otvoreno gej orijentacije, što smo nedavno imali priliku da vidimo u slučaju specijalnog izaslanika Donalda Trampa za naše prostore, gospodina Ričarda Grenela.

MAĐARSKI KLABER: **Evroposlanik Jožef Štajer**
Foto: Tanjug AP Photo

Odličnu priču o odnosu politike, porodice i LGBT imidža možete ovih dana videti u HBO filmu o političkoj karijeri Dika Čejnija, čija je ćerka, takođe aktivna u Republikanskoj partiji, homoseksualne orijentacije.

Veoma je zanimljiva statistika o gej konzervativcima u Francuskoj. Među anketiranim biračima iz LGBT zajednice u nekoliko izbornih ciklusa primećuje se da se smanjuje podrška levici i povećava podrška tradicionalistima (degolistima) i Nacionalnom frontu. Ovaj prelazak je značajniji u odnosu na prosek u opštoj populaciji.

PROŠLO JE VREME LORENSA OD ARABIJE

Kako se onda objašnjava činjenica da pripadnici LGBT grupacije, koji su po pravilu informisaniji, obrazovaniji, iz urbanijih sredina, podržavaju konzervativnu desnicu?

Prema definiciji, ove stranke pokazuju potrebu za suverenizmom, kritikuju "evropsku birokratiju", a tu su i antiglobalizam, protekcionizam i "šovinizam blagostanja" koji želi da sačuva idiličnu hrišćansku Evropu sa nasmejanom i sitom belom decom, ma kakve seksualne orijentacije ona bila. Sve im je dozvoljeno osim braka.

Objašnjenje koje se dobija u istraživanjima o ovoj temi vezuje se za antiimigracionu politiku konzervativaca. Naime, konzervativni LGBT ljudi vide strance kao pretnju, bilo za radna mesta ili način života, a posebno je izražen strah od islamizacije društva. Nema više romantičnih predstava o Lorensu od Arabije, koji je u prošlom veku bio gej ikona. Danas su konzervativci viđeni kao štit za "hrišćansku civilizaciju" ali i vrednosti Evropske unije, pred naletom islamskih fundamentalista, koji ne prihvataju evropske vrednosti i odbijaju da se integrišu.

Mora se takođe reći da je ovo razmišljanje velikog broja heteroseksualnih birača širom Evrope, što je dovelo do uspona desnice. Zavisno od države, LGBT zajednica uspela je da se u većoj ili manjoj meri izbori za svoja prava kroz konzervativne stranke, ali je takođe važno znati da ekstremna desnica i dalje ne prihvata LGBT prava. Ukratko, ultradesničari širom Evrope i dalje mrze pedere.

OROČENA PREVARA

Na kraju, u trenutku dok pišem ovaj tekst, počela je vakcinacija u Velikoj Britaniji, koja u Briselu završava mučne pregovore o Bregzitu. Takođe, danas je poslednji dan kada konzervativne vlade Poljske i Mađarske imaju rok da povuku svoj zajednički veto na usvajanje budžeta EU. Zato ovaj gej seks-skandal dolazi u najgorem trenutku za Viktora Orbana, baš kao što su u Poljskoj žene žestoko napale vladu zbog restriktivnih zakona o abortusu, inspirisanih upravo ideologijom hrišćanskog konzervativizma. Zato su sve glasnije kritike konzervativnog populizma u Istočnoj Evropi koji dolazi u sukob sa institucijama EU, jer postoji politička mimikrija članica koje formalno prihvataju demokratske vrednosti EU, ali se ponašaju upravo suprotno.

Zato je lična mimikrija gej desničara samo deo šire slike, koju možemo opisati rečima Boba Marlija: možete varati neke ljude neko vreme, ali ne možete varati sve ljude sve vreme! ¶

Intervju: Jela Krečič, spisateljica

Nostalgija i zajedništvo

“Ljubav, zajedništvo su verovatno žrtve svih nas koji postajemo samozadovoljni egoisti i narcisi, sve manje spremni da rizikujemo bilo šta zbog ljubavi, zbog bilo koje druge osobe ili bilo čega drugog”

“Jela Krečič Žižek je slovenačka spisateljica, novinarka i filozofkinja”, piše na kraju njenog romana *Nema druge* koji je u prevodu Jelene Budimirović objavila beogradska Laguna. *Nema druge* je njen prvi roman, drugi je *Knjiga drugih*, a njeno filozofsko istraživanje fokusira se na filmove, TV serije i estetiku. U romanu *Nema druge* piše o Matjažu koji, nakon što ga je ostavila dugogodišnja devojka, kreće u jednogodišnju ljubavnu odiseju po Ljubljani ne bi li upoznao što više devojaka, pa i onu pravu. Tema i povod za razgovor koji sledi jeste pitanje zašto jedna filozofkinja po obrazovanju, plus novinarka koja je dobila ekskluzivni intervju sa Džulijanom Asanžom i, zašto ne reći, supruga Slavoja Žižeka, jednog od najvećih savremenih filozofa, piše ljubavne romane.

“VREME”: Ovu romantičnu komediju o dejtovanju filozofskog tona kritičari su ocenili kao antičiklit. Ima se utisak da ste *Nema druge* pisali u odbranu ljubavnog romana kao žanra. Zašto se literatura o ljubavi smatra manje vrednom?

JELA KREČIČ: Kritičarka iz magazina “Njujorker” Emili Nusbaum je jednom postavila slično pitanje: zašto kod TV serija pohvale obično idu onima koje predstavljaju problematičnog muškog junaka u svetu zločina ili složenoj političkoj klimi, dok se humoristične serije koje se bave romantikom, seksom, modom, elegancijom i tako dalje odbacuju kao nevažne? Donekle se slažem sa Nusbaumovom, međutim, ne verujem da je takav prijem (TV) žanrova samo rezultat uporne muške dominacije, već mislim da je povezan i sa preovladavajućim kulturnim sentimentom, koji podržava sve ono što je bedno, traumatično, bolno kao bliskije istini i odbacuje sve što je zabavno kao plitko. Dovoljno je samo da pogledate opus Čarlija Čaplina da biste videli da se najbolja komedija može pozabaviti nekima od najrazornijih društvenih pitanja i takođe pružiti određenu dozu smeha ili zabave. Rekla bih da je moj roman, posvećen komičnoj ljubavi, na strani ovakve vrste zabave.

Vaši junaci su tek prešli tridesetu, oni su visokoobrazovani i troše svoje godine i vrednosti ne radeći ništa, svesni su da je društvena promena neophodna, ali se sva njihova akcija završi na još jednoj turi piva. Šta ih sprečava da delaju i promene život nabolje?

Pa, želela sam da prikažem očaj, možda i anksioznost koju je ova grupa osećala posle finansijske krize 2008. Mere štednje teško su pogodile ovu mladu kulturnu inteligenciju, lišile su je stalnog posla, ograničile na nesiguran rad i ostavile bez izgleda za budućnost. Bojim se da će posledice krize izazvane korona virusom doneti slične rezultate na štetu nove mlade generacije. A uz to želela sam i da prikažem utehu koju svi ovi likovi dobijaju od neformalnih slavlja i okupljanja, kao možda poslednjeg utočišta za neku vrstu osećanja zajedništva.

U svojim naizgled lakim razgovorima, vaši junaci se bave i marksizmom. Da li je u sadašnjem životu moguće naći tragove te filozofije?

Nisam sigurna koliko je marksistička filozofija preživela među običnim ljudima ili mladima, ali oni sigurno žive živote koji su vrlo bliski nekim Marksovim otkrićima: pogledajte samo socijalne antagonizme danas – društvena nejednakost se širi, ekološki problemi su alarmantni itd. Kriza izazvana korona virusom je takođe bacila svetlo na mnoge od ovih socijalnih problema, od siromaštva do rasizma i rodne nejednakosti. Ne usuđujem se da mislim šta će tek doći.

Mnogi moji likovi su izričito liberalni, levičarski, neki od njih su čak deklarisani marksisti. Nema velike misterije zašto sam odabrala takav profil – to je onaj kojim sam okružena, pretpostavljam da je deo urbanog iskustva. Ja delim opštu političku sklonost sa ovom gomilom ljudi, iako se ne slažem nužno s njima na svakom planu. Jedan od glavnih ženskih likova je marksistkinja, čita Marksov *Kapital* 1. novembra, na praznik Svih svetih, na ljubljanskom groblju Žale. Mislila sam da bi ova scena mogla da bude duhovit uvod u jedan od najvažnijih likova: ona je buntovnica, u sukobu sa svojom

Foto: Voranc Vogel

konzervativnom porodicom, nepravednim društvom i sopstvenim seksualnim identitetom. I naravno, mislila sam da bi i njen pravednički pristup trebalo da bude pomalo podvrgnut nevinom podsmehu.

Matjaž na kraju romana nalazi onu pravu, ali je veza s njom neostvariva. Da li je po vama ovo vreme individualaca, da li fenomen "zajedno" nestaje?

Da, verovatno nikada nije postojala era u kojoj se pojedinac tako neguje ili ohrabruje kao što je danas. I sigurno, ovaj pojedinac je savršeni podanik dominantne kapitalističke ideologije kome je dozvoljeno da stvori svoj identitet, stil života, po mogućnosti fleksibilan. Ovaj ego ima pravo na svoja mišljenja i istine. Takođe mu je dozvoljeno da sledi sopstvene želje itd. Takvo ideološko oblikovanje pojedinačne potrage za srećom stvara i savršenog potrošača. I ne samo to, ovu samoupravu – ako je tako možemo nazvati – plaćamo kao politička bića. Socijaldemokratija se zasnivala na ideji da država preuzima određenu odgovornost za svoje građane i omogućava im da ostvare svoje potencijale. Današnje države radije prenose odgovornost na pojedince koji moraju da vode računa o svom obrazovanju, zdravlju, uspehu i blagostanju. Jedan od efekata ove ideologije je da se društvene veze brzo raspadaju a osećanje solidarnosti često se smatra oblikom represije. Ljubav, zajedništvo su verovatno žrtve svih nas koji postajemo samozadovoljni egoisti i narcisi, sve manje spremni da rizikujemo bilo šta zbog ljubavi, zbog bilo koje druge osobe ili bilo čega drugog. Po meni, prava ljubav nije nešto što podržava i neguje ego ili što jednostavno ispunjava želje. Naprotiv, ona narušava udobnost pojedinca i zahteva ponekad potpunu promenu njegovog ili njenog života, a često na takav način koji ruši dobrobit ega. U današnjem društvu se takva vrsta ljubavi sve više smatra gotovo nečim opasnim, pa sam roman posvetila upravo ovakvoj ideji ljubavi.

Imali ste malo godina kad je nestala Jugoslavija. Pa ipak, jedno poglavlje posvetili ste uspomeni na nju. Da li se Slovenija seća bivše države po dobru ili ne?

Verujem da postoje dva prevladavajuća stava prema bivšoj Jugoslaviji: ona se smatra ili komunističkim zlom koje je mučilo svoje narode ili socijalističkim rajem mogućnosti, bratstva i čega već. Mislim da su oba stava pogrešna. Onima koji osuđuju Jugoslaviju, rekla bih da je ona ipak obezbedila besplatno obrazovanje, zdravstvo i stanovanje za većinu, što je – sa današnjeg stanovišta – ogromno dostignuće. Ali ono što jugonostalgičari zaboravljaju jeste da se ona nije izborila sa kulminirajućim tenzijama: ekonomskom krizom, ali najviše nacionalističkim strastima koje su na kraju dovele do razornog rata. Svesna sam da je toliko ljudi u svim bivšim republikama danas razočarano onim što je usledilo nakon razdvajanja – i to s pravom. Ne smatram da je bilo koja od bivših republika inspirativna kao politički subjekt, iako u naučnom i umetničkom pogledu sve imaju toliko toga da ponude. U knjizi sam želela da uhvatim sentiment jugonostalgičara, što je za mene tragično: pokušavati da oživiš nešto što nikada nije postojalo, bar ne onako kako oni to zamišljaju. Ali sam takođe želela da pokažem kako ta nostalgija ipak pruža osećaj zajedništva u vremenima kada smo ohrabreni da brinemo samo o sopstvenoj dobrobiti.

Dobili ste ekskluzivni intervju Džulijana Asanža pre sedam godina. Šta sada mislite o njemu? Kako heroj postane žrtva?

Mislim da je sudbina Džulijana Asanža zaista pogubna ne samo za njega kao pojedinca, već i za sve nas. Nezakonito je lišen slobode i verovatno će biti procesuiran zbog same činjenice da je obelodanio informacije kojima bi svi u demokratskom društvu trebalo da imaju pristup. Vraćajući se na jedno od vaših prvih pitanja, verujem da je sve teže angažovati ljude oko bilo kojeg važnog političkog cilja. Čini se da je nemoguće naterati ljude da vide kako je nepravda koju trpi Asanž nepravda koja je učinjena svima nama – a mi ćemo platiti cenu za svoje neznanje.

Na Jutjubu je moguće videti duhovitu priču vašeg supruga Slavoja Žižeka o tome kako je promenio svoj odnos prema vašem pisanju. Iako je to izuzetna parodija na stereotipe o ženama, ipak je nemoguće ne zapitati se kako je došlo do toga da žena mora da dokazuje da je sposobna, a muškarac ne mora.

Da odgovorim ovako: Moj suprug je feminista. Za njega bi, da samo direktno podrži moju knjigu (izgovara iste floskule, hvali me), to ispalo kao snishodljiv potez, tako da je on rešio da ismeje sopstveni i verovatno dominantno muški položaj, kada se suočio sa takozvanim uspehom svoje žene. S tim u vezi, razlog zašto se divim Slavoju na svim nivoima je taj što nikada ne postupa ili govori iz snishodljive pozicije ustanovljenog autoriteta. On ne veruje niti prihvata da je on veliki Slavoj Žižek ili bilo šta veliko, i baš zato je, bar za mene, zaista veliki Slavoj Žižek. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Šta ako si u onih 15 odsto

Nema lakog načina da se pitanje zašto su glupi diskriminisani i zašto je to nama normalno postavi dovoljno delikatno i da iz različitih razloga ne izazove nelagodu kod mnogih. Zato ga prenosimo u obliku u kome ga je, u tradiciji sklonosti Britanaca da se šale i sa osetljivim stvarima, prvi postavio naučni publicista Majkl Hanlon u svom *Vodiču kroz naučnu divljinu*, u poglavlju "*Šta ćemo sa glupima?*".

Pre nego što se možda neki na nas naljute što smo poželeli da budemo jednako veliki Englezi kao Hanlon, požurićemo da damo neka objašnjenja. Ne misli se ovde, naravno, na osobe koje su zbog povreda ili bolesti izgubile deo kognitivnih sposobnosti ili na osobe rođene sa hendikepom; odnos društva prema njima i nivo pomoći koja bi im trebalo da se pruži već je rešen zakonima. Ovde je reč o ljudima čiji nivo inteligencije nije toliko nizak da im je neophodna pomoć u svakodnevnom funkcionisanju a ni dovoljno visok da mogu da se bez ikakvih poteškoća uspešno snalaze u sve zahtevnijem i komplikovanijem svetu u kakvom živimo. Pojednostavljeno rečeno, govorimo o osobama čiji je IQ između 70 i 85.

DISKRIMINACIJA GLUPIH

Istraživanja u razvijenijim zemljama pokazuju da približno 68 odsto stanovništva ima količnik inteligencije između 85 i 115, dok je broj onih čiji je iznad ili ispod ova dva broja približno jednak, dakle oko petnaest procenata. A to je, naravno, ogroman broj. Mnogi veruju da ovaj količnik nije precizno merilo, da IQ testovi govore samo o nečijoj sposobnosti da takve testove reši i ništa više od toga i da inteligencija nije nešto sa čime se rađamo, negirajući joj bilo kakvu genetsku osnovu. Bilo kako bilo, činjenica je da se, slično kao i fizičke, razlikuju i naše intelektualne sposobnosti i da mnogi od nas na raspolaganju imaju nešto manje alata, kao i da nailaze na više prepreka nego neki drugi.

Lista problema i neprijatnosti sa kojima se ljudi sa nižim IQ-om suočavaju u svakodnevnom životu poduža je i raznorodna. Čak je i veliki broj komedija u pozorištu, na filmu i televiziji baziran upravo na podsmehu prema "glupima", setimo se samo filmova Džerija Luisa, Džima Kerija, karaktera poput Mister Bina, niza nemih komedija, a i kancerozna forma TV rijalitija bazirana je na sličnoj premisi. Pritom, poruga i podsmeh kojima su ovi ljudi često izloženi u medijima i umetnosti, ali i na poslu i u društvenom životu, koliko god bili bolni, nisu ni izbliza njihov jedini problem. Velike promene u načinu proizvodnje dovode do toga da oni sve teže uspevaju da dođu do zaposlenja, u današnje vreme čak i mnogi poslovi bazirani na fizičkoj snazi ili veštini zahtevaju i znatan intelektualni napor. I poslovi koji na prvi pogled deluju jednostavnije, poput rada u sve masovnijim kol-centrima, u stvari zahtevaju čitav niz znanja i veština – poznavanje određene terminologije, komunikacijske veštine, razumevanje prirode posla, baratanje kompjuterskom opremom. Opsežna istraživanja su pokazala da osobe koje se nalaze u ovoj grupi imaju veće šanse da dođu u kontakt sa drogama i kriminalom i nađu se u zatvoru. Dalje, ljudi sa nižim IQ-om se često venčavaju sa partnerima iz svoje grupe i tako se dodatno izoluju od ostatka društva. Kao i mnoge druge društvene barijere, i ovu je veoma teško preskočiti.

Poslednjih godina, a naročito ove neobične godine, pomenute pojave privukle su više pažnje psihologa, sociologa i šire javnosti, pa se u nizu novinskih članaka, na portalima i konferencijama intenzivnije razmatraju društveni položaj i oblici diskriminacije ljudi sa nižim nivoom inteligencije. Tako psiholog Linda Gotfredson u tekstu "Pretending that Intelligence Doesn't Matter" piše da se pokazuje da, uprkos obećanju današnjih obrazovnih institucija da svoje studente i đake pripremaju za puno učešće u sve kompleksnijem svetu novih tehnologija, rafalnih komunikacija i oštrih debata o javnim politikama, razlike između ljudi u njihovoj sposobnost da procesuiraju nove informacije ipak stoje na putu pune ravnopravnosti kojoj se teži. Istraživač Rodžer Titkomb u tekstu dvosmislenog naslova "Stupid discrimination" na portalu *New Scientist* kritikuje tezu iz pomenute Hanlonove knjige da đaci sa nižim IQ-om imaju veće šanse da iz škole izađu kao funkcionalno nepismeni, ali u lavini reakcija koje je ovaj članak izazvao, desetine učitelja i nastavnika na osnovu sopstvenih iskustava tvrde da taj problem ipak postoji. "Vašington post" piše o oštroj polemici koja se u američkoj javnosti vodi poslednjih meseci povodom odluke federalnog suda da poništi odluku države Oregon kojom je ona pokušala da oduzme decu roditeljima sa niskim nivoom inteligencije. Socijalne službe Oregona tvrdile su da bračni par nije u stanju da se brine o deci u potpunosti i da ih tako čak može dovesti u opasnost. Federalni sud je u presudi izneo mišljenje da nečije kognitivne sposobnosti ne smeju biti osnov bilo kog oblika diskriminaci-

Kako je, u obilju tema kojima se današnje društvo bavi, došlo do toga da se pitanje diskriminacije ljudi sa nižim IQ-om nametne kao relevantno

Foto: Marija Janković

je. I tekstovi Dejvida Fridmana "The War on Stupid People" i Anuja Narkeide "IQ tests, a tool for discrimination" bave se različitim oblicima diskriminacije sa kojom se susreću ljudi sa niskim količnikom inteligencije.

PROTIV PAMETNIH

Nekako istovremeno, možda i sasvim slučajno, pojavila su se i razmišljanja o drugoj, srodnoj temi. Naime, dr Sonja Falk, profesor psihologije i psihoterapeut iz Londona, u nekim svojim tekstovima u stručnim časopisima i štampi pokrenula je i pitanje diskriminacije osoba visoke inteligencije, sugerišući da široko rasprostranjeni uvredljivi nadimci koje ovi ljudi dobijaju, kao što su "nerd" ili "geek", što bi se možda moglo prevesti kao štreber i bubalica, predstavljaju "anti-IQ slurs" – uvrede protiv pametnih, kao i da mogu biti uzrok psiholoških problema. Doktorka Falk je naišla na podršku među kolegama i zajedno su prošle godine podneli zahtev američkom Kongresu da Zakon o ravnopravnosti prepozna visoki koeficijent inteligencije kod nekih osoba kao ljudsku karakteristiku s pravom na zaštitu koju uživaju druge karakteristike iz tog akta, kao što su rasa, pol ili seksualna orijentacija. Zakonodavci su ovaj njihov zahtev glatko odbili ubedljivom većinom, što samo po sebi može, a i ne mora biti interesantna informacija.

Ostaje nam da pokušamo da objasnimo kako je, u obilju tema kojima se današnje društvo bavi, uopšte došlo do toga da se pitanje diskriminacije ljudi sa nižim IQ-om pomalo neočekivano nametne kao relevantno. Po svemu sudeći, to je deo jednog davno započetog procesa u kome se mukotrpno i neoprostivo sporo ispravljaju nepravde i teži ukidanju diskriminacije pojedinaca i manjinskih grupa. Poduža je lista stvari koje su nama, deci dvadesetog a posebno dvadeset prvog veka, sasvim normalne i gotovo svi ih podrazumevamo: žene imaju pravo glasa, niko ne sme po zakonu da vas otpusti sa posla zbog boje vaše kože, seksualne orijentacije ili zato što čekate bebu, niko ne sme da vam zabrani da obožavate bilo koje biće iz mašte, bio to Deda Mraz, Jahve, uskršnji Zeka, Ješua iz Nazareta, Alah ili Belzebub, roditelji ne smeju da prodaju svoju žensku decu za novac, ne smeju ni da ih prinesu na žrtvu da bi sebi povećali šanse da osvoje Troju, svima je zagarantovana sloboda kretanja, mišljenja, govora i političkog organizovanja, kako bi naši stari lepše rekli – sloboda mnjenja, zbora i dogovora, nijedno od prava ne sme biti uskraćeno nekome zbog njegove nacije ili zbog fizičkih nedostataka i deformiteta, a samo umetnici smeju da ismevaju i kritikuju manje-više koga požele. Makar tako zakon kaže. Manje je ružičasto u pojedinim državama, pa tako u nekima od arapskih zemalja misle da je *za upravljanje motornim vozilom potrebno posedovati testise* (M. Hanlon), potpukovnik Putin nalazi da je normalno slati devojčice na višegodišnju robiju zbog glasnog pevanja na pogrešnom mestu, a kineski slobodarski zakoni i njihova primena su opšte poznati, posebno stanovnicima Hongkonga.

Ipak, nije teško dokazati da dobar deo sveta, kako pojedinci tako i mnoge manjinske grupe, u proseku uživa mnogo više sloboda nego ikada pre u poslednjih pet-šest milenijuma, zahvaljujući procesima započetim uglavnom u poslednjih vek ili dva. A ti procesi nisu završeni, poslednjih godina u žižu su došla prava i nekih, do tada, za širu javnost gotovo neprimetnih manjina, pa smo tako, na primer, posle LGB počeli da govorimo o LGBT i kasnije LGBTQ osobama. Odskora je broj grupa narastao, pa se umesto vratolomnog akronima LGBTIQCAPGNGFNBA, koristi jednostavno LGBT+. Pre nego što počnemo da se previše šalimo na račun ovih klasifikacija, valjalo bi se podsetiti da se iza njih kriju osobe čije pravo na polno i rodno određenje niko normalan ne bi smeo osporiti i čiji su životi, veoma često, ispunjeni tolikim teškoćama da bi savladavanje jedne poduže skraćenice bilo najmanje što bi ostatak ljudi mogao za njih da učini.

Sva je prilika da se sličnim putem stiglo i do toga da se počnu razmatrati i pitanja vezana za prava ljudi sa nižim nivoom inteligencije i za diskriminaciju kojoj su neretko izloženi. Naravno da veoma često kod mnogih ne postoji nikakva želja da na bilo koji način diskriminišu ljude iz ove grupe – na primer, neke poslove zaista mogu obavljati samo osobe visoke inteligencije, kao što je za neke neophodna izuzetna fizička snaga ili specifičan set sposobnosti. Naravno i da je često šala samo šala i da nema nameru da bilo koga uvredi, već da pozove da se i sami podsmehnemo nekom svom nedostatku. Ipak, dobro bi bilo uvek imati u vidu da je iz nekog razloga mnogo lakše podsmehnuti se veličini svog nosa, čudnom hodu ili slabosti prema nekom poroku nego sopstvenoj inteligenciji. Takođe i to da ljudi, kada im se ukaže šansa, neretko umeju da daleko prevaziđu sopstvene potencijale. ¶

NEBOJŠA BROĆIĆ

Sa Koljom u "Kolarcu"

Treba neizostavno podržati knjigu nedavno preminulog Kolje Mićevića, integralno izdanje prevoda poezije Branka Miljkovića na francuski jezik

Vreme. Linearno, ciklično, individualno, nadindividualno. Mitsko i istorijsko vreme. Biografsko. Lično. Objektivno. Vreme pandemije. Zaraženo vreme. Ne-vreme. Pesničko vreme. Postoji li pesničko vreme? Ako postoji, jedan od nosilaca ove kategorije vremena nesumnjivo će biti i ostati u našem vremenu Kolja Mićević.

Svi mi, ljudi, smrtni smo. Mislimo da raspolažemo vremenom u neograničenim količinama, a nismo svesni koliko je to potrošna kategorija. No, može li se taj vremenski kontinuum, taj niz sekvenci od rođenja ka smrti zgusnuti u samo jedno sećanje? Jedan doživljaj? Mitski?

Foto: M. Milenković

Dakle, negde krajem oktobra ove godine, zazvonio mi je telefon. Ovde Kolja Mićević. Da, Kolja, da, nismo se dugo čuli, imaš li vremena za neku kratku kafu, treba da popričamo, tu sam jedno nedelju dana. Sa Koljom? Naravno. Posle nekoliko minuta, utanačili smo Kolarac, sreda u 11 sati. Samo nakratko, mnogo je obaveza.

Kolju Mićevića sam čitao odmalena. I ne znajući. Svi smo čitali njegove genijalne prevode. Prevode sa francuskog, engleskog, španskog, slovenačkog. Prepeve Fransoa Vijona za koje je sam Krleža rekao kako je "to svakako datum u našem prevodilaštvu". Prepeve *Pesama* Stefana Malarmea za koje je dobio Nagradu "Miloš N. Đurić" Udruženja prevodilaca Srbije 1972. godine. Vrhunac Koljine prevodilačke delatnosti bio je kada je integralno preveo 1998. godine s toskanskog na francuski, a 2004. godine na srpski *Komediju* Dantea Aligijerija.

Do susreta sa Koljom nisam imao pojma da je on tako genijalan prevodilac. Da je on Maestro reči, zvuka i rime. Da je preveo sve velike, i mnoge male francuske pesnike, u 30 knjiga i ne znam koliko antologija. Da je preveo celokupna dela E. A. Poa na srpski i 9 verzija Poovog *Gavrana* na francuski jezik. Da je prevodio Prešerna. Nisam imao pojma o njegovoj "nadversifikaciji", o njegovoj "rimagologiji", o njegovim skupinama rima koje je nazivao kalamburskim, anagramskim, lomljenim, ogledalskim.

Sedimo, taj i takav Kolja Mićević, i ja u Kolarcu. Ja kasnim, izvinjavam se, obaveze na fakultetu, studenti, sastanci... Kolja me prekida, velikodušno. Ne mari, znao je da ću doći. Malo neobaveznog razgovora. Iz ove perspektive, tako dragocenog. O prevodu Danteove *Komedije*, o tome kako se akcentima i rimama ukida kolonijalno značenje reči koje je prisutno u proznim prevodima sa italijanskog na francuski jezik. O muzikološkim studijama, i romanima. O tome da je, prvi put u Kolarcu, 1972. godine, prisustvovao jednom muzičkom izvođenju koje mu je promenilo pogled na muziku. Ja stidljivo primećujem da sam otprilike tada polazio u školu. Ali to nije više onaj "Kolarac", zamišljeno će Kolja, ništa od ovoga nije bilo tada, sve je bilo drugačije. Da, sve je drugačije, zamišljeno ponavlja. O tome da je njegov sin vlasnik jedne izdavačke kuće u Francuskoj, da nije očekivao, niti slutio da će mu sin toliko biti opsednut književnošću, i toliko dobar u književnim poslovima. I kako je to i njega samoga iznenadilo. I obradovalo. O prevodima srpskih pesnika koje je izneo pred evropsku, pre svega francusku književnu javnost. O seminarima koje drži, u Italijanskom kulturnom centru u Parizu, o Danteu.

Sedim tako, preko puta čoveka koji je datum u svetskoj poeziji, i razmišljam o tome šta mu ja mogu, na bilo koji način, doprineti u onome što je njegova, ali i srpska i svetska jezička avantura.

Kolja prelazi na stvar. Preveo je, integralno, Branka Miljkovića na francuski jezik. Izdanje je priređeno za štampu, ali mu treba podrška iz Srbije. To je veliki datum za srpsku književnost, srpsku poeziju i kulturu, to je izuzetna afirmacija našeg jezika. Pita, mogu li pomoći. Na Fakultetu, u Međunarodnom slavističkom centru, Vukovoj zadužbini, u institucijama kulture. Treba mu podrška. Odgovaram, naravno, kako ću učiniti sve što je u mojoj moći, prirodno je da sve ove institucije same dođu do toga koliko je značajno da podržimo takav jedan prevodilački poduhvat, obećavam da ću mu se javiti. I onda, opet vreme. Prozaično, trivijalno. Obaveze. Ja žurim. Imam sastanke, gledam na sat. Kolja razume, ostaje da dopije svoj čaj. Tako ja žureći na nešto, ne znam ti šta i ne znam zbog čega, ostavljam jednog od najvećih prevodilaca i kovača reči koje sam imao čast da upoznam. Čujemo se posle nekoliko dana, ohrabrujem ga da ne posustane. Poslaću mu jednu pesmu kada se vrati u Pariz, *Biti Srbija*, znači mi njegov sud. Nikada se više nećemo videti, ni čuti, u tom času to još uvek ne mogu da znam niti da slutim.

Eto, tako, ako neko iz naših kulturnih institucija čuje, ponoviću. Treba neizostavno podržati knjigu Kolje Mićevića, integralno izdanje prevoda poezije Branka Miljkovića na francuski jezik. Podržati Maestra. Makar posle smrti.

I, još jedan, pesnički prilog ovom ličnom sećanju. Negde, iza ponoći 4. oktobra 2018. godine, kada mi je objavljena knjiga izabranih pesama, poslao sam Kolji Mićeviću PDF zbirke *Napravi vazduh*. Posle nepunog sata, stigao mi je odgovor. U stihu, naravno. Glasio je ovako:

Retki pesnici su, vaj,
što kao Boško Suvaj
-džić Jovanov se veru
sa tog Juga na Severu
i s tog Severa na Jug,
jer već odavno znaju g-
de ih, za svaki slučaj,
čeka rima posestrima!
Belovilski pozdrav,
KoljaMI.

Sutradan, 5. oktobra 2018. godine, odgovorio sam Kolji Mićeviću, sa zahvalnošću, u njegovom rimarijumu:

Izvanredan odgovor
zaslužuje pesnički lovor.
jer je ovo romor
enje
belovilsko
mimo mene
meni blisko.

Ovoj pesničkoj prepisci od pre dve godine ne bih imao šta da dodam. Osim, još jednom, i zauvek:

Hvala, Maestro. Neka ti je laka zemlja. ¶

BOŠKO SUVAJDŽIĆ

Gugl kao tvrđava cenzure

Uobičajeno je da na društvenim mrežama naiđete na mišljenje kako Gugl kontroliše sve što radimo, usmerava naše pretrage i tako utiče na formiranje naših stavova o svim pitanjima, od kupovine patika do glasanja na izborima. Jedini spas je da odete na Fejsbuk, kazaće cinici.

S druge strane, kada se glasa o najboljem poslodavcu, Gugl se redovno nalazi pri samom vrhu liste. Raditi u Guglu znači imati sve pogodnosti koje čovek može da zamisli, plus veliku platu, ali zato poslu mogu da se nadaju samo oni najizvrsniji.

Zato je prošlonedeljna vest o tome da je Gugl otpustio vrhunsku ekspertkinju za veštačku inteligenciju dr Timnit Gebru izazvala ogromno iznenađenje i bes, najpre kod zaposlenih unutar kompanije, a potom i naučnika širom sveta. A razlog za otpuštanje je – cenzura. To tvrdi otpuštena naučnica.

Osim što je doktorirala elektroniku i kompjuterske nauke na Stanfordu, dr Gebru, poreklom iz Eritreje, važi za jednog od najvećih svetskih stručnjaka za etiku veštačke inteligencije, posebno za pitanja ravnopravnosti manjina i prava žena u IT industriji. U Guglu je vodila jedan od timova za veštačku inteligenciju, a kompanija je od nje naručivala i posebna istraživanja o diverzitetu, što je izraz koji obuhvata sve vezano za jednake uslove i šanse za sve u informatičkoj industriji.

Međutim, njen poslednji izveštaj, rađen u saradnji sa još sedam žena, nije bio po volji menadžmenta jer je prilično kritikovao kompaniju i njenu politiku prema manjinama, pa su ga najpre ignorisali, a onda tražili da ga povuče citirajući brojne primedbe "recenzenata". Kada je ona to odbila tražeći da joj predoče imena recenzenata, jer je posumnjala da sem menadžera tu ima nekih cenjenih, stručnih osoba, menadžment nije prihvatio. Onda je Gebru ponudila da u tom slučaju napusti kompaniju, ali ako se dogovore o uslovima, a menadžment je to jedva dočekao da joj uruči otkaz tvrdeći da je to, zapravo, sama tražila. Gebru je to demantovala, rekavši da je otkaz bio jednostran, nikako dogovoren. I obavestila stručnu javnost o celom slučaju. Onda je proključalo.

Teško je reći koliko daleko je spremno da ide više od hiljadu njenih kolega u Guglu koji su potpisali peticiju, ali je Gugl prilično kompromitovan kao kompanija spremna na ucenu i cenzuru svega što joj ne ide u prilog. U visoko konkurentnoj industriji gde kompanije vredne desetine milijarde dolara nastaju i nestaju preko noći, a glavna sirovina im je intelektualni kapacitet zaposlenih, nikome se ne dopada ideja da ih veći broj ljudi napusti jer ne mogu da im nađu zamenu.

Ali, šta je suština istraživanja koje dr Gebru sprovodi? Pored ostalog, ona je otkrila da veštačka inteligencija mnogo slabije prepoznaje "obojene" žene nego belkinje i, naročito, belce. A to može da znači da bi u nekom automatizovanom radnom sistemu belac imao prednost pri zapošljavanju, jer se bolje slaže sa kompjuterima. Jer veštačka inteligencija utiče na to ko će biti izabran, kao neutralna i efikasna.

Takođe, uprkos javno proklamovanim stavovima, IT industrija je prilično mizogina, ženama je mnogo teže da se izbore i za posao, da ne pričamo o ravnopravnosti. Posledice mogu biti dramatično raslojavanje društva, i to po polu i rasi, i to u svetu u kojem je sve digitalizovano i u kome se u svakoj odluci oslanjamo na kompjuter.

Ako vam ovo zvuči preterano, preispitajte se koliko puta ste danas nešto tražili ili proveravali na Guglu. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

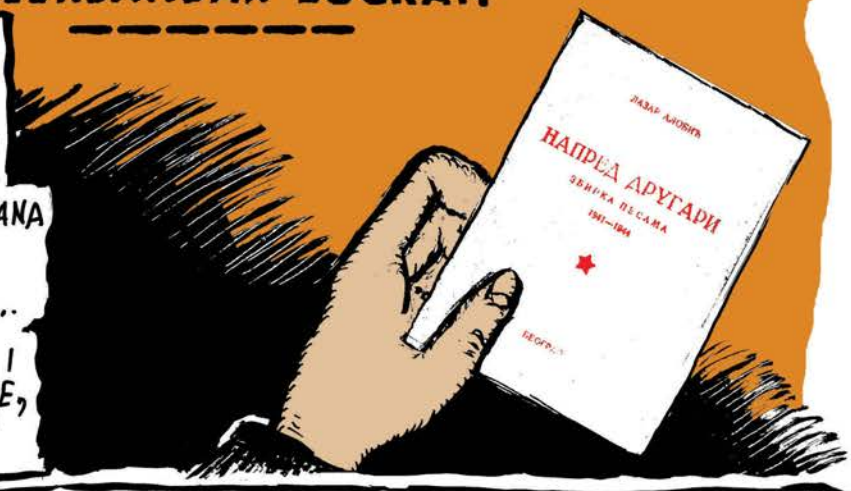
Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

NAPRED, DRUGARI!

ALEKSANDAR ZOGRAF.

U VREMENU NEPOSREDNO NAKON OSLOBOĐENJA 1944, U BEOGRADU SU SE POJAVILE BROJNE PUBLIKACIJE KOJE SU SLAVILE POBEDU NAD NADMOĆNIM NEPRIJATELJEM. TU SPADA I ZBIRKA PESAMA "**NAPRED, DRUGARI!**", ŠTAMPANA NA JEFTINOJ HARTIJI MALOG FORMATA, U IZDANJU AUTORA, IZVESNOG **LAZARA ALOBIĆA**... ZANIMLJIV PRIMER POEZIJE NASTALE TOKOM OKUPACIJE, I TOKOM BORBI ZA OSLOBOĐENJE, MIMO ZVANIČNIH KNJIŽEVNIH KRUGOVA BILO KOJE VRSTE...

PESME KAO "**MOME BEOGRADU 1943. GODINE**" ODRAŽAVAJU NAPORE OBIČNOG SVETA DA PREŽIVI TOKOM SIROMAŠTVA I STRAHOVLADE KOJU JE DONELA NACISTIČKA OKUPACIJA:

"BEOGRADE, SLAVNI STARI GRADE
ŠTA OD TEBE U LUDILU RADE.
KUĆE RUŠE PA BUNKERE GRADE,
PO KALDRMI KROMPIR, PASULJ SADE"*

*SVAKO SLOBODNO PARČE TRAVNJAKA, ČAK I U CENTRU GRADA, KORIŠĆENO JE ZA ZASADE POVRĆA.

"NAS GRAĐANE HRANI DRUŠTVO **DIRIS***,
OD HRANE NAM DAJU SAMO MIRIS.
CRNA BERZA PUNOM PAROM RADI,
POŠTEN ČOVEK SKAPAVA OD GLADI".

*DIRIS – DIREKCIJA ZA SNABDEVANJE GRADA BEOGRADA, NA LOŠEM GLASU ZBOG STALNIH NESTAŠICA

"DRVA NEMA ŠPORETI SU HLADNI,
LJUDI LEŽE OZEBLI I GLADNI.
ŽENE RUBLJE BEZ SAPUNA PERU,
GULIKOŽE BRAĆI KOŽU DERU".

"MESTO JEŽA IZAŠLO JE PRASE*
BEZ DA PIŠE U PUBLICI ZNA SE.
SRPSKI ZBORI ĆIRILICOM PIŠE,
SVINJSKI MISLI A NEMAČKI DIŠE".

*UMESTO SATIRIČNOG LISTA "OŠIŠANI JEŽ", OKUPACIONE VLASTI POKRENULE SU HUMORISTIČKI LIST "BODLJIKAVO PRASE", KOJI JE OBILOVAO NACISTIČKOM PROPAGANDOM.

U POEMI "BORBA HEROJA" ALOBIĆ SLAVI OTPOR:
"PARTIZAN PEVA, MAŠINKA SEVA,
TOPOVI GRME, JUNAČKI HOR.
BOMBE, GRANATE, ŠTO PESMU PRATE,
ČUPAJU STABLA, JASEN I BOR".

UPRKOS PREOVLADUJUĆEM TONU SOCIJALISTIČ-KOG REALIZMA, NEKE OD PESAMA OTKRIVAJU RELIGIOZNA OSEĆANJA PISCA, ŠTO JE BILO RETKOST U MOMENTU USPOSTAVLJANJA NOVOG, ATEIS-TIČKI ORIJENTISANOG PORETKA:
"TEŠIO ME LAHOR LIŠĆA ŠTO GA VETAR KREĆE,
POKRAJ PUTA, U KOROVU, ZAPUŠTENO CVEĆE,
ZRAČAK SUNCA, ŠTO KROZ GRANE U ŠUMARKU BLISTA,
TRNOV VENAC ŠTO KRUNIŠE NA RASPELU HRISTA!"

62

Lenon i ja

Bilo mi je desetak godina kada sam otkrio staru majčinu audio-kasetu Bitlsa *Rubber Soul*. Na naslovnoj strani albuma dočekala su me lica četiri čupavca u jaknama, dok se iza njih promaljalo drveće, dajući njihovim kosama zelenkasti odsjaj. Dečjem oku ova slika je bila dovoljno zanimljiva da pustim kasetu i poslušam šta se krije na njoj. Ceo album mi se dopao na prvo slušanje, ali su mi se već tada u podsvesti izdvojile dve pesme: *Girl* i *Norwegian Wood*, priče o muškoj strasti i žudnji za devojkom sa kojom nije lako izaći na kraj, što ću, naravno, zaista razumeti tek posle mnogo godina. Autor obe pesme bio je Džon Lenon (nešto kasnije mi je postao omiljeni član grupe), koji bi, da je živ, ove godine napunio 80 godina.

To "nešto kasnije" podrazumevalo je dalje otkrivanje Lenona, i u muzici i u podacima o njegovom životu. Od onih "običnih", da je Džon Vinston Lenon rođen 9. oktobra 1940. u Liverpulu, u jeku bitke za Britaniju tokom Drugog svetskog rata, kada ni ostatak Britanije ni ovaj lučki grad nisu bili pošteđeni razornih nemačkih bombi, pa je "Lenonova generacija" svoje rano detinjstvo provela uz zvuke sirena i aviona (čudo je koliko su sjajnih muzičara izrodile te generacije odrasle pod bombama). U takvom okruženju odrastao je Džon Lenon, mada će mu detinjstvo u većoj meri obeležiti razoreni brak njegovih roditelja, zbog čega je brigu o njemu preuzela Mimi Smit, jedna od njegovih tetaka (verovatno najslavnija tetka u istoriji rok muzike).

Srednjeklasno predgrađe najčešće tmurnog i sivog grada ponudiće, ipak, inteligentnom dečaku snažne volje sasvim pristojne osnove za život. Njegov teča Džordž će ga naučiti da čita i piše, ali zapravo će mu jednim drugim potezom iz temelja odrediti život – kupiće mu usnu harmoniku, što je bio prvi neposredni kontakt budućeg pesnika sa muzikom. Nekoliko godina kasnije, Lenon će upoznati dečaka jednako opčinjenog rokenrolom po imenu Pol Makartni. Bez ovog susreta, rok muzika bi bila osiromašena za bend i pesme koje ljudima menjaju život iz korena.

Na pamet mi padaju *If I Fell*, u kojoj njih dvojica slažu glasove i gitare toliko perfektno da mi je ta pesma već sa prvim taktovima zvučala svetlosnim godinama udaljena od svega što sam do tada slušao, ili *Help*, Lenonov vapaj za pomoć usled ličnih nesigurnosti, koju sam u svom pretpubertetskom naivnom umu zabeležio kao lepršavu pesmu za igru. Lakoća sa kojom bi njih dvojica pretočili svoje zamisli u pesmu i magija njihovog rada u četiri ruke uvek su me iznova oduševljavale prilikom slušanja svake nove pesme, ili preslušavanja svakog, za mene novog albuma koji sam otkrivao. S godinama mi se sve više sviđala Lenonova (doduše, i kod ostalih Bitlsa prisutna) doslednost u obraćanju javnosti matičnim liverpulskim akcentom, što je potpuno odudaralo od želje nekih drugih zvezda tog vremena da govore uglancani engleski, po uzoru na kraljevsku porodicu.

Moj prvi susret sa Lenonovim pevačko-sviračkim umećem, istini za volju, nije se zbio slušanjem gore pomenutog albuma. Kada sam prvi put čuo pesmu *Love Me Do* i zov usne harmonike među Lenonovim prstima, uz njegovo i Makartnijevo složno pevanje udvoje, tražio sam od roditelja da mi je puste još jednom. Pa još jednom i tako do iznemoglosti. Bio je to, kasnije sam shvatio, moj svojevrsni obred inicijacije u svet sazdan po notama Bitlsa.

Prema svedočanstvima ljudi koji su ga dobro poznavali, Džon Lenon nije bio jednostavan čovek. Umeo je da bude istovremeno velikodušan i sebičan, tvrdoglav i popustljiv, ciničan i prijateljski nastrojen, ali bio je jedinstvena ličnost, sa urođenim talentom kakav se retko rađa. Teško mi je da zamislim da Lenon, da je danas ovde, ne bi napisao barem još jednu pesmu vrednu pamćenja koju bi pevali ljudi širom sveta. Čovek čije ime nosi aerodrom u njegovom rodnom Liverpulu kao i park u centru Havane sa spomenikom koji je 2000. godine svečano otkrio Fidel Kastro, i čija je pesma *Imagine*, prema najuticajnijim muzičkim magazinima u Britaniji, proglašena pesmom veka, neko je čiji genij današnjem svetu nedostaje više nego ikad. ¶

MILAN FILIPOV

POVRATAK KUĆI

MARINA ABRAMOVIĆ
I NJENA DECA

SAO PAULO MOSTRA 2020/LATAM

MOSTRA DE VALENCIA 2020/SPAIN

SARAJEVO / SUMMER PRORAME 2020/WORLD

film

BORISA MILJKOVIĆA

PREMIJERNO
OD 5. DECEMBRA 19H
NA MOJOFF.NET

ACTION PRODUCTION PRESENTS

FILM BY BORIS MILJKOVIC "HOMECOMING-MARINA ABRAMOVIC AND HER CHILDREN"

SOUND DESIGN PETAR ANTONOVIC EDITOR NIKOLA PURIC DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY ANDREJA LEKO

PRODUCER JOVANA KARAULIC DIRECTOR BORIS MILJKOVIC

ABRAMOVIĆ LLC. Raiffeisen BANK IDEA PTC MCF

Delta DMD jedan je od vodećih distributera robe široke potrošnje koji objedinjuje usluge prodaje, brend menadžmenta, logistike i merčendajzinga.

Distributivni centri

DC Nova Pazova
Prva centralna radna 4
Tel. +381 (11) 33 14 329

DC Novi Sad
Šumadijska 16a
Tel. +381 (21) 42 02 25

DC Čačak
Nikole Tesle 44
Tel. +381 (32) 55 76 090

DC Niš
Čamurlijski put bb
Tel. +381 (18) 45 85 821

DC Podgorica
Vladike Ruvima II Boljevića 22
Tel. +382 (20) 89 13 93

DISTRIBUCIJA VREDNA NAJBOLJIH

DELTA DMD

www.deltadmd.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec